

P 400(2)

II. Stet.

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

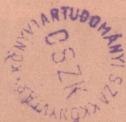
lapja

18.

évfolyam

1968

október

10

Magánházból alakították át a Lenti Járási Könyvtár új otthonát

A hírlapolvasó, háttérben (a nyitott ajtó mögött) a könyvtár olvasóterme (Horváth Ferenc felvételei)

t a r t a l o m

DARVAS JÓZSEF: Értő közönséget az irodalomnak	571
TAKSÁS IMRE: Az olvasó ifjúságért	573
SZILÁGYI TIBOR: A Fővárosi Könyvtár régi ajánló bibliográfiái (Forradalmi örökségünk)	576
Kiváló népművelők	577
SIPOS IMRE: A közlekedési szakszervezet könyvtárai	579
PACSAI LÁSZLÓ: Időszerű-e vitatkozni az egységes könyvtári rendszerről?	584
TÓTH GYULA: Lesz-e korszerűbb közművelődési könyvtárügy?	587
SZŐKE TIBORNÉ: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár készül az évfordulókra ...	590
RIBICSKA RAYMOND: Mit tesznek a Textil Szakszervezet könyvtárai az évfordulók népszerűsítéséért?	591
PELEJTEI TIBOR: Esztétikai követelmények a könyvtári propagandában ...	594
Kitüntetések	598
SALLAI ISTVÁN: Az NSZK közművelődési könyvtárosainak 1968. évi konferenciája	603
TÓTH DEZSŐ: Napirenden a körzeti könyvtárak ügye	604
A könyvtárak életéből (<i>Papp Gyula, Maruszkai Józsefné</i>)	605
Könyvtárépítési hírek	609

kis bibliográfiák

Forradalmak kora	599
Könyvek az építőművészetről	602

t á j é k o z t a t ó

BÖLCS ISTVÁN: Emlékiratok a Tanácsköztársaságról	611
KATONA JENŐ: Vác könyvekben, képekben	613
GÁLNÉ BALLAGI ÁGNES: Vita a könyvtár szórakoztató szerepéről	617

k ö n y v e k r ől

Az emberi közösségek törvényszerűségei. Szociológiai kiadványok (<i>Zolnay Vilmos</i>)	618
„Az építészeti igazságban” (<i>Vértesy Miklós</i>)	620

kézikönyvtár

Művészeti Lexikon I—IV. kötet (<i>Lukácsy Sándor</i>)	622
Társadalombiztosítási kézikönyv (<i>Dr. Takács József</i>)	624

könyvtári szakirodalom

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve XIII. 1966—67. (<i>Futala Tibor</i>) ...	625
A tárgyszó és a tárgyszókatalógus (szemle) (<i>N. Rácz Aranka</i>)	629

bibliográfiák

Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság Szegeden (<i>Onódy Miklós</i>)	630
Két bibliográfia Afrikáról (<i>Szilágyi Tibor</i>)	630
Könyvtári kiadványok	632

A borító hátlapján A. Tóth Sándor rajza

из содержания

aus dem inhalt

Doklad predsedatelya Sojuzha vengerjskix pisatelyev po slucaju otkrytija odnoj iz rajonnyx bibliotek (571);
Imre Taksás: За читающую молодежь (573);
Tibor Szilágyi: Рекомендательные библиографии Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо (Наше революционное наследство) (576);
Imre Sipos: Библиотеки Профсоюза путей сообщения (579);
Ласло Пачай: Современность единой системы библиотек (Дискуссия) (584);
Гюла Тот: За более современные массовые библиотеки (Дискуссия) (587);
Tibor Pelejte: Эстетические требования в библиотечной пропаганде (590);
Иштван Шаллаи: Конференция массовых библиотечной ФРГ в 1968 г. (603);
Деже Тот: Дело участковых библиотек на повестке дня (604);
Галне Аенет Баллаги: Развлекательная роль библиотек (Дискуссия) (617).

Ansprache des Präsidenten des Ungarischen Schriftstellerverbandes an der Einweihung einer Kreisbibliothek (571);
Imre Taksás: Für die lesende Jugend (573);
Tibor Szilágyi: Empfehlende Bibliographien der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek (Unsere revolutionäre Erbe) (576);
Imre Sipos: Die Bibliotheken der Gewerkschaft der Ungarische Transport und Verkehr Arbeiter (579);
László Pacsai: Aktualität des einheitlichen Bibliothekssystems (Diskussion) (584);
Gyula Tóth: Für ein zeitgemäßes allgemeinbildendes Bibliothekswesen (Diskussion) (587);
Tibor Pelejte: Anforderungen der Ästhetik in Bibliothekspropaganda (590);
István Sallai: Jahrestagung 1968 der Bibliothekare der Büchereien in der Deutschen Bundesrepublik (603);
Dezső Tóth: Die Fragen der Distrikt bibliotheken auf der Tagesordnung (604);
Agnes Gál—Ballagi: Die unterhaltende Rolle der Bibliothek (Diskussion) (617).

from the contents

Speech of the President of the Writers' League on the opening of a district library (571);
Imre Taksás: Youth and reading (573);
Tibor Szilágyi: Reading lists of the Municipal Szabó Ervin Library (Our Revolutionary Heredity) (576);
Imre Sipos: Libraries of the Transport Workers' Union (579);
László Pacsai: Up-to-dateness of the uniform library system (Dispute) (584);
Gyula Tóth: For the modernization of the public library system (Dispute) (587);
Tibor Pelejte: Esthetical requirement in library propaganda (590);
István Sallai: The 1968 Conference of West German public librarians (603);
Dezső Tóth: The cause of the library district (604);
Agnes Ballagi, Mrs Gál: The entertaining role of the library (Dispute) (617).

cikkeink szerzői

Bölcs István tanár; *Gálné Ballagi Agnes*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Pacsai László*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pelejte Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Ribicska Raymond*, a Textil Szakszervezet Központi Könyvtárának munkatársa; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetője; *Sipos Imre*, a Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszervezete kulturális osztályának vezetője; *Szilágyi Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szöke Tiborné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatóhelyettese; *Taksás Imre*, a KISZ KB kulturális osztályának munkatársa; *Tóth Dezső*, a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; *Tóth Gyula*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese.

Könyvtáros

**A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA**

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, K'iss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kőhalmi Béla, Sallai István, Szöke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., külföldi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

INDEX 25449

68.1226 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Értő közönséget az irodalomnak

Darvas József beszéde a Paksi Járási Könyvtár avatásán

A Magyar Írók Szövetsége és minden magyar író nevében szeretettel köszöntöm a jelenlevőket és nagy örömmel adok kifejezést. Egy nagyközség és vele a járás is új kulturális létesítménnyel, gyönyörű könyvtárral gazdagodott. Úgy gondolom, hogy akik jelen vannak, azok közül sokan tevékenykednek a népművelés terén. Ők tudhatják, talán még jobban is mint én, hogy a népművelési munka egészen komoly változáson ment keresztül. A televíziónak, a rádiónak és a különböző kultúra-közvetítő intézményeknek az elterjedése révén a népművelés eddigi formái sok szempontból elavultakká váltak, és új formákat, új tartalmakat kell keresni az egész népművelő munka számára.

Én azt hiszem, hogy a *népművelési munka igazi centruma*, tulajdonképpeni szervező központja a könyvtár volt és továbbra is a könyvtár marad. Ahol jó könyvtári munka van, ott legtöbbször az egész kulturális munka is jól megy, ahol elmaradt a könyvtári munka, ott mindig baj van a népművelési munkával is, általában az egész kultúrával. Ezért különösen örülünk annak mi, a kultúra munkásai, ha egy-egy szép, új, jó intézménnyel gazdagodik a könyvtári hálózat.

Arra kértek, hogy itt arról a mozgalomról mondjak néhány szót, amelyet a Magyar Írók Szövetsége ez év tavaszán, az ünnepi könyvhét során hirdetett meg. Ez az „olvasó népért” mozgalom. Erdemes itt róla néhány szót ejteni, mert ebben a mozgalomban, ennek a mozgalomnak a sikerében rendkívül fontos szerepet játszatnak és kell, hogy játszanak a könyvtári dolgozók, a könyvtárosok.

Miről van szó? Arról, hogy bár a felszabadulás óta a kultúra minden területén, így a könyvolvasás területén is nagyon nagy fejlődés történt — nagy tömegek tanultak meg olvasni, nemcsak a szó egyszerű értelmében, hanem úgy is, hogy megszerették a könyvet, életük részévé vált a betű —, egy megbízható felmérés mégis azt mondja: illúzió volt valamikor olyan büszkén és olyan könnyedén, jelszószerűen hangoztatnunk, hogy már olvasó nép vagyunk. A nagy eredmények mellett is igen messze vagyunk még attól, hogy valóban olvasó néppé váljunk. Különböző statisztikai felmérések szerint az ország felnőtt lakosságának talán 25 százaléka olvas rendszeresen, egy másik 25 százalék csak időnként vesz könyvet a kezébe — de ezt már olvasónak lehet nevezni —, és a felnőtt lakosságnak körülbelül a fele számára azon túl, hogy újságot olvas, az olvasás mint élmény, mint élettartalom egyáltalában nem létezik. Ezek a számok eléggé világosan mutatják tehát, hogy valóban legfeljebb csak egy nagyon komolyan átgondolt, *messzi célkitűzésű program lehet az, hogy népünket olvasó néppé tegyük.*

Nemcsak az olvasás, de maga a könyvvásárlás is méri, hol tart az országban az olvasás; mert a könyvtár alapja ugyan az olvasás elterjedésének, de az, hogy valakinek otthon van-e néhány könyve, amit nagyon szeret, amit időnként a kezébe vesz, hogy gyarapítja-e házi könyvtárát, ez maga is az olvasási kedvnek mérője volt és mérője marad mindig. Bár ilyen vonatkozásban szintén nagyon jó eredményekről lehet számot adni; az ünnepi könyvhéten is évről évre nő az eladott könyveknek forintban és példányszámban mért mennyisége. De vegyük csak az éremnek a másik oldalát: kb. ezer olyan község van még mindig az országban, ahol az egy főre eső évi könyvvásárlási összeg 3 Ft. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy ezer faluban egyáltalán nem vásárolnak könyvet.

És ha megnézzük azt, hogy ezek a számok mit takarnak, kiderül: még azoknál is, akik olvasnak és akik könyvet vásárolnak, rengeteg tennivaló van, s éppen a legújabb, a modernebb, *a komolyabb ízlést kívánó olvasás* területén. Vagyis nemcsak a számszerű tervezésben, hanem az ízlésformálásban, a magasabb rendű, nemesebb irodalom olvastatásában is rengeteg még a feladat. Az ilyen célú, ilyen fajta elvégzendő feladatok tették szükségessé azt, hogy a Magyar Írók Szövetsége meg hirdessen egy országos, nagy mozgalmat, az „olvasó népért” mozgalmat. Hozzáteve az egészhez mindjárt azt, hogy nem valamiféle, hónapok vagy évek alatt lebonyolítható kampányfeladatra gondolunk, hanem arra, hogy hosszú évekre, sőt inkább *évtizedekre kell megszervezni a munkánkat és feladatainkat*, mert ez nem egyik napról a másikra elvégzendő dolog. De nemcsak ez az oka, hogy ilyen komoly feladatnak tartjuk az olvasás tömeges megszerettetését.

A Paksi Járási Könyvtár felnőtt részlege. A kölcsönző, háttérben a dohányzóval (MTI Fotó — Bajkór József felv.)

hogy a televízió hódít és lassanként egyre több házba, lakásba kerül be. Nem szabad, számárság lenne ez ellen a térhódítás ellen beszélni, de ugyanakkor a jobban mindig van valamiféle rossz is: a televízió, egyáltalában a kultúra terjesztésének a technikai forrásai, *túlságosan is kényelmessé* teszik az ember számára a kultúrjavak megközelítését, és hiányzik az *allegbensőségebbé* élmény, amikor az ember olvasóként vagy színházi nézőként részévé tud válni az alkotásnak. Mert a kultúra élménnyé való válásának alapja az, hogy aki olvas vagy színházat néz, *részese legyen az alkotásnak*. A technika korában a kultúra közvetítésének elgépiesedése folytán szűkül az ilyen fajta élmény. Tehát ebből a szempontból is hallatlan nagy fontossága van a könyv-olvasásnak, hisz a kultúra terjesztésének ebben a formájában az embert a betű, a gondolat arra *észeti, hogy maga is alkotóvá legyen*.

Mi úgy gondoljuk, hogy ebben a mozgalomban nagyon nagy feladat vár a pedagógusokra, az iskolára, mert az irodalmat igazán megszerettetni csak az iskolában lehet. Nem tudom, vannak-e itt jelen, s hányan vannak irodalmat tanító tanárok: ne sértődjenek meg, ha azt mondom, hogy *iskolai irodalmi oktatásunk ma még nem nevel eléggé az irodalom megszerettetésére*. Nemcsak ma van ez így: amikor én iskolába jártam, akkor is ugyanígy volt. Az iskolai irodalomoktatásnak, sajnos, gyengéje, hogy az irodalom az iskolában inkább tananyag volt, semmint valóban élő irodalom. S ennek maradványai a mai irodalmi oktatásban is jelen vannak még. A mi olvasó mozgalmunk nagyon komolyan azt a célt tűzte ki maga elé, hogy *pedagógiai forradalom* menjen végbe az iskolai irodalom-oktatásban. Ismeretanyag helyett — vagy az ismeretanyag mellett — valóban *irodalmi élmény* keltése legyen majd az iskolai irodalom-oktatás elsőrendű dolga.

De emellett a második, nem is a második, hanem legalább ugyanilyen rangú figurái, hogy úgy mondjam alapjai ennek a mozgalomnak a könyvtárosok, a jó könyvtármunkások. A jelenlevő könyvtárosokat ezért kérem arra, hogy a maguk munkájával segítsék ennek a nagyon szép és nagyon nemes célú gondolatnak a kifejlődését. Az én véleményem szerint az igazi jó könyvtár az, amelyik nem egyszerűen csak helyiség, ahová be lehet menni, olvasóként könyvet előjegyeztetni, könyvet kivinni, s ahol előzékenyen kiszolgálják a jelentkezőket. *Az igazi könyvtár hódít*, kifelé fordul a maga munkájával, új olvasótömegeket szervez, és nem elégszik

Korunkra a hallatlan mértékű technizálódás, a tudományos ismeretek felhalmozódása jellemző, a *technikai civilizáció nagymérvű behatolása az ember mindennapi életébe*. Ez természetes és megállíthatatlan történelmi, társadalmi folyamat, s ellene lázadni vagy ellene beszélni — ahogy egyes nyugati filozófusok teszik, majdhogynem a Rousseau-i program új formáját meghirdetve, hogy „vesszen a civilizáció, vissza a természethez” — képtelen program. Ugyanakkor az ilyen nagyfokú civilizálódásnak, a civilizáció emberre való rátelepedésének van másik oldala is: az elgépiesedés veszélyével szemben csak a kultúra, az irodalom, a művészet — egyáltalában a *humánus tartalmaknak az emberben való növelése* — adhat kellő egyensúlyt és kellő ellen-súlyt. Még a kultúra területén is valami ilyen fajta elgépiesedésnek vagyunk tanúi. Nagyon jó dolog az,

meg egyszerűen az olvasótömegek számszerű gyarapításával, hanem az *izlés nevelésének* is szívós, állandó munkása.

Úgy hallottam, hogy a paksi járási könyvtár a jó könyvtárak közé tartozik. Nos, hogy még jobb munkát végezzen, ehhez jó feltételeket kapott, én tehát azt kívánom, hogy ezeket a jobb feltételeket valóban használja ki az olvasómozgalomnak és egyáltalában az egész könyvtári munkának a fejlesztésére.

Az olvasás megszerettetésében nem nagyon vagyok a versenyformák híve. Mert a statisztikákkal sok mindent ki lehet mutatni, de nem biztos, hogy azoknak igazi tartalmuk is van. Versenyfeladatról ki lehet mutatni azt, hogy elsőként végezte el valaki, de — ismétlem — éppen a *kultúrában nagyon nehéz számokkal mérni az eredményeket*. Mégis azt szeretném és azt kérném a jelenlevőktől, hogy a paksi könyvtár, az „olvasó népert” mozgalom nem számokkal, de tartalmas eredményekkel mért versenyének próbáljon az élen haladni. Mi úgy látjuk, hogy a magyar irodalom fejlődése nyugodt és jó tempójú. Ha valamilyen gyöngéje lenne, mert van gyöngéje, talán az, hogy az utóbbi időben éppen a legelevenebb emberi, társadalmi problémák iránti érdeklődése mintha gyengült volna, és meglehetősen előtérbe kerülne nálunk egy Nyugatról táplálkozó sznobisztikus másodlagosság. Ha valahol erősíteni kell irodalmunkat, akkor éppen a *szocialista élet eleven problémái iránti érdeklődésben* kell erősíteni, de ez nem lehet csak tanácsoknak és szép szavaknak az eredménye. Ha a közönség mögéje áll és szereti az ilyenfajta irodalmat, a szó jó értelmében vett közéleti irodalmat, akkor ez az irodalom is növekedni fog, mert az irodalom olyan különös növény, hogy *csak a szeretet melegében tud igazán növekedni*. Ettől a mozgalomtól, ezen belül ettől a könyvtártól azt is várom és azt is kérem, hogy a valóban szocialista, humanista szellemű irodalomnak legyen a komoly támogatója, szervezzen és neveljen ennek az irodalomnak *értő és jó közönséget*.

Az olvasó ifjúságért

A KISZ KB intéző bizottsága 1968. június 27-i ülésén határozatot hozott, mely szerint a *Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség „Olvasó ifjúságért” jelszóval csatlakozik az „Olvasó népert” mozgalomhoz*. A KISZ kulturális nevelési célkitűzései azonosak az „Olvasó népert” mozgalom szándékaival. Az ifjúság olvasóvá nevelését a KISZ mindig feladatának tekintette, s a könyvtárakkal együttműködve szép eredményeket ért el a fiatal könyvtári olvasók táborának növelésében, az olvasási kultúra fejlesztésében. Az „Olvasó ifjúságért” mozgalom újabb ösztönzést ad a KISZ eddigi eredményeinek továbbfejlesztésére.

Az „Olvasó ifjúságért” mozgalom a könyvtári munka, a könyvterjesztés és az ifjúsági könyvkiadás együttes hatásával törekszik a fiatalok olvasóvá nevelésére.

Az ifjúság olvasóvá nevelésének alapintézményei a könyvtárak. A közművelődési könyvtári hálózat *egy könyvtárára országos átlagban 232 KISZ-korosztályú fiatal jut*. A tanácsi közművelődési könyvtáraknak 1963-ban 221 ezer 14—18 éves beiratkozott olvasójuk volt. 1967-ben 301 ezerre emelkedett a számuk. A növekedés az összehasonlított évek viszonylatában 36%. A szakszervezeti könyvtáraknak 96 ezer, a középiskolai könyvtáraknak 143 ezer ifjúsági korosztályú olvasójuk van.

Az országos irányító könyvtári szervek becslése szerint *jelenleg a KISZ-korosztályú fiatalok 50 százaléka tagja a könyvtáraknak*. A középiskolai tanulók 80 százaléka könyvtári olvasó. A szakmunkástanulók iskolákban a tanulóknak mindössze 20—25 százaléka jár könyvtárba, az iparban és a mezőgazdaságban dolgozó fiataloknak pedig kb. 20 százaléka olvas.

Az „Olvasó ifjúságért” mozgalom egyik célkitűzése az, hogy a KISZ-szervezetek a könyvtárakkal hatékonyan együttműködve a fiatalok minél nagyobb számát vonják be az olvasók táborába. *Az állandó és rendszeres könyvtári tagtoborzás mindenkor alapeleme az olvasóvá nevelésnek*. A KISZ szeretné elérni, hogy azok az általános iskolát végzett fiatalok, akik nem tanulnak középiskolában tovább, megmaradjanak olvasónak. A szakmunkástanulókkal, az iparban és a mezőgazdaságban dolgozó fiatalokkal való hatékonyabb foglalkozást kiemelt feladatai közé sorolja.

Az intéző bizottság határozata pontosan megjelöli a KISZ-szervezetek feladatait a mozgalom szervezésével és irányításával kapcsolatban. A jövőben minden KISZ-szervezet éves akcióprogramjában *több olyan rendezvényt tervez, mely felébreszti*

a fiatalokban az olvasási kedvet, hozzájárul az elolvasott könyvek megértéséhez, rászoktatja őket a könyvtárak látogatására. A rendezvényeket a könyvnapok, könyvhetek alkalmával, illetve a KISZ politikai és kulturális akcióihoz kapcsolódva tartják. A rendezvények közül elsősorban az író-olvasó találkozók, könyvanketokat, irodalmi vetélkedőket és műsorokat ajánlja a határozat. Fontosnak tartja, hogy a jövőben a KISZ-szervezetek rendszeres könyvajánlással, könyvkiállítások rendezésével hívják fel a fiatalok figyelmét az akciók eszmei gondolatát kifejező művek olvasására.

A rendezvények szervezésében sokat segíthetnek a könyvtárak; a mozgalom céljainak valóra váltása elképzelhetetlen a könyvtárak és a KISZ-szervezetek hatékony együttműködése nélkül. A KISZ-szervezetek törekedni fognak a könyvtárakkal való szoros kapcsolat kialakítására. Ennek érdekében *olvasási felelőst választanak*, aki rendszeresen tartja a kapcsolatot a könyvtárral, tájékoztatja a fiatalokat a könyvtári rendezvényekről, segítséget nyújt a könyvtárosnak a fiatalokat érintő rendezvények előkészítésében és lebonyolításában.

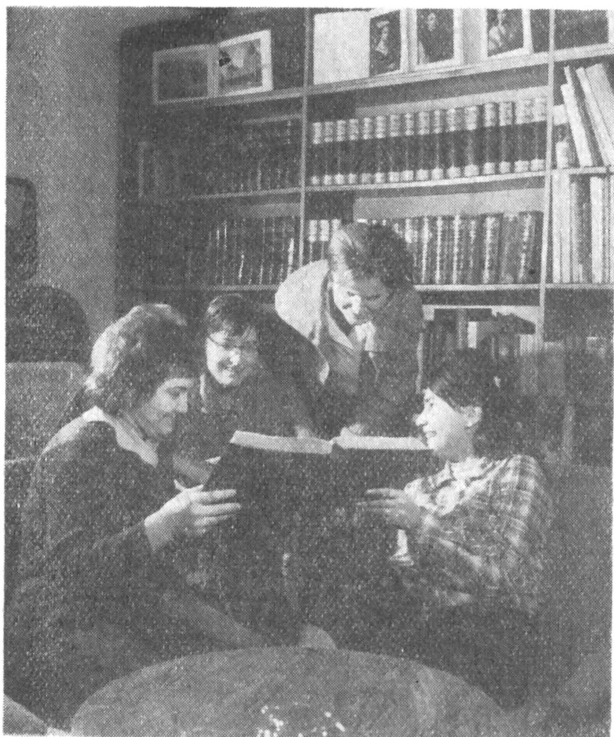
A könyvtárak és a KISZ-szervezetek együttműködésének számos jó példája és hagyománya van. Mióta létrejött az ifjúsági olvasószolgálat, a könyvtárak munkájában nagyobb hangsúlyt kapott a fiatalokkal való foglalkozás. A fiatalok számára több helyen külön ifjúsági polcotak rendszeresítettek, ifjúsági könyvtárat, fiókkönyvtárat, olvasótermet nyitottak az ifjúság érdeklődési körének megfelelő könyvműveléssel.

A fiatalok és a könyvek mindennapi kapcsolatának kialakítására, a könyvtárak letéti állományaként kézikönyvtárakat hoznak létre a KISZ-helyiségben vagy az ifjúsági klubban. Azokon a helyeken, ahol a könyvtárban nincs helybenolvasási lehetőség, a könyvtárak lexikonokból, évkönyvekből, módszertani kiadványokból, vers- és novellagyűjteményekből alakítsák ki a kézikönyvtár állományát, melyet a fiatalok a klubban helybenolvasásra, illetve a foglalkozások segédanyagként használhatnak fel.

A már olvasó fiatalok körében igen népszerűek, és hatékony nevelési formának bizonyultak az *olvasóklubok, könyvbarát körök, könyvtári klubok, művelődési körök*.

Jelenleg mintegy 150 olvasóklub, művelődési kör működik, ezek közül 83 a *közszéki könyvtárak közvetlen irányításában*. Az olvasóklubok hatásköre azonban csak az olvasó fiatalok szűk körére terjed ki. Tagságuk zömét a középiskolások és az érettségizett fiatalok alkotják. A KISZ KB intéző bizottsága feladatként jelölte meg, hogy a KISZ-szervezetek új olvasóklubok, művelődési körök alakítását szorgalmazzák, és a könyvtárak, valamint a KISZ-szervezetek közös szervezésében működő olvasóklubok számát is növeljék.

Az ifjúság olvasóvá nevelésében hatékonyabban kell felhasználni a *tömegkommunikációs eszközöket*. A fiatalok napi politikai és közéleti eseményekről való tájékoztatása érdekében arra kell törekedni, hogy a könyvtárban, a KISZ-szervezetben vagy a klubban megtalálhatóak legyenek a legfontosabb napi-, hetilapok és folyóiratok. *Ahol le-*

Fiatalok a Szikszói Községi Könyvtárban (MTI Fotó — Friedmann Endre felv.)

hetőség nyílik rá, hasznos a hírlapolvasó klub (lapozgató) létrehozása is.

Az irodalmi ízlés formálásában nagy szerepe van a rádiónak és a televíziónak. A Kossuth Rádióban a *Gondolat*, a Rádiószínház igényes műsorai nagymértékben hozzájárulnak az irodalmi érdeklődés felkeltéséhez és kielégítéséhez. A magyar költészet századai és a *Szép magyar vers* című műsorok, a klasszikus és a mai művek dramatizált rádiójáték változatai az iskolai irodalomoktatást egészítik ki. A Petőfi Rádió műsorai közül a *Fiatalok stúdiója*, az Így írunk mi és az Ifjúsági rádiószínpad szolgálja az irodalmi ízlésnevelést.

A televízióban az *Irodalmi képeskönyv* című műsor a mai költészetet népszerűsíti. A jövőben rendszeressé kell tenni a fiatalok körében a rádió és a televízió irodalmi adásainak közös meghallgatását és értékelését.

Az olvasási kultúra fejlesztésében, az irodalmi érdeklődés felkeltésében a könyvtárak mellett fontos szerepe van a könyvterjesztésnek is. Az intéző bizottság határozata feladatként jelöli meg a könyvterjesztés társadalmisítását. A KISZ az eddigiek során számottevő eredményeket ért el a könyvterjesztésben: részt vállalt a Kozmosz Könyvek népszerűsítésében, a különböző könyvterjesztési akciókban. Jó együttműködés jött létre a falusi szövetkezeti könyvesboltok és a KISZ-szervezetek között. A KISZ központi bizottságának és a szövetkezetek Országos Szövetségének könyvterjesztési versenyfelhívására az elmúlt évi őszi megyei könyvhetek alkalmával a falusi KISZ-szervezetek másfél millió Ft értékű könyvet adtak el. A KISZ-szervezetek az eddigi gyakorlatot továbbfejlesztéseként a könyvhetek, könyvnapok alkalmával továbbra is részt vesznek a könyvterjesztési akciókban. Különösen fontosnak tartjuk, hogy a fiatalok öntevékenységének fokozásával KISZ-szervezeteink eljuttassák a könyvet a hátrányos helyzetben levő — a távoli tanyákon, kisközségekben, munkásszállásokon élő és a bejáró — fiatalokhoz.

A KISZ a jövőben az eddiginél nagyobb mértékben vesz részt a könyvkiadók tervezési munkájában, közvetíti hozzájuk a fiatalok igényeit, javaslatot tesz az ifjúság szocialista eszmei fejlődését, korszerű irodalmi ízlésének kialakítását elősegítő sorozatokra.

A KISZ-szervezetek és a könyvtárak fontos feladata, hogy kísérjék figyelemmel a könyvkiadást, s népszerűsítsék a szocialista eszmeiségű műveket a fiatalok körében. Az író-olvasó találkozók, kiadói és szerkesztőségi ankétokon juttassák kifejezésre a fiatalok véleményét és igényeit, hogy a kiadói szervek figyelembe tudják venni azokat a könyvkiadási tervek készítésénél.

Az intenzív olvasóvá nevelést és a fiatalok íráskészségének fejlesztését szolgálják a különböző irodalmi rejtvényversenyek és pályázatok is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának tiszteletére meghirdetett pályázatok közül említésre méltó a *Szép Szó* című irodalmi, az *Aurórától a holdrakétáig* című irodalmi, történelmi rejtvénytárgyalás. A középiskolai diáknapiak és a forradalmi ifjúsági napok alkalmával indított pályázatok közül kiemelkedik a *Szép az hazának szerelme* címet viselő Vas megyei kezdeményezés, valamint a KISZ KB és a Kozmosz Könyvek szerkesztősége által az *Orosz csoda* című film könyvváltozata alapján meghirdetett pályázat. Az Ifjú Kommunista Művelődés, klubélet című mellékletében indult *Tízfordulós rejtvénytársaság* a korszerű műveltség ismeretanyagához kapcsolódó szépirodalmi, politikai, művészeti, természettudományos könyvekre épült.

A KISZ központi bizottsága az „Olvasó ifjúságért” mozgalom részeként, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére *olvasónapló-pályázatot* hirdet a KISZ-korosztályú tanuló és dolgozó fiatalok számára. Az olvasópályázat a negyedszázados felszabadulási évforduló egyik kiemelkedő kulturális akciója lesz, s bizonyára nagymértékben hozzá fog járulni a fiatalok szocialista ízlésének formálásához, íráskészségének fejlesztéséhez.

A mezőfalvi új klubkönyvtárban
(Kabáczy Szilárd felv.)

A Fővárosi Könyvtár régi ajánló bibliográfiái

Szabó Ervin nem hiába volt korának leghaladóbb magyar könyvtárosa és könyvtárpolitikusa: a korszerű közművelődési könyvtár, amelynek megteremtésére egész életében törekedett, elsőként jelentkezett a magyar bibliográfiai irodalomban a közművelődési könyvtárak aktív tájékoztatási funkciót betöltő eszközével, az ajánló röplap-bibliográfiával is. Bár csak 1911-ben lett a Fővárosi Könyvtár igazgatója, a könyvtár 1910 februárjában megindított *Aktuális kérdések irodalma* c. sorozatának nyilvánvalóan ő volt a kezdeményezője, mint ahogy ő kezdeményezte a *Fővárosi Könyvtár Közleményei* című, nagyobb témák irodalmát összegyűjtő bibliográfiasorozatát is (ld. Gulyás Pál recenzióját a Magyar Könyvszemle 1910-es évfolyamában).

Az *Aktuális kérdések irodalma* a röplap-bibliográfiának teljesen érett típusát képviseli. Országos vagy csak budapesti vonatkozású témáit mindig a közérdeklődést keltő kérdésekből válogatja (magas élelmiszerárak, jéghiány, kiütéses tifusz, városi könyvtárak, ázsiai kolera, tejihiány, földgáz stb.). Az óriási vihart kavaró véderővita alkalmából is azonnal jelentkezett a könyvtár *A kétéves katonai szolgálat* címmel a nemzetközi irodalmat és a fontosabb országok katonai szolgálati rendszerét bemutató bibliográfiával. A röplapok hosszúság, félbehajtott A5 formátumúak, gyakran szerepel rajtuk valami illusztráció is (rajz, fénykép, grafikon). 4–6 oldalnyi címanyagukat értelem szerinti szakcsoportokba rendezik, egy-egy csoport 10–20 címet tartalmaz. Anyagukat a nemzetközi irodalomból veszik — bár természetesen a magyar és a német források a túlnyomóak —, s nemcsak a monográfiákra szorítkoznak, hanem bőségesen vesznek fel folyóiratcikkeket, különlenyomatokat és könyvrészleteket is. A címleírások gondosak, részletesek, mindig megadják a raktári jelzetet is. Általában a könyvtár saját anyagára szorítkoznak, de több témánál támaszkodnak más könyvtárak anyagára is; ilyenkor megadják a lelőhelyet és az ottani raktári jelzetet.

Kezdetben a röplapokhoz nem fűznek semmi magyarázatot, s a felvett műveket sem annotálják. A 13. számtól kezdve azonban feltűnnek a címet kiegészítő rövid annotációk. Már 1911-ben megjelennek a nem általában a nagyközönség, hanem meghatározott csoportok számára készített bibliográfiák (az Országos Jogászszövetség tagjai számára készült a *Közigazgatási tisztviselők képzése* és a *munkabér törvényes védelme* c. összeállítás). Módszertani szempontból is újat hoznak az 1912 januárja és márciusa között gyors egymásutánban megjelent bibliográfiák (13–24. sz.), amelyek a Népművelő Társaság szociálpolitikai tanfolyamához kapcsolódtak: ezeket az előadó rövid tematikai összefoglalója (szillabusa) vezeti be. A sorozat iránti érdeklődést mutatja, hogy nemritkán gyors újrakiadásra kerül sor, ilyenkor a második kiadás gyakran bővített és ezért új sorszámot kap (ilyen volt például az 1912-es Balkán-háborúhoz kapcsolódó, 25. és 27. számú *A Balkán-kérdés* c. összeállítás).

Az első világháborúig megjelent bibliográfiák többségénél már a témaválasztás is mutatja a könyvtár szocialista-szindikalista illetve legalábbis polgári radikális szemléletét a már említett témák mellett olyanok mint a 12. számú, a választási bíráskodásról szóló, a munkanélküliség elleni biztosítás (26. sz.) és a politikai tömegsztrájk anyagát felölelő (28. sz.). Többségében haladó polgári illetve szociáldemokrata jellegű a feltárt irodalom is — ebben a korszakban a haladó témáknak még főleg csak haladó irodalmuk volt.

A 30. számtól kezdve a sorozat formátumot vált: tizenhatodrészes alakú, apró füzetekben jelenik meg. Két nemzetközi kongresszushoz kapcsolódnak, s a résztvevőknek szóló ajánlással, francia illetve angol alapnyelven jelennek meg a háború kitörését közvetlenül megelőző füzetek: az eszperantó és a kiadói érdekek (30. sz.), az erkölcsstelen irodalom elleni küzdelem (31. sz.) és a női választójog (32. sz.) bibliográfiái.

A háború kitörésével a megváltozott politikai és anyagi körülmények a sorozatot lényegében befulladásztották. 1914 szeptemberében — még a friss reagálás jegyében. de már csak stencil-sokszorosításban — még megjelenik *A háború* című, a szokottnál jóval nagyobb anyagot feltáró összeállítás (33. sz.), de ezután a háború alatt, Szabó Ervin haláláig, már csak két füzet jelenhetett meg.

A sorozat további sorsa jól példázza az egész magyar közélet — s azon belül a Fővárosi Könyvtár — szellemének alakulását. 1927-ben tízéves szünet után folytatódik: *Rákosi Jenő* írói bibliográfiájával. Négy év alatt, 1927 és 1930 között tizenhárom füzete jelent meg, újra a régi, hosszúkas formátumban, de elevensége, radikális témaválasztása megszűnt, a vállalkozás elszegényedett és ellaposodott. A szociális témák — bár még föl-föltűnnek — nagyon megritkúlnak, a füzetek részben biztonságos személyi jubileumokhoz kapcsolódnak (Beethoven, Dürer, Schubert, Goldmark), részben pedig már az új politikai orientációt jelzik (olasz—magyar kapcsolatok — az 1927-es barátsági szerződés megkötése alkalmából —, békerevizió stb.). A gazdasági válság a sorozatot ebben a formájában is befulladásztja, az 50. számtól, 1934-től kezdve már csak a könyvtár évkönyvének különnyomataként él, reprezentatív formában ugyan, de egyre nyitabban fasizálódó tartalommal. Az 1934 és 1941 között megjelent füzetek főszerkesztője vitéz Homa Gyula, s az öt megjelent füzet közül a négy a *Nemzetpolitikai kérdések* al-sorozat tagja, témái: Testületi képviselet a nemzeti államban; Földrendezés, telepítés, tagosítás; Racionalizálás; Irányított gazdálkodás. Az utolsó, 54. számmal, Magyarországnak a második világháborúba való belépésének évében a sorozat meg is szűnik. A felszabadulás után Kóhalmi Béla még megpróbálta életre galvanizálni: *Új sorozatának* 1946-ban megjelent 1. száma kitűnő, átfogó városépítési bibliográfia (*Nagy-Budapest ötéves tervéhez*), de a kísérlet nem sikerült: az 1954-ben megjelent második és utolsó számmal a sorozat végképp kimúlt.

Szilágyi Tibor

Kiváló népművelők

BÁNKI GYULA

a Kaposvári Városi Könyvtár vezetője. Falusi könyvtárosként kezdte, 1953 óta hivatásos könyvtáros. Megszervezte az országosan legfejlettebb városi könyvtárhálózatok közé tartozó kaposvári fiókhálózatot, amely különösen a peremkerületi munkásolvások nagy számával tűnik ki.

BÍRÓ VERA

a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának vezetője. Közéleti tevékenységét a felszabadulás előtt az ifjúsági moz-

galomban kezdte. 1945-től párt-, tömegszervezeti, majd állami funkciókban a kulturális, nevelőmunka szerteágazó feladatai foglalkoztatták. 1957-től vezeti a közművelődési főosztályt, azóta tartozik munkaköréhez a könyvtárügy állami

irányítása is. Munkáját az igényesség jellemzi. A szocialista kultúra terjesztésében fáradhatatlanul keresi az új formákat, módszereket, s ugyanezt kívánja meg munkatársaitól is. Eredményes tevékenységének útját több kormány- és miniszteri kitüntetés jelzi.

MÓNUS IMRE

a győri SZMT Könyvtár vezetője. A szakszervezeti könyvtármozgalom régi, eredményes munkása. Ő szervezte meg és fejlesztette ki Győrben a Szakmaközi Központi Könyvtár munkáját. Rendszeres képzéssel és hasznos kiadványokkal segíti az üzemi könyvtárosok szakmai fejlődését. Részt vesz az OKDT munkájában és értékes szakirodalmi kutató és publikációs tevékenységet folytat, több országos pályadíjat nyert.

PÁPAY LÁSZLÓNÉ

a Szolnok megyei Verseggy Könyvtár gyermekkönyvtárosa. Szüntelen kezdeményező és alkotó kedvvel végzett munkájával könyvtárát az ország egyik legjobb gyermekkönyvtárává tette. Jó együttműködést épített ki az iskolák és a könyvtárak között. Módszertani munkája nyomán a megye többi gyermekkönyvtára is erőteljes fejlődésnek indult.

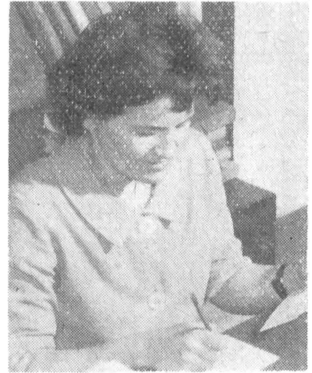
TÉRI TAMÁSNE
az ÉPÍTŐK miskolci munkásszállásainak központi könyvtárosa. Tíz évi könyvtárosi munkájával a Borsod megyei nagy építkezéseken megszervezte a munkásszállások könyvtári hálózatát, és irányításával

alakult ki az ország legkorszerűbb munkásszállás könyvtára. Különösen jó eredményeket ért el klubfoglalkozások szervezésével és az irodalom propaganda különböző formáival, például a munkások részére rendezett író-olvasó találkozókkal.

DR. VALENTINYI
KÁROLYNÉ

Mezőberény község könyvtárosa. 1957 óta végzett munkájával közmegebecsülést vívott ki a községben. Munkakörét mintaszerűen látja el, eredményei kimagaslóak. Az elmúlt évben 1126 olvasónak 73 231 kötet könyvet kölcsönzött. Ez az eredmény városi könyvtárnak is becsületére válna. Gondot fordít a tartalmas könyvpropagandára is.

A MŰZEUUMOK SZAKFELÜGYELETÉT rendezte a művelődésügyi miniszter 172/1968. (M. K. 17.) MM számú utasítása. Eszerint a megyei múzeumi szervezetbe tartozó múzeumok munkája felett saját szakterületükön az országos múzeumok, restaurálási és állagmegóvási kérdésekben pedig — átruházott hatáskörben — a Központi Múzeumi Igazgatóság szakfelügyeletet gyakorolnak. Kívánatos lenne, ha hasonló módon, a hálózatokon belül rendeződne a könyvtárak szakfelügyelete is.

A MUNKA, a szakszervezeti mozgalom folyóirata, olvasóankétot tartott művelődési rovatának szerkesztési problémáiról. Megkérdezte olvasóit, hogy mit várnak a folyóirat kulturális rovatától. Az augusztusi szám érdekes közleményben számol be az ankétról, ahol azt is megbeszélték, mi legyen a helye a Munka kulturális rovatának a Népművelés, a Könyvtáros és a többi művelődési folyóirat között.

A rovat szerkesztői elmondották, hogy nem rivalizálásra gondolnak, hanem a speciális szakszervezeti lehetőségek kihasználására. Az ankét leszögezte: a folyóirat nélkülözhetetlen orgánuma az üzemi népművelésnek s fóruma az üzemi művelődési otthonok és könyvtárak gondjainak. Foglalkoznia kell a művelődési intézmények és vállalatok viszonyával, s problémafelvető cikkeiben a munkások művelődési helyzetével.

A magunk részéről örülünk, hogy felvetődött ez a kérdés laptársunk ankétján, és egyetértünk a kialakult állásponttal. A fenti elhatározás segíti a művelődési lapok között kívánatos munkamegosztás kialakítását. A mi lapunk első sorban a könyvtárosokhoz jut el. A Munkát azonban főként a szakszervezeti könyvtárak fenntartóinak, a szakszervezeti bizottságoknak vezetői és munkatársai olvassák. Valóban nélkülözhetetlen tehát, hogy a szakszervezet munkásai a mozgalom folyóirata útján a könyvtári fejlesztés céljairól, helyzetéről, módszereiről is tájékoztatást kapjanak s a könyvtári élet értékeléséhez korszerű szempontokat nyerjenek. Ha szakszerűen foglalkozik a Munka a könyvtári élettel, akkor a szakszervezeti könyvtárak munkája eredményesebbé, a szakszervezeti mozgalom pedig tartalmasabbá válik.

A közlekedési szakszervezet könyvtárai

I.

A közlekedés különböző ágazataiban — autóközlekedés, légi közlekedés, hajózás, szállítmányozás, autójavító ipar stb. — csaknem 130 ezer ember dolgozik. A közlekedés munkahelyei kisebbek mint az ipar üzemei. A dolgozók többsége a munkahelyének megfelelően — szárazföldön, vízen, levegőben — állandóan úton van. Így a közlekedési munkahelyek merőben eltérnek a helyhez kötött ipari munkahelyektől. Ez az állapot meghatározza a szakszervezet könyvtárainak szervezeti kereteit, tennivalóit is.

A dolgozók könyvtári ellátására 224 695 kötet könyv áll rendelkezésre. Egy dolgozóra Budapesten 2,5, vidéken 0,8 könyv jut. Ez a szám nem mondható kielégítőnek, különösen a vidéki könyvtárak ellátottságát illetően. Az egy olvasóra jutó könyvek száma megfelelő, országosan egy olvasóra 18 könyv jut, a fővárosban 21, vidéken 11 kötet.

A statisztikai adatok szerint 1967-ben országosan 24 229 rendszeres olvasójuk volt az üzemi könyvtáraknak, a dolgozók teljes létszámának 19,8%-a. Ebből a budapesti olvasók száma 16 765 fő (22,8%), a vidéki könyvtáraké pedig 7464 (15,3%). Az olvasók száma messze elmarad a kívánalmaktól. Egy év alatt 427 550 könyvet kölcsönöztek a könyvtárakból, ebből Budapesten 346 452-t, vidéken 81 098-at. A könyvek forgási sebessége (1,9) javulást mutat, de még mindig alacsony ez a könyvtári viszonyszám is. A szakszervezet és az SZMT-k irányítása alatt 127 üzemi könyvtár működik, mégpedig Budapesten 84, vidéken 43. Megoszlásuk: 5 körzeti, 11 önálló és 111 letéti könyvtár. Ezek közül önálló helyiséggel mindössze 47 rendelkezik.

A könyvtárak elsődleges értékmérője a rendszeres olvasók száma. Ebben a vonatkozásban a helyzet nem reménytelítő. Hiszen 1952-től 1967-ig mindössze 2748 fővel, 19 090-ről 21 838-ra növekedett az olvasók száma.

Érdeemes összevetni a beiratkozott olvasók számát a fővárosi és vidéki könyvtárak, valamint a főfoglalkozású és a társadalmi munkás könyvtárosok által vezetett könyvtárak között. Budapest és a vidék összevetésében az aránytalanságok még nagyobbak. Budapesten van a dolgozók 65%-a. Könyvtári ellátásukat 5 körzeti könyvtár végzi. Ezek könyvtár-irányító és ellátó hatóköre megegyezik a közlekedési ágazatok gazdasági felépítésével. Az 5 körzeti könyvtárhoz (Budapesti Közlekedési Vállalat, Autóközlekedési Tröszt, Autófenntartó Ipari Tröszt, Magyar Hajózás, Fővárosi Szállítási Vállalat) 5 önálló és 74 letéti könyvtár tartozik. Ezzel szemben az SZMT-k felügyelete alá tartozó dolgozók száma a szakmához viszonyítva mindössze 35%. A 43 vidéki könyvtárból csak 5 önálló, 38 letéti. A vidéki letéti könyvtárakban rendkívül alacsony az olvasottság. Vegyük példának a győri 19. sz. AKÖV könyvtárát, ahol az olvasók száma 1968. I. felében mindössze 64 volt, azaz a több mint 2000-es létszámú vállalat dolgozóinak 3,2%-a, Sallai István a „Könyvtáros” júniusi számában éppen erre a vállalatra hivatkozott, mondván, hogy nem látja célszerűnek a könyvtáros tervezett függetlenítését. Ezt a véleményét azzal indokolta, hogy a könyvtáros számára kifizetendő bér összege és a könyvtár fejlesztésére fordítandó összeg nem áll arányban egymással. Am egy másik vidéki autóközlekedési vállalatnál — ahol a dolgozók létszáma hasonló és az olvasottság sem volt kedvezőbb mint az említett győri üzemnél — annak nyomán, hogy főfoglalkozású könyvtárost alkalmazott, már elérték az 500-as olvasói létszámot. Ez az eredmény bizonyíték arra nézve, hogy a főhivatású könyvtáros alkalmazása megéri az anyagi áldozatot. (Amennyiben függetlenítési programunkat nem hajtjuk végre, a „megtakarított” összeget más célra használják fel.) Sorolhatnánk a példákat arra vonatkozóan, hogy mindenütt, ahol eddig függetlenítések történtek, ugrásszerűen megnövekedett az olvasottság.

II.

Mi akadályozza a közlekedési szakszervezet könyvtárainak fejlődését, az olvasók számának növelését? A nagyon különböző eredmények mindenekelőtt a közlekedés sajátos helyzetéből erednek. Elsősorban abból, hogy a dolgozók többsége — mint már említettük — nem zárt üzemben dolgozik. Szabad idejük — főleg az autóközlekedésben, a TEFU-nál, MÁVAUT-nál, a taxi vállalatnál és a hajózásban — nem elegendő. Többségük napi munkáját korán reggel kezdi és későn este fejezi be, a munkaidő gyakran eléri a 14—16, sőt 18 órát is. Nincs lehetőség az olvasásra, még akkor sem, ha volna is igény rá. De még a könyvtár látogatására, a könyvek kölcsönzésére sem, mert a dolgozó szabad idejében a könyvtár nem áll rendelkezésre.

Hogyan lehetne mégis könyvet adni kezébe?

Ennek a módja nem lehet más, mint az, hogy *munkakezdekskor kell nyitva tartani a könyvtárat*, akkor, amikor a gépkocsik elindulnak az ország különböző tájai felé. Amennyire hátrány a túlzott lekööttségéből eredő szabadidő-hiány, annyira előny is lehetne — legalábbis az olvasás szempontjából. A gépkocsivezetők munka közben is olvashatnának (sokan olvasnak is), várakozásaik, rakodásaik idejében. Am az olvasók számának növekedését az is gátolja, hogy a közlekedési dolgozóknak mintegy 35—40%-a nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel sem. A munka megkövetelte nagyfokú összpontosítás, a fokozott figyelem és az ennek következtében fellépő idegkimerültség miatt a dolgozók a művelődés helyett inkább a pihenést választják.

A könyvtári tevékenységet hátráltatja az irányítás sokrétűsége is. A közlekedési szakszervezet elnöksége 1955-ben úgy határozott, hogy a közlekedés egész területén egységes, a fejlődést jobban szolgáló, az igényeket színvonalasabban kielégítő könyvtári hálózatot kell létrehozni. Ezért Budapesten 9, vidéken 6 ún. „főkönyvtárat” létesített. Minden főkönyvtárhoz 6—8 üzemi fiókkönyvtár tartozott. A könyvtárak irányításáról, anyagi ellátásáról a központi vezetőség mellett működő kulturális osztály gondoskodott. Ma egészen más a helyzet az irányítás és a könyvtárak anyagi fenntartása tekintetében.

A könyvtárak *irányítását* a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa, a központi vezetőség egyik osztálya, a budapesti könyvtárak központja, valamint az adott közlekedési ágazat szakszervezeti bizottsága végzi, vidéken a szakszervezetek megyei tanácsa és részben a szakma. Úgy gondolom, hogy az irányításnak, a segítésnek meg kell találni a helyes útját, mert a jelenlegi helyzet alig tartható fenn. Pl. országosan az autóközlekedési tröszt, valamint annak szakszervezeti bizottsága irányítja a közlekedési vállalatokat illetve a szakszervezeti bizottságokat. S ez alól a tröszt hatáskörébe tartozó könyvtárak sem lehetnek kivételek. *Az irányítás mostani tarkaságát feltétlenül meg kell szüntetni*, mert ez nem növeli, hanem csökkenti az érdekeltek felelősségérzetét a könyvtári munkával szemben.

Szólni kell a *letéti könyvtárak* szerepéről, helyzetéről, ellátottságáról is. A letéti könyvtáraknak éppen az lenne a nagy szerepük, hogy minél közvetlenebbül adjanak könyvet a dolgozók kezébe. Feladatuk ellátását azonban különböző körülmények gátolják:

A letéti könyvtárat kezelő legtöbb társadalmi munkás könyvtáros, munkabeosztása miatt, időben nem tud megfelelni annak a követelménynek, hogy állandóan rendelkezésre álljon, kölcsönözzön. Márpedig a közlekedésben dolgozók egymástól erősen eltérő munkaideje ezt igényelné. Nem várható el, hogy (pl. a gépkocsivezetők számára) a társadalmi munkás könyvtáros a hajnali órákban kölcsönözzön. A dolgozók többsége így nem tud alkalmazkodni az adott üzemi könyvtárának nyitvatartásához.

A letéti könyvtárak állománya sem felel meg mindenütt a követelménynek. Ebben erősen közrejátszik a könyvek cseréjének megoldatlansága is. Általában az a helyzet, hogy a körzeti könyvtárak és az SZMT-k arra várnak, hogy a könyvekért az üzemi könyvtárosok menjenek hozzájuk, holott — véleményem szerint — a csere lebonyolítása a körzeti illetve az SZMT-könyvtárak feladata. Nem az üzemi könyvtár van a körzeti és az SZMT-könyvtárakért, hanem fordítva. A cserék lebonyolítása, a letéti rendszer működtetése nem pusztán technikai, postai, adminisztratív kérdés, hanem elsősorban művelődéspolitikai.

Zavarólag hat a könyvtárak vegyes állapota is. Köztudomású, hogy a SZOT elnökségének 1955-ben hozott határozata alapján rendeződtek a szakmák felügyelete alatt működő üzemi könyvtárak szervezeti keretei. Ezeket a kereteket megváltoztatta 1958-ban a könyvtári mozgalomra vonatkozó újabb SZOT elnökségi határozat. Ekkor jöttek létre lényegében a szakszervezetek megyei tanácsainak könyvtárai, valamint a szakmák budapesti bizottságai mellett működő központi könyvtárak. 1963-ban felszámolták a szakmák kulturális osztályait. Megszűnt az addig szakmai szervezetek által irányított, a népművelésbe ágyazott könyvtári hálózat egysége. A vállalatok, beleértve a szakszervezeti bizottságokat is, a gazdaságirányítás új rendszerében egyre önállóbbá válnak. Ez azzal is jár vagy járhat, hogy maguk kívánának gondoskodni „saját könyvtáruk” gyarapításáról. Bár ez a tendencia még nem általános. A vidéki üzemi könyvtárak állománya kétféle eredetű, benne az úgynevezett „saját” és az SZMT letéti anyag is megtalálható. Az SZMT-könyvtárak — például Fejér és Baranya megyében — szeretnék elérni, hogy az önálló könyvtárak se gyűjtsenek saját állományt, mert ők minden mennyiségben kielégíthetik az adott üzemi olvasóinak igényeit. Ez elgondolkoztatja törekvés, még a főfoglalkozású könyv-

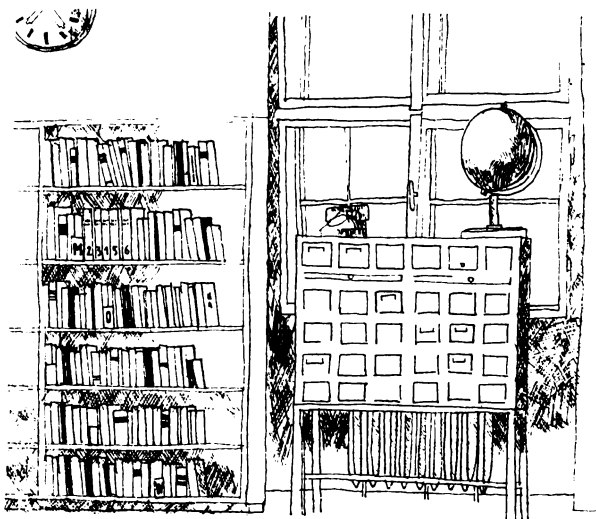
tárosok esetében is, hiszen így az adminisztráció és a feldolgozás idejét a könyvtárosok hasznosabb célokra tudják fordítani.

Úgy gondolom, hogy minden olyan tervet, amely előbbre viszi a könyvtármozgalmat, támogatni kell. El kell vetni a féltékenységet, hiszen a cél közös: mindannyian az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek megvalósításán munkálkodunk. Hasonló elveket tartalmaz a SZOT XXI., valamint a közlekedési szakmák XXVII. kongresszusának határozata is. Ezért nem értek egyet *Sallai István*-nal, aki a „Könyvtáros” ez évi 6-os számában a következőket írja: „A megyei központok vezetői nem egy helyen arról panaszkodnak, hogy egyes szakmák »viszszakövetelik« könyvtáraikat, azaz ki akarják vonni őket a letéti ellátásból Győrben pl. a közlekedési dolgozók szakszervezete, amely eddig nem törődött különösebben a könyvtári munkával, az autóközlekedési vállalathoz főfoglalkozású könyvtárost kíván beállítani, ami első pillanatra fejlődésnek látszik, azonban megfontolandó, hogy ennek következtében az évi 4500 Ft-os könyvbeszerzési kerethez 20 000 Ft-os beralapot költenének el.”

Az igazság az, hogy 1955-től kezdve a kérdéses győri üzemnél három megyére kiterjedő hatáskörű körzeti könyvtár működött, főhivatású könyvtárossal, és e körzeti könyvtár számottevő könyvtári eredményeket ért el. Mi nem követeljük vissza a könyvtárainkat, pusztán csak azt szeretnénk, ha az SZMT betartaná a SZOT 1961-ben hozott és ma is érvényben levő határozatát, amely kimondja, hogy a több mint 2000 főt foglalkoztató üzemben — függetlenül az olvasók számától — főfoglalkozású könyvtárost lehet alkalmazni. Egy másik SZOT titkársági határozat szerint ott, ahol 1000-nél több dolgozó van, s a feltételek adottak, önálló könyvtárat lehet létesíteni. *Ebben az üzemben mindössze 64 beiratkozott olvasó van*, viszont a hasonló nagyságú üzemekben egy-két évvel ezelőtt népművelő-könyvtár szakot végzett főhivatású könyvtárosokat alkalmaztunk, és ezekben az üzemekben hónapról-hónapra emelkedik az olvasók száma.

A könyvtár az üzemi népművelés centruma lett, irányítja az üzem népművelési tevékenységét. Kapcsolata más népművelési ágazatokkal rendkívül eredményes. Ez az élő kapcsolat a felnőttoktatásban a kihelyezett iskolák tanulóinak olvasmányokkal való ellátásában, korrepetálásokban ölt testet. Sikeres a könyvtárak közreműködése a tudományos ismeretterjesztő előadásokhoz nyújtott segítségben, a különböző irodalmi esték, ankétok, író-olvasó találkozók szervezésében is.

A szakma területén mintegy 20 000 társadalmi segítő tevékenykedik, mégis, ha előre kívánunk lépni a szellemi érdekvédelemben is, tovább kell szélesítenünk a szakemberekből álló hivatásos könyvtárosok számát. *Az a célunk, hogy mindenütt megvalósítsuk a könyvtár központú népművelést, hogy a könyvtárakat mindinkább a nevelés, az informálódás otthonává tegyük, csak a feladat ellátására alkalmas hivatásos szakemberekkel érhető el. Mi nem fent, hanem lent kívánunk főhivatású könyvtárosokat alkalmazni.* Ezért értünk egyet *Kiss Jenő*-vel, aki a márciusi Könyvtáros-ban azt írta, hogy az üzemi könyvtárakban növelni kellene a főfoglalkozású könyvtárosok számát. Erre is mondok példát: a Fővárosi Autótaxi Vállalat dolgozói igencsak ritkán látogatták könyvtárukat annak ellenére, hogy ott hagyománya van az olvasómozgalomnak. A 40 éves múlttal rendelkező könyvtárnak ma — a főhivatású könyvtáros jó munkája következtében — 1000 olvasója van és a könyvtáros az üzem népművelését is irányítja.

Részlet a Közlekedési Szakszervezet 2. számú körzeti könyvtárának kölcsönzőjéből (Winkelbauer Pál rajza)

III.

A könyvtárak *személyi feltételeinek* tekintetében van haladás. A főhivatású könyvtárosok kivétel nélkül rendelkeznek középfokú vagy ennél magasabb végzettséggel, illetve számosan tanulnak az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-könyvtáros szakán, mások pedig a debreceni tanítóképző intézet népművelő-könyvtáros szakának levelező hallgatói. A társadalmi munkás könyvtárosok mintegy 29%-ának azonban nincs semmilyen könyvtárosi végzettsége. Amellett igen hiányosak irodalmi és politikai, ideológiai ismereteik is. Bármilyen meghökkentően hangzik is, ma még sokfelé tartja magát az a nézet, miszerint *könyvtárosnak bárki jó*. Némelyik szakszervezeti bizottság a főhivatásúak alkalmazása esetében is vonakodik szakember beállításától. Nyilvánvaló, hogy ezek a nézetek nem erősítik, hanem fékezik a művelődéspolitikailag, szakmailag előre mutató könyvtárhálózat megerősítését.

Bosszantó, hogy az üzemi könyvtárak *helyiségviszonyai* jóformán semmit és a technikai feltételek is alig javultak. Nem történt meg a könyvtári berendezések felújítása. A könyvtárak korszerűtlensége, túlzásfoltossága bénítóan hat az egész könyvtári hálózatra. Arra számítottunk, hogy a közlekedés általános fejlesztése során, főleg az autóközlekedési trösztök hatáskörébe tartozó vállalatok komplextelepeinek tervezésével, építésével kapcsolatban sor kerül könyvtárak, illetve klubkönyvtárak építésére is. Nem így történt. Ma a *helyiségproblémák megoldása teljesen a vállalati építkezések függvénye*. Ennek okai nemcsak a lehetőségek, hanem a szemlélet korlátaiban is keresendők. A gazdasági vezetők zöme elsősorban csak azt veszi figyelembe, hogy a beruházás miként, milyen gyorsan térül meg. A részükről kevésbé fontosnak ítélt beruházásokkal már nem törődnek. Így történt meg az, hogy a majdnem minden megyeszékhelyen újonnan épült autóközlekedési komplextelepről *hiányoznak a korszerűen felszerelt könyvtárak*. Szakszervezetünknek, a Budapesti Közlekedési Vállalat könyvtárát kivéve, nincs olyan könyvtára, amely valamennyire is reprezentálná könyvtármozgalmunkat, megfelelne a követelményeknek. A gondot tovább tetézi, hogy a vállalatok egyszerűen nem veszik figyelembe az üzemi könyvtárakra vonatkozó különböző határozatokat, rendeleteket.

A vállalatok akkor veszik más célra igénybe a könyvtárhelyiségeket, amikor arra szükség van. Az ilyen esetek száma a gazdaságirányítás új rendszerének bevezetésével még csak növekedett. A szakszervezeti bizottságok egy része pedig csak télen ül szemléli az eseményeket, ahelyett, hogy meggátolná a könyvtári helyiségeknek gazdasági célokra történő igénybevételét. A könyvtárak gyenge felszereltségéhez a *szakszervezeti bizottságok egy részének nemtörődömsége* is hozzájárul. Nem érzékeli a könyvtár szerepét a munkahelyi nevelésben. Többnyire nincsenek megerősítve a megfelelő kölcsönzési feltételek, s az olvasókkal való rendszeresebb foglalkozás elemi hibái is gyengítik, gátolják a könyvtári propagandát. A könyvtár a legtöbb helyen folyosón, irodában, ebédlőben van elhelyezve. Ebből következik, hogy zavartalan kölcsönzésről alig beszélhetünk. Érdemes idézni a budapesti III. sz. körzeti könyvtár vezetőjét, aki az autóközlekedési trösztökhöz tartozó üzemi könyvtári felügyeletét illetve könyvellátását végzi. Egyik jelentésében ezt írja: „A könyvtárhelyiség inkább hasonlít egy kutyaórla, mint könyvtárra.”

A helyiségek jelenlegi állapota siralmas, elszomorító. Kiút ebből a helyzetből csakis *központi intézkedések megvalósítása* útján lehetséges.

IV.

Kiss Jenő a „Könyvtáros” idei 3-as számában ezt írja „10 év alatt az SZMT központi könyvtárak többsége szilárd, jól működő intézménnyé fejlődött... és mint módszertani központok egyaránt helytálltak.” Ez utóbbi megállapítás számos jó példával lehet megerősíteni. (A Szakszervezetek Veszprém és Fejér megyei Tanácsa központi könyvtárainak munkája stb.) Azonban látni kell azt is, merre tart a fejlődés gazdasági és szakszervezeti vonatkozásban. A gazdaságirányítás új rendszerében megnövekedett a szakszervezetek hatásköre, s jogkörük is bővült a korábbi évekhez képest. Felelősek a hozzájuk tartozó dolgozók anyagi-szellemi érdekeinek védelméért. Ez egyben azt is jelenti, hogy *felelősek a könyvtárak munkájáért*, az olvasási igények korszerűbb, magasabb szinten történő kielégítéséért is. Az új helyzetet a szakszervezetek megyei tanácsainak is figyelembe kell venniük, és a szakszervezetekkel együtt kell keresniük a fejlődés útját. A feladatokat közösen kell megoldaniuk. A cél: növelni a könyvtári ellátottságot, az „olvasó népert” mozgalom keretein belül emelni az olvasók számát. A megoldást a következőkben látom:

Az Országos Tervhivatal és a Művelődésügyi Minisztérium a Szakszervezetek Országos Tanácsával egyetértésben a vállalatok számára dolgozza ki a kulturális

intézményekre, *könyvtárakra vonatkozó normákat*. Határozzák meg az új beruházásokhoz kötelezően hozzá tartozó kulturális létesítmények normáit is. Ebben a vonatkozásban szorosabb együttműködés szükséges a szervezet központi vezetősége illetve a minisztériumok között. Csakis az ilyen, felső szinten hozott határozat biztosíthatja, hogy az *üzemi beruházásokkal együtt könyvtárhelyiségeket* illetve klubkönyvtárakat is tervezzenek, létesítsenek.

Az érvényben levő függetlenítési normák alapján minden kétezer fős dolgozói létszámot meghaladó vállalatnál főhivatású könyvtárost kell alkalmazni. Munkaidejét pedig úgy kell meghatározni, hogy az alkalmazkodjék a dolgozók munkakezdéséhez is. Ezzel lehetővé tudnánk azt tenni, hogy a könyvet a könyvtárosok valósággal „kézbeadják”. A vidéki üzemekben a függetlenítéseket az SZMT központi könyvtár javaslatai alapján a szakmai központ elnöksége hagyja jóvá. A hivatásos könyvtárosok alkalmazásakor elsősorban a tanítóképző intézet népművelő-könyvtáros szakán végzeteket kell előnyben részesíteni, tekintettel arra, hogy célként a *könyvtárközponti népművelést* jelöltük meg. Ezzel a megoldással is erősíthetnénk a szakma és az SZMT együttműködését, kölcsönös felelősségét.

Megvalósíthatónak látszik az is, hogy minden kétezernél több dolgozót foglalkoztató üzemben az idevonatkozó határozatok alapján, a vállalati létszám terhére függetlenítéseket hajtsanak végre. A főhivatású könyvtáros fizetését az érvényben levő nomenklatúra alapján a szakmai központ elnöksége határozná meg. A vállalati függetlenítésre már van példa. A Budapesti Közlekedési Vállalatnál vállalati státuszban vannak könyvtárosok, de sajnos, fizetésüket még nem az érvényes bértáblázat alapján állapították meg. A főhivatású könyvtárosok alkalmazásának ez a módja közelebb vinné a megoldáshoz a *szakszervezeti közművelődési és az üzemi műszaki könyvtár egyesítését* illetve közös irányítását.

A *kettős irányítás (szakma-SZMT) megszüntetéséhez* az a járható út vezethet, hogy minden 1000-nél több dolgozót foglalkoztató üzemben — ha a feltételek adottak — önálló könyvtárat hozzanak létre. A fejlesztés, a gazdasági irányítás új rendszeréből fakadóan, úgy is ebbe az irányba történik. Az önálló könyvtárak működéséért elsősorban a szakma, a letéti könyvtárakért viszont az SZMT legyen az első számú felelős.

A megoldás másik formája az lehetne, hogy *megszüntetnék az SZMT központi könyvtár letéti központi tevékenységét*, és így az csak módszertani illetve agitációs propaganda tevékenységgel foglalkozna.

A vidéki üzemek letéti könyvellátását ebben az esetben az adott szakmához tartozó körzeti könyvtárak végeznék.

Meg kell szüntetni azokat a könyvtárakat, amelyek számára egyáltalán nincs lehetőség a fejlődésre, főleg akkor, ha egyéb szakszervezeti vagy tanácsai könyvtár megfelelő könyvtári ellátását tud nyújtani.

A könyvtárakat a jövőben mindjobban az üzem kulturális centrumává kívánjuk fejleszteni. A közlekedési ágazatban ez annál is inkább indokolt, mert a közlekedés sajátosságából eredően számos üzemben nincs mód arra, hogy a dolgozókat a népművelés más formáiba bevonják. *Egyetlen művelődési lehetőség számukra a könyvtárak szolgáltatásainak igénybevétele.*

Sipos Imre

A szerkesztőség megjegyzése: *A cikk egy szakma könyvtári helyzetét és gondjait elemezve olyan kérdéseket is érintett — például a letéti ellátási rendszert — amely a szakszervezeti hálózatok alapkérdése. E tekintetben nagy a különbség a szerző és Sallai István elgondolása között. (Az egységes könyvtári rendszer és a szakszervezeti könyvtár, Könyvtáros. 1968. 6.) Sipos Imrével ellentétes álláspontra helyezkedik Pacsai László is ezután következő cikkében. Mivel a szakszervezeti hálózatok seregszemléjét folytatjuk, remélhető, hogy még e sorozat keretében is több nézetet ismerünk meg s így mód lesz az álláspontok egyeztetésére, s a legcélszerűbb megoldások megtalálására is.*

Az olvasás művésze az, akiben a megformálás adományán kívül minden megvan, ami az író íróvá teszi.

Benedek Marcell

Szerző és olvasó titkos szövetségben vannak: szeretnék együtt kideríteni az igazságot.

Anna Seghers

Időszerű-e vitatkozni az egységes könyvtári rendszerről?

A Könyvtáros júniusi számában olvashattuk Sallai Istvánnak *Az egységes könyvtári rendszer és a szakszervezeti könyvtár című* cikkét. Bennünk, könyvtárosokban azért váltott ki nagy érdeklődést ez a cikk, mert először fogalmazta meg a magyar könyvtárügynek is élő problémáját, amelyet szomszédaink már felismertek, s ki merték mondani sőt tettek is már érdekében egyet és más: az egységes könyvtári rendszer szükségességét. Elég csak utalni a szovjet mintaszabályzatra, amely a közművelődési könyvtárak egységes hálózatának megszervezéséről intézkedik (Könyvtári Figyelő, 1967. 5. sz.), a Csehszlovákiában kiadott 1963-as törvényre, amely alapjaiban már megteremtette az egységes könyvtári hálózatot (Csehszlovákiai tanulmányút beszámolója, Kecskemét Megyei Könyvtár 1967.) és a román példára, amelyről a Könyvtári Szemle (Revista Bibliotecilor) alapján a Könyvtáros 1968. 8. száma adott hírt.

Tulajdonképpen mi is a felismerés útján vagyunk, hiszen már a SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium közötti 1959-es együttműködési megállapodás is azt mondja, hogy... „a könyvtárak hatékonysága jelentősen megnövelhető a különböző típusú könyvtárak erőfeszítéseinek összehangolásával, együttműködésének intézményes biztosításával”. (A Könyvtáros, 1959. 6. sz.) Sőt tovább is léptünk a 4/1965. MM. sz. rendelettel, amely már lehetőséget adott a közös fenntartású könyvtárak létrehozására (Tolna megye 5 településén működik ilyen könyvtár), és amely tulajdonképpen már megoldja az egy településen belüli egységes könyvtári ellátást.

Helyi példával is alá tudom támasztani az időszerűségét ennek az elvnek, amelyet a gyakorlati könyvtári munka vetett fel. Megyénkben, Tolna megyében a júniusi könyvtárbizottsági ülés napirendjén a két hálózat együttműködésének továbbfejlesztése szerepelt, s ennek kapcsán az az igény merült fel, hogy javaslatot dolgozzunk ki az *egységes megyei hálózat kialakítására*, s kérjük az illetékesek beleegyezését is a kísérlet bevezetéséhez.

Sallai István cikke a városi könyvtárpolitika szempontjából vizsgálja az egységes könyvtári rendszer és a szakszervezeti könyvtár viszonyát. Ez érthető, hiszen városaink könyvtári ellátása, a lakosság igényeinek kielégítése itt a legproblematikusabb, de egységes magyar könyvtárügy nélkül egységes városi könyvtárpolitika sem lehetséges. Ezért cikkemben a két hálózat megyei könyvtárpolitikai összefogásának szükségességéről kívánok szólni, amellyel egyben ki is szeretném egészíteni Sallai István cikkét, mert előre látnunk kell azt is, hogy rövid időn belül eljutunk oda, hogy a falusi lakosság megfelelő színvonalú könyvtári ellátása is nehézségbe ütközik a meglévő formák mellett.

Az állami hálózatban a tanácsi kezelésbe adás kezdetekor a letéti ellátási forma felbomlott, azonban ma már mind többen látják be, hogy az egészen kis falvakban a könyvválaszték nem megfelelő, ezért az ilyen helyeken a célszerűség, a gazdaságosság nevében a letéti rendszer visszaállítását javasolják. Ez a fejlődés körforgása és nem visszalépés! A szakszervezeti hálózatban pedig ma éppen ellentétes folyamat van kibontakozóban — önálló könyvtárak létrehozása —, amely nem minden esetben és helyzetben vezet célhoz. El kell gondolkodnunk Sallai István azon szavain, hogy „nem közömbös... , hogy milyen irányban fejlődik a szakszervezeti könyvtárpolitika”. Ugyanis a magyar könyvtárügynek szerves része a szakszervezeti könyvtárhálózat, így meg is határozhatja könyvtárpolitikánk alakulását. Okosan kell hát vitatkozni erről a kérdéstről, hiszen egész népünk jobb, korszerűbb könyvtári ellátásáról van szó. Gondoljunk csak arra, hogy az egy településen belüli, két hálózat-hoz tartozó könyvtárak esetében a megoldás ma már nem a tiszteletdíjak emelése, hanem egy igazi értelemben vett, korszerű könyvtár létrehozása, amelyhez esetleg fiókok tartoznak.

Mi legyen tehát a korszerű fejlődés útja? — teszi fel a cikkíró a kérdést, és válaszol is rá: „A városokban arányosan elosztott hálózati rendszert követel az idő.”

De mi legyen a megyei hálózati rendszerrel? — tehetjük fel magunknak a kérdést. Milyen új feltételek szükségesek ahhoz, hogy az ország minden tanácsi és szakszervezeti könyvtára olyan korszerűen tudjon dolgozni, amilyenről Sallai István is beszél.

Ezekről a kérdésekről annál is inkább szükséges vitatkoznunk, mert az útkeresés közben könnyen rossz útra tévedhetünk. Erre kell gondolnunk, ha végigolvassuk Varga Lajosnak „Az élelmézésipar szakszervezeti könyvtárai” című írását (Könyvtáros 1968. 7. sz.), amelyben elemzi a szakszervezet könyvtárainak helyzetét s kimutatja, hogy alacsony a könyvek forgási sebessége, különösen vidéken (0,8) „a beszerzés,

illetve sokszor a letétek cseréje is a rendszeres irányítás, gyakori ellenőrzés, tanácsadás híján általában a spontán igényeket, s nem a tudatos nevelőmunka követelményeit tartja szem előtt”, és azt is megállapítja, hogy az olvasószolgálat csak az ösztönösség fokát érte el, mert az SZMT könyvtárak túlterheltek.

Véleményem szerint nem helyes érv, hogy azért működnek gyengén ezek a könyvtárak, mert az SZMT központi könyvtárak csak a letéti könyvtárak szakmai-módszertani felügyeletét látják el, az önálló könyvtárakat lazábban ellenőrzik. Az utóbbi megállapítás önmagában helytálló, de éppen az élelmezésipar sajátosságaiból adódik, hogy vidéken az élelmezési iparban inkább letéti könyvtárak működnek, amelyekkel az SZMT központi könyvtárak a legtöbbet foglalkoznak. Tehát éppen ezzel nem lehet magyarázni az élelmezésipar könyvtárainak nagyon alacsony hatásfokát.

A helyzetelemzésből adódó megállapítások elfogadhatók, csak a megoldás módja vitatható, hogy tudniillik: az élelmezésipari hálózat külön módszertani központot hoz létre, megyei instruktorokkal.

Ha minden egyes szakma létrehozza a maga kis módszertani központját, vagy netán más megoldást talál jónak, figyelmen kívül hagyva az eddig létrejött megállapodásokat, szabályzatokat, akkor nemcsak a szakszervezeti hálózat fejlődése torpan meg, hanem az egész magyar könyvtárügyé.

Induljunk ki „A szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzatából” (1962), amely többek között kimondja, hogy a könyvtári szakfelügyeletet a területileg illetékes tanács művelődésügyi szakigazgatási szerve gyakorolja, az állami közművelődési könyvtárak módszertani segítséget nyújtanak a szakszervezeti könyvtáraknak, összehangolják a fejlesztési és könyvbeszerzési terveket, állami könyvtár is adhat letétet, főleg az állami gazdaságoknak, gépállomásoknak stb.

Ezekből az elvekből gyakorlatilag vajmi keveset lehetett megvalósítani, mert a meglévő szervezeti formák mellett csak lehetőségekben és nem a valóságban voltak meg a keretek. Nem arról van szó, hogy a szakszervezeti könyvtárakat fel kell számolni, mert „szükséges rosszak”, hanem arról, hogy nagyobb igényeknek kell megfelelniök, s ezt csak hatékonyabb munkával tudják elérni, amelyhez egységes könyvtári rendszer szükséges.

Ha elfogadjuk — márpedig el kell fogadnunk, mert a szervezeti szabályzat is ezt mondja —, hogy a szakszervezeti könyvtárak feladata, „hogy közművelődési könyvtári szolgáltatásokkal elősegítsék az üzem dolgozóinak eszmei-politikai fejlődését, általános és szakmai műveltségének gyarapodását, továbbá színvonalas szórakozását”, akkor két gondolat vetődik fel. A legfejlettebb tanácsi könyvtáraknak nem ez a feladatuk? S tulajdonképpen nem ugyanannak a közösségnek az igényeit elégítik ki? De igen! A szakszervezeti könyvtárak külön, egymagukban teljes mértékben el tudják látni feladatukat? Nem! Akkor csak egy megoldás lehetséges, amely célszerű is, gazdaságos is: az egységes könyvtári hálózat létrehozása.

De hogyan?

Az természetes, hogy mivel megyénként mások a viszonyok, a megoldások is különbözők lehetnek egymástól, de csak ennek az elvnek az elfogadása mellett.

A megye könyvtárügyének és hálózatának fejlődése a következő időszakban — mind művelődéspolitikai, mind az ésszerű anyagi gazdálkodás szempontjából — csak úgy képzelhető el, ha a közművelődési hálózat két könyvtártípusa (a tanácsi és a szakszervezeti) szorosan együttműködik, s egységes hálózatban fejtik ki tevékenységüket a településeken és a munkahelyeken egyaránt. Csak akkor növelhető a könyvtárak hatásfoka, ha a könyvtárosok erőfeszítéseiket összehangolják. Az anyagi és szellemi erők „összevonásának” előnyei mindenekelőtt abban mutatkoznának meg, hogy bővülne a könyvek beszerzési köre és ezzel együtt a választék is. Ezzel a szakszervezeti könyvtári hálózat is csak erősödne. Ugyanis a szakszervezeti könyvtárak egy része már betöltötte hivatását: a kis létszámú munkahelyeken a dolgozók nagy részét olvasóvá nevelte, és ezért, vagy más akadályok miatt (helyiséghiány, kevés könyv stb.) nem tudja a megnövekedett olvasói igényeket kielégíteni. Így ezek a kis könyvtárak szinte önmaguktól megszűnnek, olvasótáboruk a magasabb igényeket is kiszolgáló tanácsi könyvtárakhoz csatlakozik.

Tehát a fejlődés olyan könyvtárpolitikai összefogást igényel, amely elvezet az egységes megyei könyvtárügy illetve könyvtárhálózat kialakításához. Ezt sürgetik a könyvtárügyünkben mutatkozó aránytalanságok és fölösleges párhuzamosságok, amelyeknek felszámolására kevés lehetőség kínálkozik a jelenlegi szervezeti felépítés mellett.

Mi lehet akkor a megoldás útja?

Ki kell alakítani a lakosság könyvtári ellátásának egységes rendszerét, amely a városokban azt jelentené, hogy itt a „centralizálás” általában kiterjedne az állománygyarapítás központosítására, az egységes irányításra és a tervezésre.

Azokban a megyékben, ahol kis települések vannak, nem célszerű csak önálló könyvtárakat működtetni. Az apró falvakat, állami gazdaságokat illetve ezek távol-
eső üzemegységeit a letéti rendszerben kellene ellátni.

Azokban az esetekben, amikor egy településen belül több könyvtár is működik, helyes lenne a *legnagyobb könyvtárat központi könyvtárnak kiemelni*, amely megszervezné a felnőtt és gyermek lakosság könyvtári ellátását, összehangolná a többi könyvtár munkáját, és szervezési-módszertani segítséget nyújtana a település területén működő könyvtáraknak, függetlenül attól, hogy a könyvtárat milyen hatóság hozta létre.

Önálló szakszervezeti könyvtárakat csak olyan vállalatoknál és intézményeknél lenne célszerű működtetni, amelyeknek legalább 1000 dolgozójuk van.

A kisebb munkahelyek dolgozóit (500—1000) letéti könyvtárak illetve kölcsönző állomások, fiókkönyvtárak (500 dolgozóig) útján lehetne ellátni.

A járási könyvtárak megerősítésével ezeknek a letéti helyeknek az ellátása megoldható lenne. Ebben a művelődési autók is nagy szerepet kaphatnának.

Ki kellene mondani azt is, hogy a különböző munkahelyek közművelődési könyvtárakat csak abban az esetben nyithatnak, ha rendelkezésükre áll a szükséges könyv-állomány és a folyamatos gyarapítás pénzügyi forrása, s van megfelelő helyiség és berendezés, valamint legalább félműszakos könyvtárost tudnak foglalkoztatni.

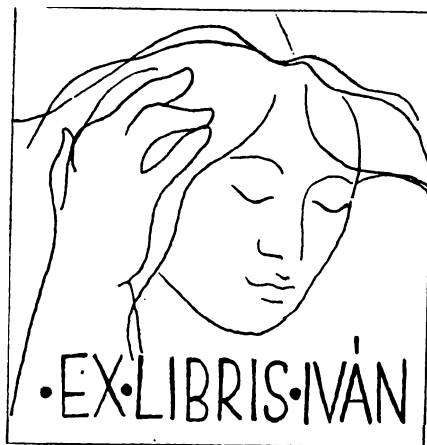
Az egységes könyvtári hálózatban meg lehetne oldani az olvasók központi nyilvántartását is. Ez azt jelentené, hogy *olyan olvasójegyet adnánk ki, amely nemcsak az olvasójegyet kibocsátó könyvtár használatára jogosítana, hanem az egész megyei hálózat könyvtárainak igénybevételére*. Azon a könyvtáron kívül, amelyben az olvasó beiratkozott, a központi könyvtár is nyilvántartásba vehé az olvasót.

Ily módon teljes és hiteles képet kapnánk a megye olvasási kultúrájáról. Az elemzések, az ún. fehér foltok feltárása, a tényleges igények felkutatása és kielégítése is könnyebb, korszerűbb lenne. A jelenlegi körülmények között a két közművelődési hálózat külön-külön nyilvántartott olvasótábora, amely sok esetben párhuzamos is, nem ad megnyugtató képet olvasási kultúránkról.

Összefoglalva az elmondottakat: nagyon időszerű az egységes könyvtári rendszer kifejlesztésének célszerű útjait keresni, ezért el kell fogadnunk azt az alapelvet is, hogy a könyvtárak létesítése, elhelyezkedése a jövőben nem lehet különböző szervek „magánügye”. Nem lehet cél az, hogy ezek a szervek külön-külön működtessenek könyvtárakat, mert *a fenntartási elkülönültség károkat okozhat, pazarlással jár, alacsony forgási sebességhez vezet* akkor, amikor a megye más helyein ez a kihasználatlan könyvállomány nagyon is „élő anyagként” tudna funkcionálni.

Az egységes könyvtári hálózat megszervezésével, az ésszerű hálózatépítéssel — amelynek fontossága az új gazdaságirányítási rendszerben is előtérbe került — elérhetjük, hogy hatékonyabban tudjuk felhasználni a könyvtárügy eszközeit, ezáltal meg tudjuk teremteni a munkások, parasztok, alkalmazottak és az ifjúság jobb könyvtári ellátásának feltételeit.

Pacsai László

Bor István ex librise

Lesz-e korszerűbb közművelődési könyvtárügy?

Kétségtelen, hogy igen égető kérdések megvitatásának adott fórumot a *Könyvtáros*, amikor ez évi januári számában közölte Rácz Aranka írását (A közművelődési könyvtárak feladatkörének időszzerű kérdései), majd Bereczky László, Kiss Jenő, Szita Ferenc hozzászólását a cikkhez. Ha nem is elsődlegesen Rácz Aranka — mondhatjuk — vitaindítójához szólt hozzá, de ezt a témát is tovább árnyalta Kellner Bélának a februári és Sallai Istvánnak a júniusi számban közzétett írása.

Vas megye könyvtárosai — és valószínűleg az ország más részein tevékenykedő könyvtárosok is — érdeklődéssel olvasták ezeket az írásokat, mert olyan gondolatokat, problémákat láttak papírra vetve, melyek őket is régóta foglalkoztatják. Egészen leegyszerűsítve: valamennyi cikk arról a sarkalatos kérdéstről szólt, hogyan tovább? Merre halad a közművelődési könyvtárügy, vagy még inkább, merre kellene haladnia, hiszen a kor követelményeinek megfelelően gyorsabb ütemre, néha más utakra vagy nagyobb rugalmasságra lenne szükség. A szépen indult sorozat folytatása a júliusi és augusztusi számból már hiányzik. Ez adta tulajdonképpen kezembe a tollat.

A vitáról

Vajon egyáltalán beszélhetünk-e vitáról a szó szoros értelmében? Szerintünk csak részben, hiszen eddig a cikkírók alig néhány kérdésben nem értettek egyet, szinte inkább egymás mondanivalóját egészítették ki. Ennek egyik oka, hogy mi könyvtárosok — legalábbis az alapkérdésekben — hamar szót tudunk érteni, mivel azonos törekvések vezérlelnek bennünket. A másik talán az, hogy lényegében *nem új gondokról van szó, hanem a népkönyvtár vagy a nyilvános könyvtár* (mai szóval közművelődési könyvtár) problémájáról, mely Szabó Ervintől a Tanácsköztársaság könyvtárügyén keresztül napjainkig hovatovább a *magyar könyvtárügy örökös témája* lesz.

Talán részletesebb és pontosabb hivatkozás nélkül is megengedhető annak sommás rögzítése, hogy Szabó Ervin a század elején megfogalmazta és próbálta megvalósítani az *alaponvételeiben máig korszerűnek bizonyult* — mai szóval: *közművelődési — könyvtári alapelveket*, amelyeket néha ma is, persze más fogalmazásban újnak vagy újszerűnek próbálnak beállítani. Csak néhány példa erre: kölcsönzés és tájékoztatás; a központ és a fiókok viszonya (egymásra épülő szolgáltatások); a nagy központ szak- vagy tudományos könyvtári funkciója; a könyvtár és az egyéb népművelési, pontosabban önművelési formák és intézmények viszonya; gyűjtőkör stb. (Ld. Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. Bp. 1959. 746 l.) *A baj tehát az, hogy az 50—60 évvel ezelőtt megfogalmazott, s máig időszzerű gondolatokat sem valósítottuk meg teljesen és országon.*

Egyáltalán nem akarjuk vitatni Rácz Arának az azon kiinduló tételét, hogy „a társadalom szükségletei, igényei szerint változnak a feladatok, tehát időszakonként újra kell fogalmazni őket”. Szeretnénk azonban kiegészíteni azzal, hogy ezenkívül *szükséges megvizsgálni azt is, hogy a korábbi feladatkijelöléseket mennyire sikerült megvalósítani*, s mik voltak a teljesítés főbb akadályai. S hogy ne kelljen a század elejére visszamenni példáulért, legyen szabad megemlítenünk, hogy az elmúlt években az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács megvitatta például a városi könyvtárügy helyzetét, a járási könyvtárak megerősítésének, a kisközségek könyvtárátadásának problémáit. De mi valósult meg belőlük? Nagyon kevés, s főleg az előrehaladás üteme nagyon lassú. Miért? Ennek olyan okai vannak, hogy miattuk aggódunk a mostani problémafelvetés sikerét illetően is. Megítélésünk szerint ugyanis a hivatkozott kérdések, méginkább a közművelődési könyvtárügy korszerűsítésével összefüggő feladatok olyan nagy horderejűek, hogy ezeket a könyvtárosok, a könyvtárak önmagukban aligha tudják teljesen és idejében megvalósítani. Eredmények eléréséhez sokkal nagyobb és főleg sokkal *tehetősebb erők kellene*. Sajnos a mi vitáink — ha egyáltalán azok — szinte kivétel nélkül megmaradnak a szűkebb szakmai körön belül. Jó lenne már egyszer széles körben vitázni: szólaltassunk meg e lap hasábjain magasrangú párt-, állami és tömegszervezeti vezetőket, közéleti személyiségeket, másrészt pedig a társadalom szélesebb — még az irodalmi lapokénál is szélesebb — köre által olvasott orgánukban is vitatkozzunk. Ehhez jó alkalomnak látszik az induló *Olvasó népért mozgalom*. A mozgalmat mi — többek között — a való helyzet és a problémák feltárásával segíthetjük.

A közművelődési könyvtárügy feladatai

Rácz Aranka említett cikkében arról ír, hogy a gyermekek könyvellátása csak részben közművelődési feladat, és csak addig csináljuk — most még csaknem egyedül —, amíg az iskolai könyvtárak meg nem erősödnek. Szeretnénk leszögezni: nincs okunk vitatni a gyerekek és az ifjúság könyvtári ellátásából* a közművelődési könyvtárakra funkciójukból háruló feladatokat. Hiszen Szabó Ervinnel valljuk, hogy „ha az összes dolgozó elemek élvezeteinek közös forrása lesz, teljesítheti az új intézmény majd tökéletesen hivatását”. Ez a megfogalmazásunk valahogy így hangzana: *a korszerű közművelődési könyvtár hivatása az, hogy a társadalom minden korú és foglalkozású, képzettségű és érdeklődési körű tagjának általános igényeit egyformán elégítse ki*. Azért idéztük Szabó Ervint, mert érzésünk szerint mellékvágányra vihet az ellenkező álláspont. Vállaljuk az iskolai könyvtárak, aztán a termelőszövetkezeti szakkönyvtárak, az ipari tanuló intézeti könyvtárak feladatait is, míg azok megerősödnek — hangzik a kívánság. Helyes. De ebből az elvből olyan következmények fakadnak, mint például a kis községi könyvtárak felruházása a mezőgazdasági szakkönyvtári funkcióval valós igények nélkül. Sok és drága mezőgazdasági könyv beszerzését szorgalmaztuk, holott e könyvek döntő többségét — le merjük írni! — senki, vagy csak 1—2 ember használta. Országosan százezreket költöttünk el feleslegesen, hiszen — így tanultuk és tanítjuk — a nem általános, egyedi igények kielégítése a könyvtárközi kölcsönzés feladata.

A felsorolt példákból látszik, hogy *a közművelődési könyvtárügy az „úrkitöltő” szerepét is kényszerül vállalni*, legalább is vidéken. Pontosabban: vállalnia kell mindazoknak a társadalmi igényeknek és szükségleteknek a kielégítését, melyeknek teljesítése egyébként megoldatlan. Ebben az esetben viszont foglalkozni kell *a vidéki szakemberek és egyéb különleges érdeklődésű rétegek szakirodalmi ellátásával is*. Mivel a tudományos és szakkönyvtárak zöme Budapesten működik, s vidéken csak néhány nagyüzem szakkönyvtára és néhány egyetem könyvtára található, a vidéki szakemberek szakirodalmi ellátása — ha némileg javult is — több vonatkozásban megoldatlan maradt, s a pesti szakkönyvtárak szolgáltatásainak közvetítése csak részben oldhatja meg a problémákat. Ha tehát a szükséges konzekvenciákat le akarjuk vonni, akkor egyszerűen *le kell mondanunk a szak- és a közművelődési könyvtárak merev szétválasztásáról*, másrészt ami ezzel együtt jár — le kell vonnunk a következtetéseket a könyvtári szervezetre vonatkozólag is: a szigorú elhatárolások helyett mindenütt a jelentkező helyi szükségletek teljes kielégítésének feladatával kell megbízni az arra legalkalmasabb könyvtárakat, mert csakis ez lehet a gazdaságos és ésszerű megoldás. Más oldalról megközelítve: nem egy-egy hálózatban gondolkozva, hanem településenként, járásonként vagy megyénként kell megkeresni és kijelölni azokat a könyvtárakat, melyek képesek a hiányzó feladatkörök ellátására. S ha e könyvtárak zártak, kötöttségeiket fel kell oldani.

Még egy problémát ehhez a témakörhöz: Rácz Aranka a tájékoztatással kapcsolatosan azt írja, hogy „manapság azonban éppen a tájékoztatásban jelentkeznek olyan feladatok, melyek túlmutatnak a közművelődési könyvtárak eddigi tevékenységén; bizonyos tudományágak területén a részletekbemenő tájékoztatás igénye is felmerül”. Majd felteszi a kérdést: „Túlmehet-e a könyvtár eredeti feladatán és mennyivel mehet túl? Elvileg ezt a kérdést úgy lehet megválaszolni, hogy túl is kell mennie, ha a társadalmi szükséglet úgy kívánja, mégpedig a társadalmi szükséglet, illetve az ezt kifejező igény mértéke szerint. Egy azonban mindenképpen bizonyosnak látszik: nem szabad ezt a feladatot az alapfeladatokat jelentő közművelődési feladatok rovására megoldani”. Kétségtelenül sok igazság van Rácz Aranka álláspontjában, de kétélyeket is kívált: Ha ugyanis korábban azt írta — helyesen —, hogy a tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban nem új feladat, hanem beletartozik e könyvtárak tevékenységébe, akkor miért kellene az alapfeladatok rovására megoldani? Ha pedig az az elv, hogy a közművelődési könyvtárak ne vállalkozzanak e feladatra, akkor ki, vagy mely könyvtár elégítse ki az ilyen fajta igényeket? Erre ugyanis nem kapunk választ Rácz Arankától. Egyáltalán: miért kell arra inteni, hogy — vigyázzunk —, mivel a közművelődési könyvtár nem tudományos vagy szakkönyvtár? A jelek külföldön is, nálunk is arra mutatnak, hogy a merev szétválasztás korlátait az ésszerűség és a társadalmi igények ledöntik.

* A könyvellátás és a könyvtári ellátás nem szinonim fogalmak: az utóbbi ma már jóval több mint a pusztá könyvellátás. A fogalmak keveredése azonban a gyakorlatban sok problémát okoz. Csak egy példát említenénk: a hírlap- és folyóiratellátás akadozása nem a könyvtárosok hibájából adódik, hanem a funkcióknak a fenntartók részéről történő meg nem értéséből. Számukra ugyanis egyáltalán nem természetes, hogy a „könyvellátásba” a periodika beszerzés is beletartozik.

A feladatok helyes megítélése

A feladatok jó meglátása és helyes megítélése ma már nem képzelhető el pusztán spekulatív vagy empirikus úton, vagy éppen a benyomások alapján történő következtetéssel. Nem új megállapítás, de most is meg kell említeni, hogy sajnálatos módon nincsenek jól kimumkált vizsgálati módszereink sem az igények alapos megismerésére, sem a szolgáltatások igénybevételének és hatékonyságának ellenőrzésére. Néhány évvel ezelőtt szinte túl sok egyedi vizsgálódás is folyt az országban, ezeknél azonban más és más módszereket alkalmaztak, s ezért nem vagy csak ritkán voltak összevethetők egymással. Mostanában viszont, talán éppen az előbbi kudarcok miatt is, vesztett aktivitásából ez a tevékenység. Pedig még az egyedi és felületes betekintések is jelezték, hogy például az állomány bizonyos részei kihasználatlanok, másrészt az igények hiányos ismerete is okozhatja az olvasók létszámának közismerten nagy hullámzását; a sok „lemorzsolódást”. Szándékosan és megokoltan fogalmaztunk feltételes módban, mert *a módszertani könyvtárosok*, akikre ez a feladat elsősorban várna, még ma is, *az ötvenes évekhez hasonlóan, többnyire és szinte kizárólag csak rutinmunkát és szervező tevékenységet folytatnak, vagy több-kevesebb sikerrel bizonyos feladatok végrehajtását próbálják szorgalmazni.*

Sürgető feladat tehát a jó és tudományos vizsgálati módszerek kidolgozása, a tevékenység országos összehangolása és irányítása, s ehhez megfelelő szakemberek kiképzése.

A feladatokat el kell végezni

Nem szándékozunk foglalkozni részleteiben a hálózatszervezés problémáival. Mégis elkerülhetetlen annak megemlítése, hogy a közművelődési könyvtárak fejlődésének, a mai igények kielégítésének, s a holnapi igénykielégítési feltételek megteremtésének sokszor az a legnagyobb akadálya, hogy nincsenek nálunk kötelezően előírt normák (talán a képesítési rendelet kivételével; ezt viszont sok esetben nehéz megtartani), s nincs jogkör a normatív ajánlások (pl. elhelyezési irányszámok) gyakorlati alkalmaztatására. Vagyis nincs országosan kiépített szakfelügyelet. Azok a hálózati központok és alközpontok felelősek tagkönyvtáraik könyvtári életéért, a hálózat jó működéséért, melyeknek csak módszertani irányításra, tanácsadásra van „felhatalmazásuk”. Láng Imre is azt írja az augusztusi *Könyvtáros*-ban, hogy „a hálózat viszonylag legfejlettebb könyvtára szakmai irányító, módszertani tevékenységet fejt ki a tagkönyvtárak irányában”. Nem hinnénk, hogy a nyomdász számlájára irandó az „ellenőrzés” szó elmaradása. Márpedig az irányítás és a feladatok végrehajtásának, végrehajtásának alapkérdése az ellenőrzés. *Nehéz eldönteni, kinek árthat a hálózati központok és alközpontok szakfelügyeleti jogköre, viszont hosszan sorolható, mekkora árat fizetünk ennek hiánya miatt.*

Az utat egyengetni...

Nyomatékosan szeretnénk leszögezni, hogy az itt felvetett problémákkal, a polemizálással, s az érvek néhol — talán — kielezett és kategorikus megfogalmazásával egy pillanatig sem akarjuk lebecsülni az eddig elért eredményeket, azt az óriási fejlődést melyet a könyvtárügy, benne a közművelődési könyvtárügy az elmúlt tizenkilenc évben elért. Éppen ellenkezőleg, az akadályok — távolról sem teljes — felsorolásával részben a további utat szeretnénk egyengetni, részben a vitatkozó kedvet, felébreszteni.

T ó t h G y u l a

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRÁNAK, a híres Bibliotheca Corvinianának Magyarországra visszakerült kötetiből rendezett reprezentatív kiállítást az alkotmány ünnepe alkalmából a Nemzeti Múzeum. A tárlókban bemutatott 39 kódexet — 48 van birtokunkban, de a sérülteket nem állították ki — öt könyvtár: a Széchényi, az Egyetemi, az Akadémiai, az Esztergomi Főszékesegyházi és a Győri Püspöki Könyvtár adta kölcsön az ünnepi alkalomra. A kiállítást megnyitó Keresztury Dezső ismertette a Bibliotheca Corviniana születésének körülményeit; az egykori könyvtár életét, e szellemi műhely kisugárzását a magyar humanizmus későbbi képviselőire és az egész magyar művelődésre; vázolta könyvdíszítő művészeinek és egykori könyvtárosainak munkásságát, s végül a kódexek kalandos útját, amelyet hazájukba való visszatérésükig megtettek. (A viharos századok idején egyetlen egy sem maradt Magyarországon.) A kiállítást megnyitása percétől fogva igen sok magyar és külföldi látogatót kereste fel, mert valóban ritka ünnepi alkalom, hogy a magyar művelődéstörténet e páratlan emlékei együtt, egyszerre tárulnak az érdeklődők elé.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár készül az évfordulókra

A jubileumi események sorát a könyvtár központi épületében a Szabó Ervin halálának ötvenedik évfordulójára rendezett *emlékkiállítás* nyitotta meg. Ebből az alkalomból dr. Remete László szerkesztésében kortársi megemlékezéseket és még feltáratlan Szabó Ervin cikkeket, dokumentumokat tartalmazó reprezentatív *emlékalbum* jelenik meg.

A TIT irodalmi-nyelvi szakosztálya s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közös klubdelutánján Révész Ferenc igazgató mellátta Szabó Ervin tevékenységét.

Már a kerületi könyvtárakban van s az ország más tájaira is eljutott a *Forradalmak kora* című jegyzék, amelynek alapján a könyvtárosok számbavehetik s kiegészíthetik állományukat az évfordulókhoz kapcsolódó szépirodalmi és ismeretterjesztő könyvanyaggal.

Az eredményesebb könyvajanló munkát, az olvasószolgálati figyeléseket segíti az a huszonegy művet tartalmazó *annotált jegyzék*, amely a legfontosabb s a fővárosi hálózatban mindenütt hozzáférhető kurrens műveket ismerteti.

A KIMSZ megalakulásának ötvenedik évfordulójára állította össze társadalmi munkában a könyvtári KISZ-szervezet bibliográfiai csoportja a *Robogj föl láznak ifjú serege* című annotált bibliográfiát.

Készül a könyvtár sokszorosítóüzemében a *Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* című, 30 faksimiléből álló sorozat javított kiadása. A KMP megalakulásának évfordulójára rendezendő kiállításokhoz felhasználható a korábban kiadott 22 faksimile az illegális Kommunista Párt röpcéduláiból is. Mindkét sorozat bármely más könyvtár részére is megrendelhető.

Folyik a szerkesztés és kéziratelőkészítés munkája a *Budapest a Tanácsköztársaság alatt az egykorú sajtó tükrében* című korábbi bibliográfia teljesen átdolgozott bővített kiadásán.

Az évforduló tiszteletére jelenik meg és a magyar munkásmozgalom történetére vonatkozó közművelődési könyvtári anyagot tárja fel Ecsedy Andorné és Gálliczky Éva szerkesztésében a *Történelem — Forradalom* című bibliográfiai kalauz.

A párt megalakulásának évfordulójára vándoroltatható kiskiállítások összeállításán dolgoznak a propagandacsoport, a műhely, a köteteset munkatársai.

Mind a központi, mind a kerületi felnőtt és gyermekkönyvtárakban felkészültek az alapos tájékoztató munkára. A központi olvasószolgálati osztály alkalmi kézikönyvtárat állított össze; a hálózati

felnőtt és gyermekkönyvtárak 1968. utolsó negyedében s a következő év elején rögzítik a referenz-kérdéseket s a rájuk adott válaszokat.

A gyermekkönyvtárakban *rajzpályázat* indult október elején az Úttörő Szövetség budapesti elnökségével és más szervekkel együttműködésben. A gyermekkönyvtári csoport bibliográfiát állított össze az évfordulókra vonatkozó s a mai életünket bemutató legjobb ifjúsági könyvekből. Külön jelöléssel és annotációval talnak ebben a rajzpályázathoz elolvasásra ajánlott könyvekre. A pályázatot kerületenként bonyolítják le, majd *50 év és mai életünk gyermekszemmel* című nagy központi kiállítással zárul a Magyar Néphadsereg Központi Klubjában 1969 márciusában. A gyermekkönyvtárak kézikönyvekkel segítik az Úttörő mozgalom *Nagy napok naplója* címmel indított pályázatát is. Számos gyermekkönyvtáros meglátogatja olvasóival a Párttörténeti Intézetet. Csoportos foglalkozásokat terveznek *Elöl járunk a harcban, Példaképeink, Hősök unokái* stb. címmel; veteránok és úttörők találkozó-ját rendezik.

A felnőttek könyvtárai is javában dolgoznak azokon a feladatokon, amelyek a több oldalról jelentkező társadalmi igényekből már az évforduló előtt rájuk hárulnak. Ilyen a Fővárosi Tanács és a Magyar Televízió által felszabadulásunk 25. évfordulójára meghirdetett *kerületek közti vetélkedő*, melynek az a célja, hogy segítse a szocialista patriotizmus kibontakozását, ösztönözze a honismereti tevékenységet, hogy minél többen foglalkozzanak a helyi munkásmozgalmi, helytörténeti témakörökkel, a kiemelkedő történeti évfordulókkal. A minden kerületben megalakult, illetve alakulóban levő akcióbizottságoknak a könyvtárosok is tagjai. E tevékenység keretében az öbú-dai 8. sz. könyvtár már feltárta a kerületre vonatkozó irodalmat. Újpesten a 28. sz. és Kőbányán a 12. sz. könyvtárban is folyik ez a munka. A kispesti 25-ös könyvtár a könyvtár történetének és a kerület sajtótörténetének feldolgozását kapta feladatul, ezen kívül a kerületből származó vagy vele valamilyen kapcsolatban levő neves írók, költők, művészek munkásságának feltárásával foglalkozik. Pestlőrinc munkásmozgalmának feldolgozását végzi, egyben összegyűjti e kerület irodalmi vonatkozásait a 24. sz. könyvtár.

A kerületi könyvtárak osztályának módszertani közreműködésével indul a KISZ budapesti bizottságának vetélkedője *For-*

radalmi őrség címmel. Felöleli a magyar internacionalisták tevékenységére, az őszirózsás forradalomra, a KMP megalakulására, a Tanácsköztársaság 133 napjára vonatkozó ismeretanyagot. A tervezés, a program kialakítása közös, a kerületi könyvtárakra azonban csak az olvasószolgálati munka és a könyvek biztosítása hárul.

Kilenc-tíz könyvtárban terveznek *ve-
terán — ifjú kommunista találkozót* a kerületi KISZ-bizottságokkal közösen.

A Tanácsköztársaság évfordulójához kapcsolva ünnepli megalapításának 50. évfordulóját a XI. kerületi 6-os és a XIII. kerületi 7-es könyvtár. A Kulich Gyula téri 44-es könyvtár a Szabó Ervin évforduló alkalmából emléklappal kedveskedik legrégebb olvasóinak.

Az előkészületek végső soron azt a célt szolgálják, hogy a jubileum-sorozat időszakában minden segédeszköz támogassa a céltudatos olvasószolgálati munkát. (E tudatos törekvés egyik eleme, hogy kis csoportok olvasmányélmény cseréjénél, hatásvizsgálatoknál, az évfordulókhöz kapcsolódó több jelentős irodalmi alkotás megbeszélését tűzték napirendre a könyvtárakban.)

A kerületi könyvtárak a most következő időszakban arra törekszenek, hogy történetünk e korszakát — amelyre méltán lehetünk büszkék — jobban megismertessék a társadalom minden rétegével; s eközben hozzájáruljanak a szocialista irodalom rangemeléséhez.

Szöke Tiborné

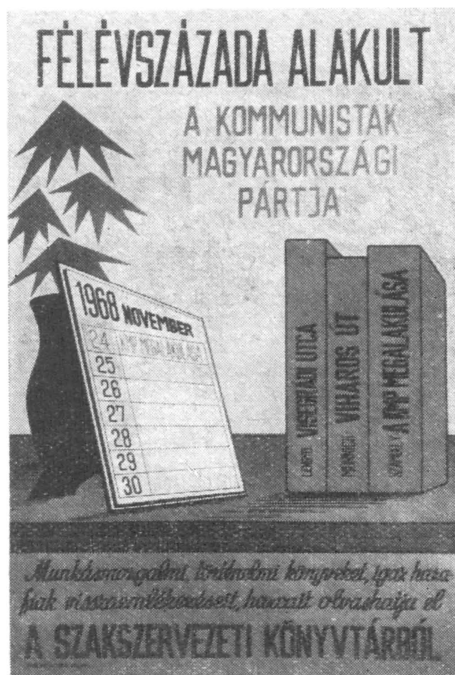
Mit tesznek a Textil Szakszervezet könyvtárai az évfordulók népszerűsítéséért?

Az évfordulók propagandáját a hálózathoz tartozó könyvtárak valósítják meg, mégis a tennivalók, valamint a lehetséges eszközök egyrészét *központilag* tervezzük meg. Ezzel nem uniformizálni akartunk; szükség volt erre a gazdaságosság, a szebb kivitelezés, a jobb áttekinthetőség érdekében. Így *központilag* több fajta könyvtári plakát készült (tavaly az októberi forradalomra, idén a KMP jubileumra), több ezer röplapot és a munkásmozgalom nagyjairól szóló irodalmat népszerűsítő színes nyomású iskolai tanrendet bocsátottunk ki gyermekolvasóink számára.

Központilag gondoskodtunk arról is, hogy színvonalas könyvkiállítások szülessenek az üzemekben. *Módszertani útmutatót, kiállítási forgatókönyvet és bibliográfiát* állítottunk össze. Felhasználásukkal tematikus vagy összefoglaló jellegű kiállítások készíthetők a könyvtárak meglévő állományából.

Természetesen nemcsak az írásos, de az előadásos propaganda eszközeivel is szeretnénk élni. Idén ősszel a központi könyvtár reprezentatív irodalmi délutánt rendez, melyre a legjobb társadalmi munkás könyvtárosokat, olvasókat, az üzemek gazdasági és mozgalmi vezetőit hívjuk meg. Örömmünkre szolgál, hogy a műsorban való közreműködést a Nemzeti Színház vezető művészei vállalták el. Bizunk benne, hogy ez a rendezvényünk is ösztönzést jelent a könyvtárak hasonló további tevékenységéhez.

A *könyvtárosképzés* idei programja is az alkalomhoz illő. Havi előadásokon neves irodalomtörténészek elevenítik majd fel a magyar szocialista irodalom maradványait, nagy alakjait. Úgy gondoljuk, hogy Karikás Frigyes, Illés Béla,

MESÉL A TÖRTÉNELEM...

VIGYEN HAZA ÉLMÉNYTNYÚJTÓ OLVASMÁNYT A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRBÓL

Lengyel József, Kassák Lajos és mások munkásságáról most nemcsak aktuális, de elengedhetetlenül fontos is megemlékezni, mert ez hozzájárul a könyvtárosok tartalmasabb könyvajánló tevékenységéhez.

A Textil Szakszervezet elnöksége ez évben a jubileumok tiszteletére több fordulóú játékos vetélkedőt hirdetett a szocialista brigádok részére. Ezek napjainkban még zajlanak. Sikerükre jellemző, hogy több mint ezer brigád 4000 tagja nevezett be rájuk. A kezdeményezés nyomán nemcsak a szocialista brigádmozgalom izmosodott tovább, de elértük, hogy a textilipar dolgozóinak ezrei tanulmányozták a témába vágó történelmi, politikai eseményekről szóló irodalmat, tanulságos vetélkedőkön adtak számot szakmai, kulturális felkészültségükről. A fenti eredményekhez nagymértékben hozzájárultak a könyvtárak is. Rendelkezésre bocsátották a kijelölt irodalmat, konzultációkat szerveztek, sokoldalúan segítettek a brigádok alaposabb tájékozódását.

Röviden ennyi, amit e nevezetes jubileumok sikere érdekében eddig megtettünk, vagy tenni kívánunk. Az általunk kidolgozott eszközökön és módszereken kívül természetesen felhasználjuk mindazt, amit más könyvtári hálózatok vagy szervek rendelkezésünkre bocsátanak. Így jó hasznát tudjuk venni a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár*, a *Könyvtártudo-*

mányi és Módszertani Központ és a *Népművelési Propaganda Iroda* kiadványainak.

De itt szeretnénk szólni azokról a nehézségekről is, amelyeket a gyakorlat során tapasztalunk s amelyek véleményünk szerint akadályozzák, hogy vállalt feladatainknak kedvünk szerint eleget tehesünk.

Azonkívül furcsálljuk, hogy ezekben az ünnepek előtti hetekben mily *nehézségekbe ütközik* pl. bibliográfiák, könyvkiállítások, irodalmi vetélkedők stb. összeállítása, mert hiányoznak, elavulttá váltak e munka alkotó elemei és módszerei. Elgondolkodtat, hogy az ötvenes évek sematikus termése után ma mennyire nem találunk (még nagyobb állományú könyvtárainkban sem) olyan irodalmi anyagot, amely mind külső formájában, mind belső tartalmában *méltóképp ábrázolná* a forradalmi magyar munkásmozgalom heroikus küzdelmeit, a magyar kommunisták hősi helytállását. Az a kevés, témába vágó mű, mely időtállóan bizonyult, a régi kiadásban elhasználódott, tönkrement. Új, *korszertű köntösben* való megjelentetésükre volna szükség.

Megemlítjük továbbá, hogy évek óta igényeljük, de most különösen elváránk olvasó, színvonalas, központilag kidolgozott *könyvtári propagandaeszközök*, plakátok, képek stb. kiadását. A legtöbb

könyvtár nincs abban a helyzetben, hogy ezt saját maga megtegye, nyomdát keresen, kivitelezőkkel tárgyaljon. Érzésünk szerint, ha ezzel foglalkozna a Népmű-

velési Propaganda Iroda vagy a Könyvtárellátó, sokat lehetne javítani ilyen irányú ellátottságunkon is.

Ribicska Raymond

A KAPOSVÁRI Palmiro Togliatti Megyei Könyvtárban sajtórepertóriumot állítanak össze, amely a Tanácsköztársaság időszakának hozzáférhető teljes Somogy megyei sajtó- és röplapanyagát tartalmazza. A jubileumi időszak filmjeihez és színházi előadásaihoz könyvkiállításokat és ajánló bibliográfiákat készítenek, továbbá műsorösszeállításokkal segítik a műkedvelő művészeti csoportokat. Irodalmi rendezvényeik közül kiemelkedőnek ígérkezik a költő halálának 50. évfordulójára tervezett Ady-élműveket. Az „Irodalmunk a forradalmakról” című könyv- és dokumentumkiállítás több vidéki művelődési házban is bemutatják.

Az évfordulók hírei

A MISKOLCI II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár nagyszabású kiállítást rendez a KMP megalakulásának 50. évfordulójára. Ezen bemutatják a párt 50 éves tevékenységét illusztráló sajtótermékeket, folyóiratokat, könyveket és röpcédulákat. Ezenkívül ajánló jegyzéket készítenek azokhoz a munkásmozgalmi témájú filmekhez, melyeket a KMP megalakulásának 50. évfordulója tiszteletére ünnepi estek keretében mutatnak be a miskolci moziban és a megye több községében.

A FŐVÁROSI TANÁCS vb népművelési osztálya 3—3 ezer forint jutalomban

részesíti azt a három területi jellegű művelődési intézményt — művelődési házat, klubkönyvtárt —, amely a KMP megalakulásáról az ismeretterjesztés valamennyi eszközével — előadások, viták, találkozók, vetélkedők, szakkörök, kiállítások, múzeumlátogatások — az év folyamán a legsokoldalúbban, és a legszínvonalasabban emlékezik meg.

BARANYA megyében megalakult a megyei helytörténeti bizottság, amelynek fő feladata az ötven éves politikai jubileumok megünneplésének segítése lesz. A bizottság munkájában részt vesz a Pécsi Egyetemi Könyvtár és a Baranya Megyei Könyvtár is.

Tájékoztató a KMK társadalomtudományi szakkönyvtárosképző tanfolyamának induló évfolyamáról

A könyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról szóló 148/1962. sz. művelődésügyi miniszteri utasítás végrehajtása értelmében a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1969 februárjában új esti és levelező évfolyamot indít.

A tanfolyamra olyan főfoglalkozású könyvtárosok jelentkezhetnek, akik jelenleg társadalomtudományi gyűjtőkörű szakkönyvtárban dolgoznak, és középiskolai érettségivel rendelkeznek. Első alkalommal indul levelező tagozat a vidéki szakkönyvtárosok részére, a fővárosi könyvtári dolgozók csak az esti tagozatra vehetők fel.

A tanfolyam időtartama 2½ év; végbizonyítványa egyenértékű a tanítóképző intézetek népművelő-könyvtáros tagozatának oklevelével.

A tanfolyamra való felvételt szóbeli vizsga előzi meg. Ennek követelményei: a tanfolyamon tanulásra választott egy idegen nyelvből érettségi szinten álló felkészültség, továbbá az általános intelligencia és logikai készség bizonyítása. A felvételi vizsgák 1968 decemberében lesznek.

A jelentkezés ügyében érdeklődni lehet a KMK oktatási osztályán. (Budapest, VIII., Múzeum u. 3. Zöldi Péterné. Telefon: 336-715.)

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓ ez évi 2. száma gazdag tartalmával és színvonalas szerkesztési munkájával feltűnést keltett könyvtáros körökben. A híradó szerkesztői a klubkönyvtári probléma megvitatásának szentelték ezt a számot. A közlemények a klubkönyvtárak fejlesztésének problémáit elemzik, s sok olyan új gondolatot vetnek fel, amelyekkel még nem foglalkozott az országos szakosztály. Majer Sándor az új intézménytípus Fejér megyei eredményeit mutatja be. Igen értékes az az interjúcsokor, amelyben a híradó közli több Fejér megyei tanácselnök véleményét a klubkönyvtárakról. Ludán Imre és Bodrog György szintén figyelemre méltó írásokban foglalkoznak a könyvtárak népművelési munkájával. Beszámolót olvashatunk a mezőfalvi és fehérvár-csurgói klubkönyvtárak működéséről is.

Esztétikai követelmények a könyvtári propagandában

A nagyobb és gyorsabb hatás érdekében úgyszólván mindenütt alkalmazzzák a szemléltető propaganda különböző formáit, akár ismeretközlésről, akár tájékoztatásról, akár a reklámról van szó. A látványok sokaságától túlterhelt emberek, vagyis a „nézők” figyelme ösztönösen védekezik a sok „képi zaklatás” érdektelen, szürke egyhangúsága ellen! Viszont felfigyel a *művészi*, érdeklődésének középpontjába állított látványra. Az irodalomnépszerűsítés vonatkozásában: az izléses, dekoratív hatású, kellő fantáziával elkészített és időszerű tartalmat kifejező könyvtári propagandaeszköze.

Mi a „művészi látvány”, milyen „művészi elemeket” tartalmazzon a könyvtári propaganda?

A könyvkiállítás művészi elemei

A kiállításban nemcsak a „rendezői” tevékenység a „művészi produktum”, hanem azok az eszközök is, amelyeket a kiállítás díszítéséhez, szépítéséhez veszünk igénybe. A kiállítás feliratai és illusztrációi például a grafika-, a plakát- és a díszítőművészet, a fotók a művészi fényképezés körébe tartoznak. Az egyéb kiállítási tárgyak (szobrok, reprodukciók, kerámiák stb.) a képző- és iparművészet különböző ágazatait képviselik. A kiállításoknál és ezen belül a könyvkiállításoknál is tehát a legkülönbözőbb művészeti műfajok vannak jelen, és ezek együttes hatása adja a kiállítás művészi értékét.

A *kiállításrendezés* és a *díszítő művészet* értékét azonban nem szabad túlbecsülnünk. A kiállításrendezésnél a díszítőelemeknek nem szabad elnyomniuk a kiállítás tartalmi vonatkozásait, nem kerekedhetnek a mondanivaló fölé.

A művészi értékű kiállítási elemeknek, az ún. „látványelemeknek” a kiállítás központi gondolatát kell szolgálniuk. Ha a dekoratív elemek eluralkodnak az anyagon, akkor az nem felel meg eredeti céljának: segíteni a gyakorlati felhasználást, a megértést, a befogadást, megteremteni a *hangulatot* az igénykeltéshez. Mivel az ornamentika, a díszítő elemek összessége magában foglalja a mindenkori *korstílus* jegyeit, a kiállításrendezésnél is figyelni kell erre a törvényszerűsége. Ha a könyvkiállítás például az 1848–49-es szabadságharcot és korát akarja bemutatni, akkor a dekoráció is legyen korhű, tehát a korra jellemző ornamentikát alkalmazhat (a feliratok betűstílusában, a plakátokon és a felirat díszítővonalaiban stb.). Ha a kiállításon

korabeli ruhaviseletet és használati eszközöket ábrázoló fényképeket illetve magukat a tárgyakat elhelyezzük, ezek természetesen művészi, esztétikai értéket is képviseljenek, mivel *figyelemfelkeltő érdekességük mellett elsősorban művészi színvonalukkal tudnak hangulatot teremteni!*

A kiállítás készítőjének tisztában kell lennie a művészi igényű formai elemek tulajdonságaival és rendezési elvével. Néhány ezek közül:

- világos áttekinthetőség, harmónia és arányosság,
- térhatás keltés, szín- és fényritmus.

Feladatuk az érdeklődés és az elhatározási készség érzelmi befolyásolása, valamint a művészi izlés fejlesztése. A kiállítás művészi értékű elemeinek fő feladatuk tehát az, hogy *hangulatot teremtsenek* és felébresszék az olvasási kedvet a bemutatott könyvek iránt.

Szemléltetés és világítás

A könyvtárban elhelyezett szemléltető eszközök esztétikai érvényesülésének fontos feltétele a jó világítás. Tombor Tibor: *Könyvtári világítástechnika*, 1966. Nr. I. 147 l. és Kósa Zoltán: *A világítás művészete*. 1967. Múzsaki Kiadó, 183 l. c. munkája a könyvtári kiállítás fénytechnikai megoldásaira is adhat gondolatokat.

A könyvtárhelyiség általános megvilágítása a kiállítás szempontjából csak kiegészítő szerepet játszik. A kiállítási térben gondoskodni kell még külön fényforrásokról is, az ún. „tárgyvilágítási” berendezésekről. (Ilyen *alkalmi* fényforrás például a bárhova beállítható törpefényező; az oldalfalakon felszerelt keskeny-sugárzó vagy fényvető; a mennyezetről a kiállítási asztal fölé függesztett négyszögletes, keret szerkezetű izzólámpasor stb. *Allandó* tárgyvilágítási berendezés a falikar, a vitrinekben található rejtett fénycső stb. A kiemelt polcok világításához megfelel az egyszerű, de modern olvasólámpa is.)

Mindezek közös funkciója a „rávilágítás”. A könyvtári helyiségek egyenletes és harmonikus megvilágítása mellett a helyes tárgyvilágítás a fény erejével emeli ki a kiállítás fontosabb dokumentumait és hagyja árnyékban a mellékést. Világításművészeti szempontból pedig fényélményeket ad, irányított fény változatos és árnyékokkal szaggatott *fényritmust* idéz elő.

Fontos technikai feladat a káprázatmentesség megoldása. Kiállítási vitrinekben a szegélyléc mögé helyezett vagy a fémlemezzel fedett fényforrás nem bántja a szemet. A függesztett lámpák vagy lámpasorok, sugárzók illetve fényvetők megfelelő ernyőzés és elhelyezés esetében káprázatmentes fényt adnak.

A fentiekből világosan következik, ha a könyvtári kiállítás lépést akar tartani az embereket ostromló modern igénykeltési eszközökkel, akkor tartalmában sokkal *tudatosabb*, megjelenésében sokkal *művészibb* és *változatosabb* kifejezési formákat kell alkalmaznia.

A könyvtári kiadványok esztétikai követelményei

A könyvtári kiadványok tulajdonképpen a könyvtárost „helyettesítik”. Különösen a nagyforgalmú, de kevés munkatárssal működő könyvtárban segítik az állományfeltárást vagy a könyvvajánlást. De nem minden kiadvány nyújt ilyen hathatós segítséget.

A forma igénytelensége, a művészi kivitel alacsony színvonala vagy a helytelen témaválasztás következménye az olvasó érdektelensége lehet!

Tekintsük át azokat a jellemző hibákat, amelyek általában előfordulnak a könyvtári kiadványokban:

Legtöbbször a díszítő elemek helytelen alkalmazása és a szövegek zsúfoltsága, a „túldíszítés” hibái miatt bírálják a nyomtatványokat;

a szövegben alkalmazott betűtípusok stílusa gyakran elüt egymástól;

a többszínnyomású kiadványokon rossz a színösszeállítás;

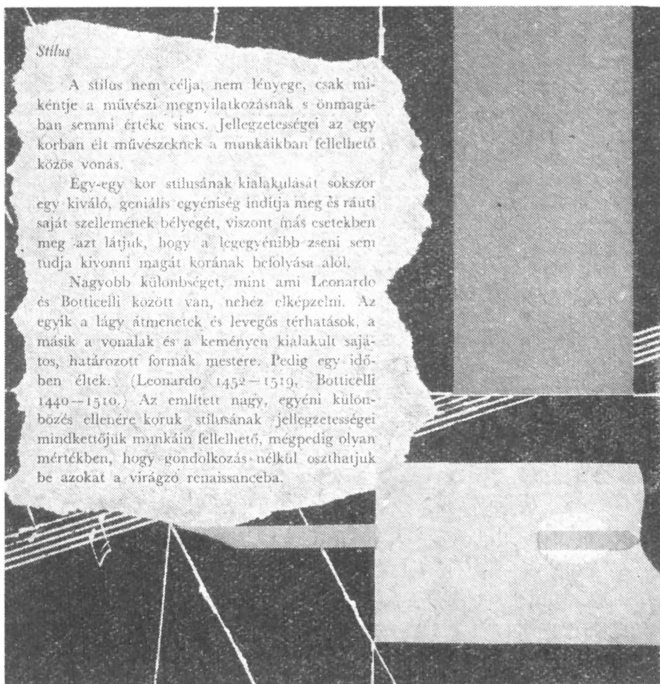
aránytalanok az illusztrációk stb.

Lássuk tehát először a nyomtatványkészítéssel kapcsolatos általános fogalmakat.

Tipográfiai alapelvek

A kiadványok tipográfiai előkészítéséhez tartozik a betűtípus, a formátum és a papír kiválasztása, a szöveg és a rajzok beosztása és elrendezése.

A könyvtári kiadványok formai kialakításában fontos szerepet kap a *kiemelés*, a szöveg belső tagolása. A lényeges

A veszprémi tájékoztató borítója

szövegrész hangsúlyozását kiemelésekkel, azaz e soroknak a szöveg betűtípusától eltérő méretezésével és tagolásával kell megoldani. A kiadványcímeket, alcímeket és a kiemelt szövegrészeket nagy betűvel (verzál), vagy dőlt betűkkel (kurzív) szedjük. Ne alkalmazzunk sokféle betűtípust, mert ez megbontja a szövegtükör egységét.

A tipográfiai arányosság szabályait már a kézirat előkészítéskor figyelembe kell venni, mert ettől függ a kiadvány formája és esztétikai szépsége. A könyvtári röplapokon, könyvjelzőkön a legtöbbször van illusztráció. Ügyelni kell tehát a kép és a szöveg arányaira, a kép és betűtípus stílusegységére, a betűfokozatok (betűnagyság) kiválasztására stb. Fontos tipográfiai alapelv, hogy a cím, vagy a felirat és a kép mindig a szöveg mellett és azzal együtt hat.

A címsorok arányos elhelyezésének klasszikus formája szerint a főcím lehetőleg három, az alcím egy méret egységgel legyen nagyobb a szöveg betűjénél. A cím és a lap felső széle közötti távolság mindig nagyobb legyen (legalább a térköz $\frac{2}{3}$ -a), mint a cím és az alatta levő szöveg közötti rész (ez a térköz $\frac{1}{3}$ -a).

A *nyomtatvány betűtípusának* kiválasztásakor figyelünk arra, hogy a betűtípus összefügg a szedéstükör nagyságával, a papiros minőségével, a sokszo-

rosítási eljárással, az illusztrációkkal, de még azzal is, hogy milyen olvasórétnek készül a nyomtatvány. Parasztolvasóknak például nem szabad kisbetűs szöveget szednünk. A papír kiválasztása ugyan-csak lényeges feladat. Ennek eldöntése a nyomdatechnikai eljárástól (mély-, magas-, ofszetnyomás) függ. Érdes papírnál kerülnünk kell a finomabb rajzolatú betűtípusokat. Az illusztrációk kiválasztásának fontos szempontja, hogy rajzuk és stílusuk mindig igazodjék a tartalomhoz. A betű, a rajz, a szín és a papír egyformán fontos része a kiadványnak.

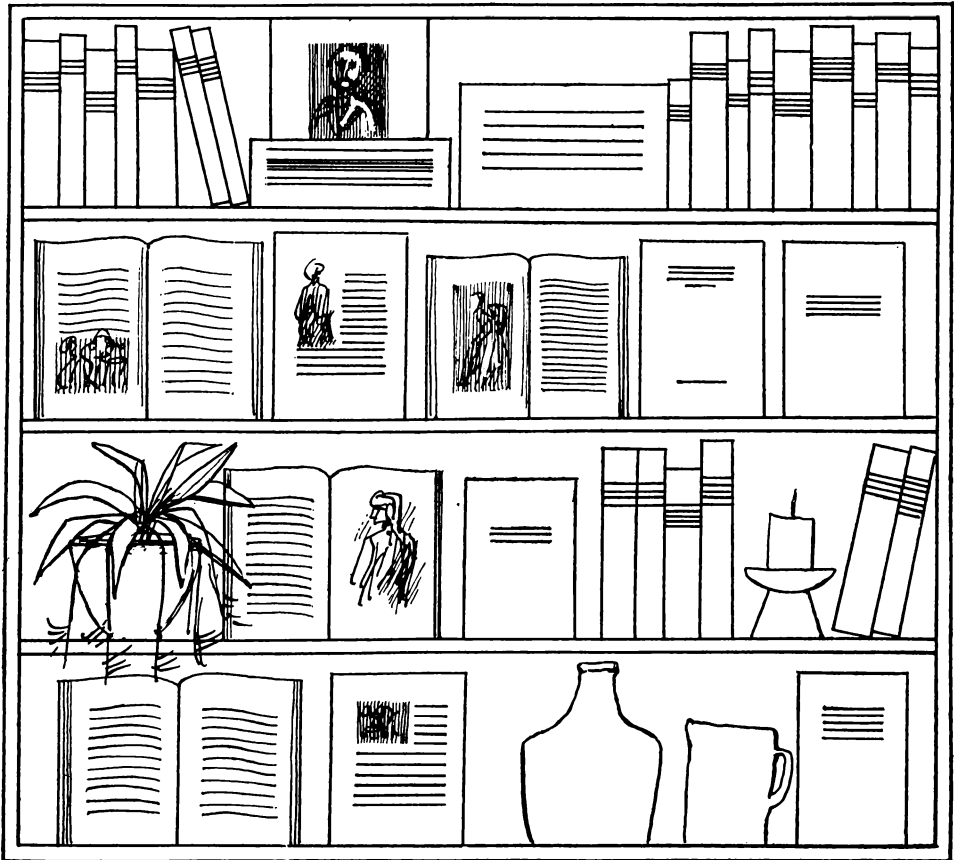
Az *illusztráció* elhelyezésekor gondot kell fordítani a szöveg, a kép és az üresen hagyott helyek egyensúlyára.

Arányos és kitűnő feltelosztású és izléseesen illusztrált például az itt közölt veszprémi ajánló jegyzék vagy a Kaposvári Megyei Könyvtár tájékoztatója a könyvtár szolgáltatásairól, valamint a Békéscsabai Megyei Könyvtár néhány színes rajzos irodalomjegyzéke.

Az illusztrációk elhelyezésének legfontosabb szabálya a következetesség. Vagyis a kiadvány minden ábrája — az elhelyezés, az ábra körüli margó, a méret stb. tekintetében — egységes elgondolás alapján szerepeljen a nyomtatványban.

Jó arányérzék kell az idézetek sorhosszúságának meghatározásához. Az idézetek és mottók szövegének betűnagysága mindig kisebb a szövegoldal betűnél, de a betűk típusa azonos. Ugyanez érvényes az ábrák alatti feliratokra is.

Minden művészeti ágban, így a tipográfiában is vannak bizonyos „műhelyszabályai”, köztük egyik sarkalatos forma-kérdés a *méretarányok* helyes kialakítása. A mai modern tipográfia a szimmetrikus és az aszimmetrikus formaalkotó módszereket egyaránt alkalmazza. Szántó Tibor: *Könyvnyomtatás, tipográfia* (1963, Műszaki Kiadó, 328 l.) című könyve tömören összefoglalja a múltban használt és a mai alapformákat. Ezekből ismertetünk néhányat.

Egyszerű kiállítás elrendezése üveges szekrényben vagy nyitott könyvvállványon

A hagyományos tipográfiai módszerek a következők:

- Középtengelyes megoldások
- Az „optikai közép” elvének alkalmazása
- Az aranymetszés törvényének felhasználása
- A tökéletes harmónia érvényesítése
- Lénia és más díszítő keretek, záródíszek alkalmazása

A modern tipográfia néhány sajátossága:

- Ha a kompozíció súlypontja nem kerül középre, a szedéselemek között bizonyos feszültség jön létre
- Aszimmetrikus elrendezés esetében a kompozíció egységét és arányosságát a kiegyensúlyozó vonalak biztosíthatják
- A hangulati hatások kontrasztokkal fokozhatók
- Az egyszerűség és olvashatóság alapkövetelmény
- A díszítőelemek helyett kedvezőbb hatás érhető el a színekkel, tónusfelületekkel, modern grafikákkal

De a mai tipográfia figyelembe veszi mind a hagyományos, mind a modern formákat. Legfontosabb ezek közül talán az „aranymetszés” mérettörvénye.

Az aranymetszés természetes méretarány, az emberi test felépítésének arányait foglalja pontos szabályba.

Eszerint, ha az adott teret két egyenlőtlen részre osztjuk, akkor a kisebb rész úgy aránylik a nagyobbikhoz, mint ugyanez a nagyobbik rész az egészhez.

Az aranymetszés méretarányait a nyomtatvány tagolásakor, a képek, a szöveg és más formaalakító elemek arányosításakor alkalmazza a tipográfus. De a kiállításrendezés alkalmával is használhatja a könyvtáros. Egyébként az ismert Lamé-számsor is az aranymetszés szabályát követi:

1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55... stb. Arányban: 3:5, 5:8, 8:13, 13:21, 21:34... stb.

Az optikai közép meghatározása is

részben az aranymetszés, részben a szemléleti optika szabálya szerint történik. Az optikai közép a mértani középponttól kissé magasabban van. A kiadványok címlapján a feliratok általában követik az optikai közép szabályát, az oldal felső felére esnek.

Rajz a kiadványokon

Ha rajzoltatjuk a kiadvány illusztrációját vagy fedőlapját, először tervvázlatot kérünk a művésztől, a grafikustól. Néhány kérdésről már a megbízás alkalmával is részletesen tájékoztatni kell a művészeket. Az egyik az, hogy milyen sokszorosító eljárással, hány példányban és hány színben készül a kiadvány. A különféle sokszorosító eljárások ugyanis más-más rajz-módot igényelnek. A rendelkezésünkre álló pénzüsszegtől függ, hogy hány színben készíttetjük a nyomtatványt.

A másik kérdés a nyomtatvány tulajdonképpeni tárgya. A grafikus nem készíthet hasznavehető rajzokat, ha nem ismeri a kiadvány mondanivalóját, a röpcédula vagy plakát célját. Ha a kiadványon a rajzra esik a hangsúly — például az ún. „mesélő plakáton” —, akkor különösen vigyázni kell arra, hogy az ötlet „ne üsse agyon” a népszerűsítésre szánt szöveget.

A kiadványokat illusztrálhatjuk fényképekkel, a képzőművészet klasszikusainak rajzaival is. A kiadvány esztétikai hatáskeltése érdekében bátran használhatjuk az utóbbi módszert.

Összefoglalva: a könyvtári nyomtatványok legyenek világosan tagoltak, nyugodt, komoly tipográfiai megjelenésűek, és törekedjenek tartalmi és formai összhangra, korszerűsége is. Ezt a követelményt érvényesíteni kell mind a hivatásos tipografusokkal, mind a nyomtatvány kéziratának előkészítőjével szemben.

Pelejtei Tibor

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából az alábbi kitüntéseket adományozta:

SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Arnóth Károly körzeti könyvtáros, Vasas Szakszervezet, Budapest; *Bella Istvánné* községi könyvtáros, Erd (Pest m.); *Bertalan Sándorné* járási könyvtárigazgató, Bonyhád; *Csukly Alajos* megyei könyvtáros, Székesfehérvár; *Dombó Vilmos* községi könyvtáros, Hegyhátszentjakab (Vas m.); *Farkas Tibor* könyvtáros, Építők Szakszervezete, Budapest; *Dr. Hanel Károlyné* megyei könyvtáros, Veszprém; *Hargitai Nándorné* gyermekkönyvtári előadó, FSZEK; *Z. Horváth Piroska* községi könyvtáros, Bakonszeg (Hajdú-Bihar m.); *Dr. Hunyady József* gimnáziumi könyvtáros, Miskolc; *Imre László* járási könyvtárigazgató, Sárbogárd; *Józsa Gyuláné* járási könyvtáros, Mohács; *Kassai Pál* községi könyvtáros, Bana (Komárom m.); *Keczeli M. Dezső* községi könyvtáros, Mórahalom (Csongrád m.); *Kertész Gyuláné* városi könyvtárigazgató, Debrecen; *Dr. Kiss Györgyné* gyermekkönyvtáros, Veszprém; *Koncz Istvánné* községi könyvtáros, Dunaföldvár (Tolna m.); *Kórossy Arturné* megyei könyvtáros, Kecskemét; *Németh Józsefné* könyvtáros, Textilipari Szakszervezet, Budapest; *Orbán Tiborné* könyvtáros, Építők Szakszervezete, Budapest; *Pásztor György* könyvtárvezető, SZOT; *Pintér Józsefné* könyvtárvezető, Textilipari Szakszervezet, Budapest; *Reisenbüchler Sándor* községi könyvtáros, Felsőgöd (Pest m.); *Salamon Józsefné* megyei könyvtári csoportvezető (Pest m.); *Schmidt Károly* SZMT könyvtárvezető Pécs; *Szűcs Ferencné* járási könyvtáros, Biharkeresztes; *Tézer Jánosné* gócponti könyvtáros, Vasutasok Szakszervezete, Budapest; *Tóth Dezső* járási könyvtári csoportvezető, Pápa; *Tóth Ilona* megyei könyvtári csoportvezető, Kaposvár; *Tusják Györgyné* járási könyvtárigazgató, Szarvas; *Uray Béláné* kerületi könyvtárvezető, Budapest; *Varga Dezső* körzeti könyvtáros, Kővágóörs (Veszprém m.); *Zombori István* községi könyvtáros, Szabolcs (Szabolcs-Szatmár m.).

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Bihari Gyuláné könyvelő, FSZEK; *Deák Lászlóné* ügyviteli dolgozó, FSZEK; *Galuska Gyula* raktárvezető, FSZEK; *Horváth Józsefné* megyei könyvtári csoportvezető, Szekszárd; *Kabar Ferencné* városi könyvtári csoportvezető, Pécs; Ko-

linger János gépkocsivezető, Veszprém; *Matisz Anna* takarítónő, Monor; *Nótin Mihály* megyei könyvtári gazdasági igazgató, Debrecen; *Pörcei Jánosné* könyvkötészet vezető, Szombathely; *id. Vágási István* gépkocsivezető, Békéscsaba; *Varga Gyuláné* könyvkötő szakmunkás, Veszprém.

MINISZTERI DICSERET

Babics Vilmosné községi könyvtáros, Bakonybánk (Komárom m.); *özv. Babinecz Mihályné* községi könyvtáros, Gulács (Szabolcs-Szatmár m.); *Bacsa Andrásné* kerületi könyvtárvezető, Budapest; *Boza Matild* járási könyvtáros, Dorog; *Dékány Lajos* könyvtáros, Vegyipari Szakszervezet, Budapest; *Ecsédi Jánosné* megyei könyvtáros, Szolnok; *Dr. Farkas Józsefné* megyei könyvtáros, Székesfehérvár; *Fülöp Sándor* könyvtáros, Közlekedési Szakszervezet, Budapest; *Gaál Jenőné* gyermekkönyvtár vezető, Budapest; *Gyuris György* könyvtáros, Városi Somogyi Könyvtár, Szeged; *Dr. Hornyánszky Károlyné* csoportvezető, FSZEK; *Jancsovics Klára* gyermekkönyvtár vezető, Budapest; *Jánoskó Emil* községi könyvtáros, Szatta (Vas m.); *Kádas Miklósné* községi könyvtáros, Tarcál (Borsod-Abauj-Zemplén m.); *Kovács Tibor* járási könyvtárigazgató, Mátészalka; *Maruszki József* kerületi könyvtárvezető, Budapest; *Mátyás Kálmánné* járási könyvtáros, Bicske; *Mészáros Antal* megyei könyvtáros, Tatabánya; *Molnár Béla* községi könyvtáros, Naszály (Komárom m.); *Pellérdi Gyula* megyei könyvtári csoportvezető, Kaposvár; *Rácz Klára* községi könyvtáros, Lepsény (Fejér m.); *Rácz Zsigmond* gimnáziumi könyvtáros, Hajdúböszörmény; *Radvány Tiborné* gyermekkönyvtár vezető, Budapest; *Rostás Jenőné* gyermekkönyvtár vezető, Budapest; *Széphalmi Istvánné* megyei könyvtáros, Szolnok; *Szilágyi Zoltánné* kerületi könyvtáros, Budapest; *Szunyogh Ilona* főkönyvtáros, Vasas Szakszervezet, Diósgyőr; *Takács Magdolna* községi könyvtáros, Nyírábrány (Hajdú-Bihar m.); *Tauber Lászlóné* megyei könyvtári gazdasági igazgató, Szombathely; *Ugrits Margit* községi könyvtáros, Csákvár (Fejér m.); *Várkonyi Istvánné* községi könyvtáros, Nagybátony (Nógrád m.); *Verba Lajosné* könyvtáros, Vegyipari Szakszervezet, Budapest; *Vojcsék Sarolta* könyvtáros, SZMT könyvtár, Tatabánya.

FORRADALMAK KORA

A magyar polgári demokratikus forradalom, a KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság irodalmának válogatott jegyzéke

Altalános rész

MITRU Ibolya: *Hősi harcok emlékei.* Ajánló bibliográfia a magyar munkásmozgalom történetéhez. 1962. FSZEK. 144 l.

LENIN *Magyarországról.* [Szemelvények.] 2. átd. kiad. 1965. Kossuth, 198 l. (A marxizmus—leninizmus klasszikusainak kiskönyvtára, 6. (7).)

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 5. köt.: A magyar munkásmozgalom a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követő forradalmi fellendülés időszakában... 1917. november 7 — 1919. március 21. 6. köt.: A Magyar Tanácsköztársaság 1919. március 21 — 1919. augusztus 1. 1.—2. rész. 1951—1959. Szikra—Kossuth, 786., 745 l.

SIKLÓS András: *Az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak.* Források, feldolgozások. 1964. Tankönyvkiadó, 205 l. (Magyarország legújabbkori történetének forrásai és irodalma 1.)

A magyar forradalmi munkásmozgalom története. 1966. Kossuth, 277 l.

Hősi harcok emlékei. A magyar munkásmozgalom múltjából. (Szerk. Lányi Ernőné) 1955. Magyar Munkásmozgalmi Intézet, 214 l.

1918

FUKASZ György: *A magyarországi polgári radikalizmus történetéhez.* 1900—1918. Jászi Oszkár ideológiájának bírálata. 1960. Gondolat, 391 l.

TÖMÖRY Márta: *Új vizeken járok.* A Galilei-kör története. 1960. Gondolat, 294 l.

KELEN Jolán: *Galilei per a XX. században.* 1957. Kossuth, 205 l.

HARRER Ferenc: *Egy magyar polgár élete.* [Visszaemlékezések.] 1968. Gondolat, 497 l.

KÁDÁR KARR Erzsébet: *Gyönyörű ősz.* 1958. Magvető, 421 l.

H. JDU Tibor: *Az őszirózsás forradalom.* Az MSZMP Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete. 1963. Kossuth, 217 l.

KÁROLYI Mihály: *Egy egész világ ellen.* [Emlékirat.] 1965. Gondolat, 550 l.

HEGEDÜS Géza: *Akit vörös grófnak neveztek.* Károlyi Mihály élete. 1967. Móra, 149 l. (Nagy emberek élete.)

MAGYAR Lajos: *Késői tudósítások.* 1966. Kossuth, 237 l.

GÁRDOS Miklós: *Két ősz között.* [Riportregény.] 1959. Kossuth, 369 l.

ARANYOSSI Magda: *Lázadó asszonyok.* A magyar nőmunkásmozgalom története. 1867—1919. Magyar Nők Országos Tanácsa. 1963. Kossuth, 171 l.

A KMP megalakulása

SZAMUELY Tibor: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harca a proletárdiktatúráért.* 1964. Kossuth, 366 l.

MILEI György: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakításáról.* 1962. Kossuth, 77 l. (Munkásmozgalom történeti tanulmányok.)

[Negyven] *40 éves a Kommunista Párt.* (Képsorozat) 1958. Zrínyi, 2 lev. 32 t.

GÁBOR Sándorné: *A két munkáspárt egyesülése 1919-ben.* 1961. Kossuth, 39 l. (Munkásmozgalom történeti tanulmányok.)

portok.] [Bev.] (Kun Béla.) (2. kiad.)

LENGYEL József: *Visegrádi utca.* [Ri- 1962. Szépirodalmi, 278 l.

1919

[Ezerkilencszáztizenkilenc] 1919. Tanácsköztársasági eseménynaptár. 1959. OSZK, FSZEK, 14 lev. Soksz.

A Magyar Tanácsköztársaság történetének forrásai a magyar állami levéltárakban. 1960. 216 l. (Magyar Országos Levéltár kiadványai)

[PRÁGER Miklós]: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának bibliográfiája.* (1919. márc. 21 — 1919. aug.) 1960. Párttörténeti Intézet, 35 l.

Budapest a Tanácsköztársaság idején az egykorú sajtó tükrében. Bibliográfia. 1959. FSZEK, 214 l.

- HAJDU Tibor: *Március huszonegyediké* (Adatok a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának történetéhez.) 1959. Akadémiai, 89 l.
- LIPTAI Ervin: *A Magyar Tanácsköztársaság*. 2. kiad. 1968. Kossuth, 479 l. (Népszerű történelem.)
- Ötven év. A Nagy Október és a magyarországi forradalmak*. Tanulmányok. 1967. Akadémiai — Kossuth, 495 l.
- A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban*. (1917—1922.) Dokumentumgyűjtemény. 1967. Kossuth, 585 l.
- NAGY Zsuzsa, L.: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919*. 1965. Kossuth, 309 l.
- KONCSEK László: *A renngassei összeküvés*. 1959. Kossuth, 207 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről*. (Tanulmányok.) 1954. Magyar Munkásmozgalmi Intézet, 271 l.
- HETÉS Tibor: *A magyar Vörös Hadserg*. 1919. (Válogatott dokumentumok.) Bev. Liptai Ervin. 1959. Kossuth, 530 l.
- HETÉS Tibor: *Munkásezredek előre!* [Bev.] Liptai Ervin. 1960. Táncsics, 144 l.
- KRÁL, Václav: *A csehszlovák burzsoázia intervenciós háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben*. 1956. Szikra, 283 l.
- MÜNNICH Ferenc: *Az Októberi Forradalom és a magyar Vörös Hadserg*. 1959. Zrínyi, 39 l.
- HAJDU Tibor: *Tanácsok Magyarországon 1918—1919-ben*. 1958. Kossuth, 275 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga*. Tanulmánygyűjtemény. Szerk. Sarlós Márton. 1959. Akadémiai, 319 l.
- Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról*. (Szerk. Halász Pál.) 1955. Közgazd. és Jogi, 167 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*. 1959. Közgazd. és Jogi, 399 l.
- SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékai*. 1961. Közgazd. és Jogi, 363 l.
- HEVESI Gyula: *Szociális termelés. A Magyar Tanácsköztársaság iparpolitikája*. 1959. Közgazd. és Jogi, 230 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi rendszere*. 1959. Közgazd. és Jogi, 287 l.
- (SZÉKELY Endréné): *Új tavaszi seregszemle*. Szakmunkásnevelés a Magyar Tanácsköztársaságban. 1959. Tankönyvkiadó, 187 l.
- SZEMERE Vera: *Az agrárkérdés 1918—19-ben*. 1963. Kossuth, 272 l.
- MÉSZÁROS Károly: *Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság parasztpolitikája*. 1918—1919. (Különös figyelemmel Somogyra.) 1966. Akadémiai, 201 l.
- MÓRICZ Zsigmond: *Új világot teremtsünk!* (Gyűjtemény 1918—19-es írásaiból.) 1953. Művelt Nép, 208 l.
- PETRÁK Katalin — MILEI György: *A Magyar Tanácsköztársaság szociálpolitikája*. Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek. 1959. Gondolat, 376 l. (Nemzeti könyvtár. Történelem.)
- DÓSA Rudolfné — LIPTAI Erviné — RUFF Mihály: *A Tanácsköztársaság egészségügyi politikája*. 1959. Medicina, 152 l.
- PETRÁK Katalin — MILEI György: *A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája*. Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek. 1959. Gondolat, 381 l. (Nemzeti könyvtár. Művelődéstörténet.)
- KISS Dezső—NÉMETH Lajos: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete*. 1960. 218 l. (A Művészettörténeti Dokumentációs Központ forráskiadványai 1.) Soksz.
- PASSUTH Krisztina: *A Nyolcak festészet*. 1967. Corvina, 176 l.
- KÖTE Sándor: *A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején*. 1963. Tankönyvkiadó, 131 l. (Egyetemes neveléstörténet, 58—59.)
- A szocialista tanítómozgalom Magyarországon. 1900—1920*. Szerk. Kelen Jolán. 1958. Kossuth, 231 l.
- Kioltott fákllyák*. Emlékezések a fehér terror pedagógus áldozatairól. (Szerk. Bihari Mór, Bors András stb.) 1963. Tankönyvkiadó, 223 l.
- KÓHALMI Béla: *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. 1959. Gondolat, 258 l.
- MÁTÉ György: *Szikrától lobban a láng*. (A magyar kommunista sajtó munkásainak harca.) 1956. Művelt Nép, 183 l.
- FÖLDES Éva: *A Tanácsköztársaság sportja*. 1959. Sport, 103 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása*. Előadásgyűjtemény. (Szerk. Gábor Sándorné.) 1960. Párttörténeti Intézet. 387 l.

Ifjúmunkás mozgalom

- SVÉD László: *Utat tör az ifjú sereg*. A forradalmi ifjúmunkás-mozgalom kialakulása Magyarországon. A kommunista ifjúsági szövetség tevékenysége a Tanácsköztársaság időszakában. 1962. Kossuth, 342 l.
- Válogatott írások a magyar ifjúmunkás-mozgalom harcok múltjából*. 1. köt. „Mi már nem leszünk kizsákmányolt proletárok” 1848—1919. — 2. köt. „Előre, harcra ifjúmunkás”. 1919—1945.

(Összeáll. Svéd László.) 1951—1954. Magyar Munkásmozgalmi Intézet
A vörös lobogó alatt. Válogatott írások a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. 1917—1919. Összeáll. Svéd László. 1955. Ifjúsági, 496 l.
Vagyunk az ifjú gárda. Emlékezések az ifjúnemzedék mozgalomra. 1900—1944. (Szerk. Lányi Ernőné.) 1957. Móra, 301 l.

A Tanácsköztársaság vezetőinek gyűjteményes kötetei

KUN Béla: *Válogatott írások és beszédek.* 1966. Kossuth, 1—2. köt.
 KUN Béla: *A Magyar Tanácsköztársaságról.* Válogatott beszédek és írások. 1958. Kossuth, 643 l.
 SZAMUELY Tibor: *Riadó.* Válogatott cikkek és beszédek. [Bev.] Kun Béla. 1957. Kossuth, 210 l.
 ALPÁRI Gyula: *Válogatott írásai.* 1960. Kossuth, 499 l.
 LANDLER Jenő: *Válogatott beszédek és írások.* 1960. Kossuth, 579 l.
 STROMFELD Aurél *válogatott írásai.* 1959. Zrínyi, 382 l.
 LENGYEL Gyula *válogatott írásai.* 1965. Kossuth, 298 l.
 LÉKAI János *válogatott írásai.* 1963. Szépirodalmi, 594 l.
 RÉVAI József: *Válogatott történelmi írások.* 1966. Kossuth, 1—2. köt.
 LIGETI Károly *válogatott írásai.* 1917—1957. Kossuth, 150 l.

Memoárok

(Hunya István): *Tizenkilencesek.* Agrárproletár veteránok visszaemlékezései. 1962. Táncsics, 182 l.
 (LÁNYI Ernőné): *Nagy idők tanúi emlékeznek.* (1918—1919.) 1958. Kossuth, 195 l.
 BERZEVICZY Gizella: *Márianosztra.* Börtönemlékek a fehérterror éveiből. (3. kiad.) 1957. Kossuth, 141 l.
 DÉNES Zsófia: *Gyalog a baloldalon.* [Önéletrajzi regény.] 1965. Magvető, 388 l.
 DOBI István: *Vallomás és történelem* [Önéletrajz.] 1962. Kossuth, 1—2. köt.
 GÁRDOS Mariska: *Kukoricán térdelve.* [Visszaemlékezések.] 1964. Szépirodalmi, 358 l. Előzménye: Szállj gondolat...
 GELLÉRT Oszkár: *Egy író élete.* [Önéletrajz.] 1. köt. 1902—1925. 1958. Bibliotheca. 509 l.
 GYETVAI János: *Fegyverek és emberek.* Regényes korrajz. 1959. Zrínyi, 300 l.
 HEVESI Gyula: *Egy mérnök a forradalomban.* [Visszaemlékezések.] 2. kiad. 1965. Kossuth, 381 l.

ILLÉS Béla: *A 339-es szoba.* — *Új esztendő.* [Kisregények.] 1966. Szépirodalmi, 197 l.
 KUN Béláné: *Kun Béla.* [Emlékezések.] 1966. Magvető, 419 l.
 MAROSÁN György: *Tüzes kemence.* [Visszaemlékezések.] 1968. Magvető, 792 l.
 MÜLLER Ernőné: *Eszmélés.* Emlékezések magyarországi munkásmozgalmi élményeimre. 1964. Kossuth, 383 l.
 MÜNNICH Ferenc: *Viharos út.* [Önéletrajz.] 1966. Szépirodalmi, 180 l.
 NÁDASS József: *Nehéz leltár.* [Regényes önéletrajz.] (2. átd. kiad.) 1963. Szépirodalmi. (1. köt.) Láng és korom. 624 l.
 SZAMUELY Tiborné, Szilágyi Jolán: *Emlékeim.* 1966. Zrínyi, 270 l.
 VÁRNAI Zseni: *Egy asszony a milliók közül.* — Fényben, viharban. — Nem volt hiba. Önéletrajzi regény (trilógia, 2. jav. kiad.) 1966. Szépirodalmi, 1043 l.

Életrajzok

SZERÉMI Borbála, T.: *A szabadság vértanúja.* 1960. Kossuth, 332 l.
 GILICZ Márta, R.: *Ifjúságunk példaképei.* Válogatott bibliográfia a magyar munkásmozgalom nagy harcosairól. 1965. FSZEK, 183 l.
 ARANYOSSY Magda: *Nem tehettem másként...* (Alpári Gyula) [életrajza]. 1957. Móra, 61 l.
 KELEN Jolán — BARABÁS Gyula: *A néptribun.* Fejezetek Bokányi Dezső életéből. [Dokumentumregény.] 1964. Kossuth, 275 l.
 KELEN Jolán: *A föld mégis forog.* [Elbeszélés Korvin Ottórol.] 1957. Móra, 42 l.
 KELEN Jolán: *Töretlen úton.* Korvin Ottó élete. [Regényes életrajz.] 1955. Ifjúsági, 193 l.
 GADANECZ Béla: *A forradalom vezérének karában.* Landler Jenő életéről. 1959. Táncsics, 201 l.
 KUBINYI Ferenc: *Síratni csak hazát lehet.* Latinka Sándor életének regénye. 1966. Kossuth, 340 l.
 POGONYI Antal: *Végrendelet.* [Életrajzi regény Ligeti Károlyról.] 1966. Kossuth, 467 l.
 HEGEDŰS GÉZA: *A hadvezér.* (Stromfeld Aurél életéről.) 1958. Móra, 85 l.
 FÖLDES Péter: *Drámai küldetés.* Szamuely Tibor életregénye. 1962. Kossuth, 459 l.
 HÁRS György: *Ökölbe zárt szív.* [Kisregény Szamuely Tibor életéről.] 1959. Móra, 87 l.
 FÖLDES Péter: *Zalka Máté élete.* [Regény.] 1966. Móra, 275 l. (Nagy emberek élete.)
 Összeállította: *Ecsedy Andorné és Gálliczky Éva.* (Folytatjuk)

KÖNYVEK AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZETRŐL

Művészettörténet

- A magyarországi művészet története. Szerk. Fülep Lajos. 1—2. köt. 1956—1958. Képzőművészeti Alap.
- MAJOR Máté: *Építészettörténet*. 1—3. 1954—1960. Építésügyi Kiadó.
- JOEDICKE, Jürgen: *Modern építészettörténet. A forma, a funkció és a szerkezet szintézise*. 1961. Műszaki, 248 l.
- RADOS Jenő: *Magyar építészettörténet*. 1961. Műszaki, 442 l.
- GERŐ László: *Az építészeti stílusok*. 3. kiad. 1964. Gondolat, 173 l. (Boríték-cím: Ismerjük meg az építészeti stílusokat)
- ARTNER Tivadar: *Évezredek művészete*. 1965. Gondolat, 604 l. (L.: Új Könyvek 660 668 sz.)
- SLENTKIRÁLYI Zoltán — DÉTSZY Mihály: *Az építészet rövid története*. 3. kiad. 1—2. köt. 1965. Műszaki.
- KISS Pál: *Művészetről mindenkinek*. 1966. Corvina, 393 l. (L. Új Könyvek 662 084 sz.)

Az építészet elvi problémái

- SEBŐK Ferenc: *Piramisok — paloták — panelházak*. 1961. Móra, 237 l.
- BONTA János: *Építészet és tömegtermelés*. 1963. Műszaki, 160 l.
- ZEVI, Bruno: *Az építészet megismerése*. 1964. Műszaki, 157 l.
- POGÁNY Frigyes: *Szobrászat és festészet az építőművészetben*. 2. átdolg. kiad. 1965. Műszaki, 527 l. (L. Új Könyvek 651 718.)
- ARADI Nóra: *A katedrálisról az ipari formáig. A képzőművészet elméleti problémái*. 1967. Kossuth, 239 l. (L. Új Könyvek 672 609.)
- MAJOR Máté: *Az építészet sajtószerűsége*. 1967. Akadémiai, 112 l. (L. Új Könyvek 672 058)

Az építészet esztétikája

- POGÁNY Frigyes: *Terek és utcák művészete*. 1955. Műszaki, 331 l.
- GRANASZTÓI Pál: *Város és építészet*. 1960. Műszaki, 288 l.
- POGÁNY Frigyes: *Terek és utcák művészete*. 2. kiad. 1960. Műszaki, 447 l.
- GERŐ László: *Felfedező úton épületeink között*. 1966. Gondolat, 119 l., 108 t. (L. Új Könyvek 661 998.)
- GRANASZTÓI Pál: *Az építészet igézetében*. 1966. Magvető, 516 l. (L. Új Könyvek 661 342.)

Városképek — műemlékek A Műszaki Kiadó sorozata

- DERCSÉNYI Dezső — POGÁNY Frigyes: Pécs. 1956. 264 l.
- KOROMPAY György: *Veszprém*. 2. kiad. 1957. 273 l.
- GERŐ László: *Pápa*. 1959. 216 l.
- NAGY Zoltán — PAPP Imre: *Szeged*. 1960. 287 l.
- DERCSÉNYI Dezső — GRANASZTÓI Pál: *Vác*. 1960. 221 l.
- HORLER Miklós — SALLAY Marianne — KUTHY Sándor: *Szentendre*. 1960. 199 l.
- ENTZ Géza — GENTHON István — SZAPANOS Jenő: *Kecskemét*. 1961. 183 l.
- HORVÁTH Béla — KISS Lajos — VALENTINY Károly: *Miskolc*. 1962. 282 l.
- RADOS Jenő: *Tata*. 1964. 223 l.

Magyar műemlékek

A Képzőművészeti Alap sorozata

- CSATKAI Endre: *Sopron*. 2. kiad. 1956. 50 l., 61 t.
- DERCSÉNYI Dezső — ZOLNAY László: *Esztergom*. 1956. 90 l., 53 t.
- FITZ Jenő: *Székesfehérvár*. 1957. 74 l., 38 t.
- GERŐ László: *Eger*. 2. kiad. 1957 l.
- BALOGH István: *Debrecen*. 1958. 99 l., 16 t.
- ENTZ GÉZA — GERŐ László: *A Balaton környék műemlékei*. 1958. 176 l.
- LELKES István: *Kőszeg*. 1960. 177 l.
- KOPPÁNY Tibor — PÉCZELY Piroska — SÁGI Károly: *Keszthely*. 1962. 149 l.
- JENEI Ferenc — KOPPÁNY Tibor: *Győr*. 1964. 169 l.

*

- BORSOS Béla — SÓDOR Alajos — ZÁDOR Mihály: *Budapest építészettörténete, városképei és műemlékei*. 1959. Műszaki, 335 l.
- PREISICH Gábor: *Budapest városépítésének története*. 1—2. köt. 1960—1964. Műszaki.
- POGÁNY Frigyes: *Párizs*. 1965. Képzőművészeti Alap, 203 l. (L. Új Könyvek 651 007.)
- DERCSÉNYI Dezső — POGÁNY Frigyes — SZENTKIRÁLYI Zoltán: *Pécs városképei — műemlékei*. 1966. Műszaki, 203 l. (L. Új Könyvek 670 047.)
- FITZ Jenő — CSÁSZÁR László — PAPP Imre: *Székesfehérvár*. 1966. Műszaki, 159 l. (L. Új Könyvek 670 010.)
- KÁROLYI Antal — SZENTLÉLEKY Tihamér: *Szombathely városképei, műemlékei*. 1967. Műszaki, 147 l. (L. Új Könyvek 680 142)
- POGÁNY Frigyes: *Róma*. 1967. Corvina, 390 l. (L. Új Könyvek 671 413.)

Osszeállította: Vértesy Miklós

Az NSZK közművelődési könyvtárosainak 1968. évi konferenciája

A Német Könyvtári Szövetség (Deutscher Buchereiverband) és a Német Közművelődési Könyvtárosok Szövetsége (Verein Deutscher Volksbibliothekare) május végén Duisburgban konferenciát tartott, amelyen a szövetségek vendégeként számos európai ország könyvtárosa (angol, belga, bolgár, dán, finn, magyar, norvég, osztrák, svájci, svéd) is résztvett. A konferencia két fő témája a *közművelődési könyvtár és a társadalom* és a *közművelődési könyvtárügy helyzete* volt. A témákhoz kapcsolódó előadások és hozzászólások (pl. *A közművelődési könyvtár és a kommunális művelődéspolitikai a modern nagyvárosokban*, *A közművelődési könyvtár feladata, tevékenysége, jövője*, *A tájékoztató szolgálat fejlődése* stb.) azt mutatják, hogy az NSZK közművelődési könyvtárügye igen tudatos erőfeszítést tesz afelé, hogy éppen a régi kisigényű, ún. „népkönyvtárakat” amerikai mintájú közművelődési könyvtárakká tegye. Ezt a törekvést a konferencia egyik előadója, *Hansjörg Süberkrüb* a könyvtárak fejlődéséről és jövőjéről szólva így jellemezte: A közművelődési könyvtárról (Öffentliche Bibliothek) szólni ma egyenlő a programadással. Az intézmények, amelyekről szólnunk, ma még többnyire a régi értelemben vett népkönyvtári jellegű intézmények (Stadt-bücherei, Volksbücherei névvel). Ezek a század elején még mint nyilvános könyvtárak (Öffentliche Bibliotheken) jöttek létre, időközben azonban nevet cseréltek. A névcsere nem volt pusztán németeskedés, hanem része a német könyvtárügy kettészakadásának, s egyértelmű lett az

általános tudományos feladatokat is vállaló egységes közművelődési könyvtár, az ún. Einheitsbibliothek háttérbe szorulásával. Most újra előtérbe kerültek a tájékoztató, a szakirodalmi ellátási feladatok. *August Seeling* a közművelődési könyvtár és a modern nagyváros művelődéspolitikájának viszonyáról szólva megállapította, hogy „a közművelődési könyvtár mint a társadalom jogszerű követelménye létezik, s nem fogható fel úgy, mint a városok (és falvak) ajándéka polgáraiknak. A közművelődési könyvtárakat ma a kommunális igazgatás alapvető intézményeként kell felfognunk, mert szolgálataik a *minden polgár számára szükséges segítséget* adják meg, s ezért kap hangsúlyt elsőbbsége bizonyos vonatkozásban *minden egyéb kulturális intézménnyel szemben*. Hibás dolog volna a kulturális intézményeket egymással szembeállítani; a nyomatékot a közművelődési könyvtárnak az adja, hogy egyéb művelődési intézményekhez képest viszonylag csekélyebb eszközökkel összehasonlíthatatlanul nagyobb hasznot hoz. A hálózati rendszer fejlesztését az ellátás és a tájékoztatás korszerű megszervezésében látják, amellyel az iskolaüggyel *azonos jelentőségű művelődéspolitikai tényezőként* kell számolni”.

A konferencia helyét nem véletlenül jelölték ki Duisburgban. A város nemrég nyílt központi városi könyvtára — bár áruházból építették át — az NSZK legmodernebb közművelődési könyvtárai közé sorolható. Un. „Einheitsbibliothek”, tehát könyvtári feladatait az általános tudományos könyvtári szintig látja el, emellett a műszaki szakirodalom tekintetében regionális feladatot is betölt. (A könyvtár ismertetésére külön cikkben térünk majd ki.) A konferencia alkalmából az ismert német könyvtárépítő, *Werner Mewissen* rendezésében az NSZK legújabb közművelődési könyvtárait mutatták be. Számunkra különösen az NSZK könyvtárellátójának, az Einkaufszentrale-nak könyvtári bútorkiállítása volt irigylésre méltó.

A konferenciái anyag, a központi könyvtárat bemutató kiadvány és a szépen illusztrált bútorkatalógusok a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtárában megtekinthetők.

Bor István ex librise

Sallai István

Napirenden a körzeti könyvtárak ügye

1968. augusztus 15—17-én a Káli napok keretében másodízben találkoztak a Kővágóörsi Körzeti Könyvtárban a kisközséges megyék könyvtárosai, hogy megvitassák a körzeti könyvtárak problémáit. A két értekezlet között alig három év telt el, de ez a pár év bebizonyította a körzeti könyvtárak létjogosultságát. S a két értekezlet között a különbséget éppen ez adta meg. Az elsők a két működő körzeti könyvtár Kővágóörs, Ugod könyvtárainak két éves rövid gyakorlata alapján próbálták az előadók bizonyítani az elvi célkitűzések helyességét. Most az ország négy kisközséges megyéjének — Baranya, Borsod, Vas, Veszprém — megyei, járási, körzeti könyvtárosai egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy *a kísérlet bevált, az út járható*. A kisközségek könyvtári munkája, a könyvtári szolgáltatások színvonala ezúton emelhető arra a szintre, melyet a társadalom elvár a községi könyvtárról. A létrehozott körzeti könyvtárak olvasómozgalmi eredményei lényegesen magasabbak mint az önálló könyvtárral működő kisközségekben. Bizonyításként néhány adat a Veszprém megyei két körzetről:

A pápai járásban a járás lakosságának 25 százaléka olvasó, az ugod körzetben 28,4, az egy olvasóra jutó éves kölcsönzési átlag a járásban 20,8 a körzetben 23,1 kötet. A tapolcai járás és a kővágóörsi körzet esetében az olvasók száma 22,4, illetve 29,2%, a kölcsönzött kötetek átlaga 21,2 illetve 27,3 kötet.

A statisztikai adatokban azonban nem szerepel az a színvonalbeli különbség, melyet a főfoglalkozású könyvtáros tevékenysége nyújt a könyvtár nevelő és tájékoztató munkájában.

Ha a *gazdaságosság* oldaláról vizsgáljuk a körzeti könyvtárak és az önálló községi könyvtárak működését, ugyancsak az előbbieik javára billen a mérleg. A *Tapolcai Járási Könyvtár* tájékoztatót adott ki a kővágóörsi körzeti könyvtár tevékenységéről. Ebből kitűnik, hogy a körzeti ellátás gazdaságosabb, mert 11 325 könyvvel kevesebbet kell megvásárolni és tárolni, mint abban az esetben, ha a körzethez tartozó könyvtárak önállóak lennének. Ez 25 Ft-os átlagárral számítva 283 125 Ft megtakarítás.

A körzeti könyvtárak működése tehát mindenképpen ésszerűbb a kisközséges településeken. A probléma ma éppen abban jelentkezik, hogy az ésszerűség ellenére a kezdeti erőteljes indulás után a körzetek további létrehozása megállt. Pedig a szükséges feltételek közül a helyiséget, felszerelést, állományt az érdekelt

megyék több helyen is biztosították. A *főfoglalkozású könyvtárosi státusokat* azonban *nem kapták meg*.

A megbeszélés másik fontos témája a kialakuló klubkönyvtár és a körzeti könyvtár kapcsolata volt. Ismeretes, hogy a 105/1968. MM számú utasítás a kisközségek művelődési intézményének a klubkönyvtár típust jelölte meg. Az említett településeken — alapul a könyvtár szolgáltatásait véve — a klubkönyvtárak látják el a lakosság művelődési igényeinek szolgálatát. Köztudott viszont, hogy a kisközségek önálló könyvtárainak fejlődése megállt, az ismert korlátok miatt (keves könyv, tiszteletdíjas könyvtáros stb.) nem tudnak magasabb szintű tevékenységet kifejteni. Ha a klubkönyvtár egy fejlettebb körzeti könyvtár fiókjaként működik, az állománya három, négy-szeresére növekszik. A fiókkönyvtár vezetőjének válláról lekerül az állománygyarapítás gondja, adminisztrációja, teljes idejével az olvasók, a klubkönyvtárak látogatóinak kiszolgálásával, nevelésével tud foglalkozni. De a körzeti könyvtár segítségével lehet megoldani a korszerű állományfeltárást, az ajánlójegyzékek, bibliográfiák készítését is. A résztvevő könyvtárosok véleménye egyezett a vita-indító előadást tartó Sallai István álláspontjával, hogy a klubkönyvtárak munkájának a körzeti könyvtár magasabb szolgáltatásaira kell épülnie. A klubkönyvtárak *létrehozásával párhuzamosan tovább kell építeni a körzeti könyvtárak hálózatát is*.

De egyetértettek a könyvtárosok az előadónak azzal a megállapításával is, hogy a megnövekedett társadalmi igények következtében könyvtárnak csak azt az intézményt célszerű nevezni, melynek főfoglalkozású könyvtárosa van és az évenként megjelenő irodalomból a törzsanyag mellett az ajánlott irodalmat is az olvasók rendelkezésére tudja bocsátani. Erre a szintre kell fejleszteni a kisközségek könyvtárait, és ez a körzeti könyvtárak létesítésével elérhető.

A hozzászólók szerint a körzeti könyvtárak létrehozása mellett szól az a tény is, hogy a kisközséges megyékben fokozatosan kialakulnak a *közgazgatási, gazdasági, iskolai körzetek*, ahol a centrumközségekben levő magasabb szintű kommunális, kulturális tevékenység kisugárzó hatása a maga körébe vonja a hozzátartozó településeket. Nem lenne arányos a fejlődés, ha a magasabb szintű szolgáltatás a könyvtári területen maradna le.

Tóth Dezső

A letéti könyvellátás új formája a körmendi járásban

Sokat vitatott probléma a kisközségek könyvellátásának korszerű megoldása. E területen történtek kísérletek, bár az eltérő adottságok miatt ezek nem alkalmazhatók mindenütt egységesen. A Szentgotthárdi Járási Könyvtár ún. „ciklusos” könyvellátási formáját 1964-ben mi is átvettük. (L. Puskás Sándorné: *A letéti rendszer egyik változata* c. cikkét. Könyvtáros, 1964. 7. sz.)

A szentgotthárdi példa alapján könyvtáraink közül 36-ot vontunk be e könyvellátási formába. A 36 könyvtárat négy csoportba osztottuk, így egybe-egybe 9 könyvtár tartozott. Célunk az volt, hogy minden könyvtár negyedévenként kapjon új könyveket. A beszerzést is ennek megfelelően végeztük, művenként 10 példányt vásároltunk. Így értük el azt, hogy minden, egy csoporton belül levő község könyvtára megkapja ugyanazt a könyvet, 1 példány pedig raktáron maradjon az esetleges pótlás céljára. A kiszállított könyvanyag elvileg 1 évig maradt minden könyvtárnál.

Elképzeléseinket a gyakorlat csakhamar megcáfolta. Az új könyvanyag cseréjét megoldottuk, de nem foglalkoztunk a könyvtáraknál már kinn levő állomány rendszeres cseréjével, gondozásával. Így ez a fajta letéti ellátás — merevsége miatt — nem váltotta be reményeinket. Az adminisztráció is növekedett. A kiadott könyvanyagot nem letétlapok, hanem jegyzékek kíséretében adtuk át. Az effajta könyvellátásban részesülő 36 könyvtár minden évben négy alkalommal kapott új könyveket. Az előző évben kiadott könyvanyagot pedig a jegyzéknek megfelelően egy más községcsoport könyvtárához kellett volna tovább szállítani. Ez a munka évről évre növekedett, ezért már a második évben lemondtunk róla. A józan ész diktálta, hiszen egy állandóan rendelkezésünkre álló gépkocsi igénybevételével is a munkaidőnek legalább a $\frac{2}{3}$ -ad részét a könyvszállítás kötötte volna le, s még így sem juthattak volna az olvasók bőséges választékú, változatos könyvanyaghoz.

E kísérlet kudarca után tovább kutattuk azt a módot, amely a mi esetünkben és adottságainknak legmegfelelőbbben tudja biztosítani a könyvanyag legkedvezőbb forgatását.

A hagyományos letéti ellátás nem elégíti ki az igényeket, mivel nehéz megvalósítani a könyvanyag megfelelő cserélődését.

1967 elején a Szombathelyi Megyei Könyvtár egy Nysa típusú felújított gépkocsit bocsátott három járás: a körmendi, a vasvári és a szentgotthárdi rendelkezésére. A felújítással egyidőben a kocsiba 4 db összecukható könyvvállványt építettek be, hogy a Nysa elegendő mennyiségű könyvet tudjon szállítani.

A Körmendi Járási Könyvtárhoz 47 községi könyvtár tartozik, közülük 4 önállóan szerzi be a könyveket. A fennmaradó 43 letéti könyvtár könyvellátását az új lehetőségek között az alábbi módon szerveztük meg:

A letéti ellátásban részesülő könyvtárakat területi fekvésük és az útviszonyok figyelembevételével három csoportba osztottuk. Így kívántuk elérni azt, hogy minden könyvtári egység negyedévenként kapjon feltöltést, illetve cserekönyveket a mikrobuszon szállított könyvanyagból. A gépkocsiban a letéti raktár állományából 4—500 kötet könyvet helyezünk el.

Egy-egy szállítás alkalmával 4—5 könyvtár könyvanyagának cseréjét tudjuk elvégezni. A könyvtárosokat előre értesítjük érkezésünk időpontjáról, a meghatározott időpontot igyekszünk is minden esetben megtartani. A könyvtáros idejében történő értesítése azért is fontos, hogy a cserére szánt könyveket előre kiválogathassa és előkészíthesse. A feltöltést általában hárman, néha ketten végezzük, beleértve a gépkocsivezetőt is.

Kezdetben gondot okoztak az állomány cseréjénél a tulajdonjogi kérdések. A könyvtárak mindegyikében — kivéve a négy önállóan vásárlót — az állomány tulajdonjogilag két részre oszlik. 1962-ben a könyvtárak nagy része tanácsi kezelésbe került, s ebből következően saját állománnyal is rendelkezik. Amikor viszont az új ellátási rendszert bevezettük, a könyvanyag visszaeltározásának munkáját elkerülve, továbbra is meghagytuk a könyvtárak saját állományát, az addigi könyvbeszerzési kereteket pedig a járási könyvtárban a letéti keretbe vontuk össze és a továbbiakban letéti könyvanyagot adtunk a könyvtáraknak. Ezért a könyvtárak állománya letéti és saját könyvekből áll.

A jelenleg végzett könyvcseré rendszerére már kezdetben felvetette a kérdést, hogyan oldjuk meg a könyvtárak saját könyvanyagának mozgatását, cseréjét. Elvileg saját könyvanyaguk nem mozgatható, és csak lassan, az elhasználódás mértékének megfelelően került volna kivonásra. A községi tanácsok azonban belátták, hogy helyesen cselekszünk, ha a helyi, saját állományt is megfelelően cseréljük, mozgatjuk, hiszen nem a tulajdonjogot kell figyelembe venni, hanem azt, hogy a könyvtárak állománya állandóan cserélődjék, rendszeresen kapjanak új könyvanyagot. A könyvcserék alkalmával azokról a saját könyvekről, melyeket már nem olvasnak — tehát feleslegessé válnak —, törlési jegyzőkönyvet készítünk a községi tanács engedélyével. A törölt saját anyag használható részét letéti könyvanyagként leltárba vesszük. Így elérjük azt, hogy bizonyos idő múlva a saját könyvállománynak csak az a része marad meg a letéti könyvtárban, amely a kézikönyveket, a magyar és külföldi klasszikusok legjobb műveit, a megyei kiadványokat és a helyi termelési ághoz közvetlenül kapcsolódó irodalmat foglalja magába. (Ezzel azt akarjuk elérni, hogy a könyvtárak kurrens saját anyagát is szabadon mozgathassuk, mert ez az egész állomány változatos cseréjét biztosítja.)

A könyvtárakban először a cserére előkészített könyvanyagból szétválogatjuk a könyvtár *saját* anyagát és a *letéti* könyveket, majd kiemeljük a cserekönyvek letétlapjait és a feleslegessé vált katalógus kartonokat. A helyszínen elvégezzük a saját könyvek törlését is.

A csereállomány rendezése közben a helyi könyvtáros a járási könyvtár egyik munkatársának segítségével a gépkocsin szállított könyvek közül kiválasztja a neki szükséges műveket. Bevált gyakorlat szerint a járási könyvtár annyi könyvet ad cserébe, amennyit a letéti könyvtáros visszaad. Mire a könyveket a községi könyvtáros kiválogatja, addigra elvégezzük a községi könyvtár saját állományába tartozó, cserére szánt anyagának törlését. A törölt könyvek és a visszaadott letéti könyvek csoportos leltárát is elkészítjük, majd a könyvtáros által visszaadott cserekönyveket összecsomagoljuk, külön a letéti és külön a saját könyveket.

A következő lépés a kiválogatott könyvek nyilvántartásának elkészítése. Minden könyvből kiveszünk egy könyvkártyát, amit a könyvtáros aláír, és ez a továbbiakban letétlapként szerepel. Végül a helyszínen elkészítjük a cserébe adott könyvek csoportos leltárát is. Amennyiben a könyvtár rendelkezik katalógussal, a katalóguskartonokat is beosztjuk a katalógusdobozba. A cseréből visszahozott könyveket a járási könyvtárban szétválogatjuk. A rongált, elavult könyveket selejtezzük. A használható könyvek a járási könyvtár letéti állományába kerülnek, s ezeket a további használat érdekében leltárba vesszük. A könyvek hiányzó könyvkártyáit pótoljuk. Az adminisztrációs munka természetesen a gyakorlatban korántsem olyan bonyolult, mint amilyennek a leírásból látszik, kis gyakorlás után nagyon gyorsan és egyszerűen végezhető.

E könyvellátási forma kihat az állomány gyarapítására is, mivel arra kell törekednünk, hogy a könyvtárak törzsanyagába nem tartozó könyvek beszerzésével is növeljük az állomány változatosságát. A rendszernek — melynek keretében 1967 második felében 3744 kötet könyvet adtunk letétként a könyvtáraknak — előnye még a cserével együtt elvégzett rendszeres állományellenőrzés és gondozás is. Egy hónap alatt 13—14 könyvtár állományát cseréljük ki. A negyedévenként történő rendszeres cserék fontossága megnőtt, mivel az idei év gazdasági nehézségei miatt lényegesen kevesebb könyvet tudunk beszerezni, mint az elmúlt évben.

A körmenői járásban ugyanis a letéti könyvanyag beszerzésére juttatott összeg 24 500 Ft-tal lett kevesebb: az 1967-ben rendelkezésre álló 74 000 Ft-ról 1968-ban 49 500 Ft-ra csökkent.

Papp Gyula
a Körmenői Járási Könyvtár munkatársa

Elégedettek-e az új olvasók a könyvtárral?

Milyen igényekkel jönnek az olvasók a könyvtárba, s ezeknek mennyire felel meg könyvtárunk? Az új olvasók között milyen arányban vannak azok, akik könyvtárat még soha nem látogattak rendszeresen és hogyan válnak vagy nem válnak rendszeres könyvtárlátogatókká? Milyen indítékai lehetnek az olvasási szándéknak s milyen céllal olvasnak az újonnan beiratkozott olvasók? Mennyire múlik a könyvtároson illetve a könyvtáron ennek az olvasási szándéknak a megerősödése illetve állandóvá válása? Ezekre a kérdésekre kerestünk választ az alább ismertetett vizsgáladásainkkal.

1967-ben könyvtárunkba 674 új olvasó iratkozott be, közülük 127 nem újíította meg a tagságát 1968-ra. Mivel az összes új olvasóval nem állt módunkban foglalkozni, vizsgálódásunk kb. 10%-ukra, éspedig az 1967. március 15. és április 15. között beiratkozott 60 olvasóra terjedt ki.

A 60 olvasó közül 23 munkás és ipari tanuló, 10 iskolai tanuló, 27 egyéb foglalkozású volt. 1968-ra ebből a munkás és ipari tanulók közül mindössze 10, az iskolai tanulók közül 4, míg az egyéb foglalkozású olvasók közül 18 maradt (nagy részük nyugdíjas). Nem hosszabította meg tagságát 28 olvasó. Ezekből az adatokból megállapíthatjuk, hogy a könyvtárban igekezetünk ellenére ellentétes folyamatok mennek végbe. Egyre több és több fiatal iratkozik be, ugyanakkor *a törzsgárdát az idősebbek, főleg a nyugdíjasok alkotják.* (Szám szerint hiába van sok fiatal olvasónk, ha ezek személyükben évről évre változnak.)

Hogy valamennyire is tisztában legyünk az olvasók beiratkozási, olvasási szándékával, megkérdeztük őket, milyen indíték alapján jöttek hozzánk. A vizsgált 60 olvasó közül 11 még nem volt könyvtári tag sehol. Egy részük nyugdíjas lett, több ideje jut olvasásra, más részük tanuló volt, aki tanulmányaihoz keresett segítséget, volt aki olvasott eddig is, de nem a saját olvasójegyével. Az a 4—5 beiratkozó, aki nem járt még könyvtárba, illetve nem is volt olvasó ember, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett. 13 olvasó más könyvtárból jött (szakszervezeti, iskolai illetve más kerületi könyvtárból). A könyvtárváltoztatás indokaként megtalálhatjuk a nyugdíjba vonulást, a lakásváltoztatást, továbbá azt, hogy az iskolai könyvtár választékát a tanuló nem találta kielégítőnek. Volt olyan régi olvasó, aki több éves kihagyással jött el újra olvasni. 5 olvasónak az ismerősei ajánlották a könyvtárat, 2 olvasó egy bizonyos műért iratkozott be.

Az olvasás céljáról a következőképpen vallottak: 29 időtöltésből, szórakozási vágyból kívánt olvasni.

Meghatározott érdeklődési területet 15-en jelöltek meg, de az olvasmányok megvizsgálása során kiderült, hogy mindössze 6-nál fedezhető fel az érdeklődés kielégítésére irányuló szándék a könyvek kiválasztásában. Ez adódhat két dologból: egyrészt a szándék nem komoly, másrészt könyvtári anyagunk nem alkalmas teljesen igényei kielégítésére. Egy 16 éves technikai tanuló például iskolai szakismereteit kívánta állítólag bővíteni, de kölcsönzött olvasmányaiból ez nem volt megállapítható, mivel főleg bélyeggyűjtéssel és sporttal foglalkozó ismeretterjesztő könyveket választott. Szépirodalmi olvasmányaiban is szórakoztató, irodalmilag igénytelen művek szerepeltek. A vallott szándék tehát nem volt őszinte, hisz könyvtári anyagunk az ő elvárásainak megfelelt volna. Ezzel szemben egy 62 éves nyugdíjas olvasó a politikai jellegű műveket jelölte meg, és ez a téma valóban 70%-ban szerepelt is választott olvasmányai között. Végül harmadik példaként egy nyelvszakos egyetemi hallgatót említenék, aki tanulmányaihoz szeretett volna olvasni angol és orosz nyelven, de ezt az óhaját a könyvtár nem tudta kellően kielégíteni. 7 olvasó (tanulók) azt állította, hogy tanulmányaihoz keres irodalmat, sajnos olvasmányaik alapján mindössze kettőnél volt felfedezhető ez a törekvés.

Milyen következtetést lehet levonni a felsorolt tényekből?

Az olvasók *nagy többsége csak szórakozást keres a könyvekben.* Ha tudatos olvasóvá akarjuk nevelni őket, akkor az általuk is elfogadhatónak tartott, mégis művészi értékű könyvek felé kell irányítani az érdeklődésüket. A meghatározott érdeklődési terület vagy tanulási vágy nem minden esetben valóságos igény, hogy azzá váljék, nekünk, könyvtárosoknak kell ezeket a szándékokat erősíteni.

Ez a vizsgálódás megmutatta, hogy beiratkozáskor, ami talán a legjobb alkalom az olvasóval való megismerkedésre, meg kell kérdeznünk az olvasót érdeklődési köréről és azt jeleznünk kell a személyi lapon. A későbbiek során pedig alkalmanként informálódjunk arról, hogy sikerült-e a könyvtárban ezeket az olvasmányokat megtalálni.

El kell mondanunk, hogy eredeti szándékunk — az év közbeni egyéni foglalkozás a 60 olvasóval, különös tekintettel a könyvtárba első ízben látogatókra — különböző akadályok miatt csak részben valósulhatott meg.

Egy év elteltével újból beszélgettünk azzal a 32 olvasóval, aki továbbra is könyvtári tag maradt. Hogyan sikerült beilleszkedniük a könyvtári rendbe, a beiratkozásnál kapott útbaigazítás elegendő volt-e ahhoz, hogy eligazodjanak a könyvtárban, tapasztalták-e a könyvtáros segítőkészségét, valamint az időnkénti kérdéseikre megfelelő választ kaptak-e? Ezeket kérdeztük tőlük.

A válaszokból kitűnik, hogy általában megfelelőnek tartják az olvasószolgálat munkáját, főleg a nyugdíjasok, ami magyarázható azzal is, hogy ők főként a délelőtti kölcsönzés idején jönnek, több időt töltenek a könyvtárban, így nagyobb lehetőségük van a személyes kapcsolat kiépítésére a könyvtárosokkal. Nem köny-

velhető el nagy eredménynek, de az igazsághoz tartozik, hogy a 32 olvasó közül egy fiatal tagja lett a könyvtári művelődési körnek.

Arra a kérdésre, hogyan igazodnak el a könyvtárban, a válaszok majdnem egyértelműen azt bizonyították, hogy a beiratkozáskor kapott információ elégséges a tájékozódáshoz.

Nagyon sok olvasó nem kívánja, hogy a könyvtáros behatóan foglalkozzék vele. Mások szívesen veszik a segítséget.

A könyvek elrendezését egyébként ésszerűnek találták, egypár kifogás azonban felmerült a zsúfoltság ellen, ami gátolja a teljes áttekintést.

Az olvasók szívesen időznek a könyvtárban, a vizsgált 32 közül legalább tízen olvasnak itt rendszeresen újságot, folyóiratot, s az átlagosan eltöltött idő egy-másfél óra. Ez azt mutatja, hogy a könyvtári környezet vonzó, annak ellenére, hogy a könyvtár időnként zsúfolt és nincs olvasóterme sem.

Akik szórakozás céljából keresnek irodalmat, azok általában megfelelőnek tartják a választékot. Ezek az olvasók ritkán használták a katalógust, inkább csak a polcon levő könyvekből válogattak. A bibliográfiák használata is nagyon elenyésző.

A másodszori beszélgetés igen jó alkalom volt arra, hogy mélyítsük az olvasók könyvtári ismereteit, s ők majdnem minden esetben szívesen vették érdeklődésünket, s azt tapasztaltuk, hogy ez a beszélgetés nagyon sokat segített a könyvtár és az olvasók közti kapcsolat elmélyítésében.

Izgalmas lett volna kideríteni, hogy miért morzsolódott le az egy évvel ezelőtt beiratkozott 60 olvasóból 28. — Erre is kísérletet tettünk, de nem sok eredménnyel. A kiküldött levelekre, melyekben tapintatosan aziránt érdeklődtünk, mi az oka, hogy kimaradtak a könyvtárból, mindössze 4 válasz érkezett. Ezekben találtunk kifogást a nyitvatartási időre, az új könyvek kis számára, az idegen nyelvű anyag nem kielégítő választékára. — Ezek a válaszok azonban kis számuk miatt semmiféle általánosításra nem adnak módot.

Befejezésül talán annyit, hogy kísérletünk, amely arra irányult, hogy az új illetve a kezdő olvasók útját figyelemmel kísérjük, olvasási szokásaikról bővebb ismereteket gyűjtsünk, olvasó emberré válásukat egyengessük, nem járt teljes sikerrel. A kétszeri beszélgetés azonban, amire sor került, alkalmat adott arra, hogy olvasószolgálatunkon javítsunk s a továbbiakban gyakorlattá tegyünk bizonyos itt alkalmazott módszereket.

Maruszkai Józsefné
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 18. sz.
kerületi könyvtárának munkatársa

HEVES MEGYEI SZÖVETKEZETEK A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT
címmel terjedelmes, illusztrált, reprezentatív kiadványt bocsátott ki a MESZOV
egri elnöksége. A kötet a szövetkezetek által kezdeményezett vagy támogatott
művelődési tevékenység valamennyi ágáról beszámol, történeti visszapillantást
ad, feladatokat vázol. Elvi síkon mozgó, vagy a megyéről statisztikai áttekintést
adó cikkei mellett egy-egy járás vagy község kulturális életébe is betekintést
enged. Hibája, hogy a témát csak szövetkezeti látószögből nézi, kiszakítva a me-
gye népműveléséből. Ez az elszigeteltség a munka minőségére is rányomja bé-
lyegét; a más művelődési szervekkel való együttműködésből bizonyára sikere-
sebb kiadvány született volna.

ÚJ FOLYÓIRATOT indít a Népművelési Intézet és a Népművelési Propa-
ganda Iroda Színlap címmel. A negyedévenként megjelenő kiadvány célja,
hogy a műkedvelő színjátszók és az irodalmi színpadok segítségére legyen szín-
vonalas, korszerű műsoraik kialakításában. A lap állandó rovataiban helyet ad
az országos és megyei művelődési szervek felhívásainak; a színjátszó mozga-
lommal kapcsolatos vitáknak; megszólaltat hivatásos művészeket, színházi szak-
embereket; ismerteti a műsorfüzeteket és színjátszó kiadványokat; beszámol a
fontosabb műkedvelő bemutatókról és elemzi az előadásokat.

A ma könyvei — a holnap tettei.

Heinrich Mann
1871—1950

*Aki a könyvekből nem tanul többet, csak azt, ami a könyvekben áll, annak
a könyv félig sem használt.*

Lessing

Könyvtárépítési hírek

Az elmúlt nyár legnagyobb könyvtár-építkezési eseménye a *Veszprémi Megyei Könyvtár*, a *Paksi Járási Könyvtár*, valamint az *érdi* és az *albertirsai* községi könyvtár felavatása volt. A paksi könyvtárt előző számunkban már bemutattuk; a Veszprémi Megyei Könyvtárról külön írunk, az érdi és az albertirsai könyvtárról pedig akkor emlékezünk meg, amikor fényképeket is közölhetünk róluk. Am a fenti eseményeken kívül is igen gazdag volt a nyár könyvtárépítési krónikája, különösen az alkotmány napi ünnepek keretében vidéken avattak fel sok könyvtárat. Sorra véve a megyéket, az alábbiakban számolunk be a már elkészült illetve folyamatban levő építkezésekről:

Bács-Kiskun megyében *Kaskantyún* félmillió forintot fordítanak a művelődési ház bővítésére a községfejlesztési alapból. Az új részben helyezik el a könyvtár kölcsönzőjét és olvasótermét.

Pécsett megtörtént a Kertváros új könyvtárépületének műszaki átadása és megkezdődött a berendezkedés. — Augusztus 20-án *Dunafalván* új klubkönyvtárat avattak.

Békés megyében befejezéshez közeledik a *szarvasi* felsőfokú mezőgazdasági technikum új otthonának építése. Az épületbe könyvtárat is terveztek, s a könyvek már az építkezés befejezése előtt helyükre kerültek. *Kertésszigeten* új művelődési otthon épült, amelyben a könyvtár is helyet kapott.

A *Miskolci Megyei Könyvtár* építkezése körüli huzavonáról, mely a helykijelölés megváltoztatásának következménye volt, korábban már beszámoltunk. Most azonban véglegesnek látszó megoldásról kaptunk hírt: a 21 millió forintos könyvtárépítkezés a Népkert mellett kijelölt helyen még októberben megkezdődik. — Borsod megye községei közül a *Semjénben* 850 ezer forintos költséggel épített művelődési otthonban helyezték el a könyvtárat; *Bódvalenkén* a tanács és a földművesszövetkezet közösen építkezik: a 460 ezer Ft-os költséggel létesítendő épületben a vegyesbolton kívül a könyvtár is helyet kap. *Mikóházán* a tanács megfelelő helyiséget juttatott a könyvtárnak. *Pányokon* a felújított művelődési házba került a könyvtár.

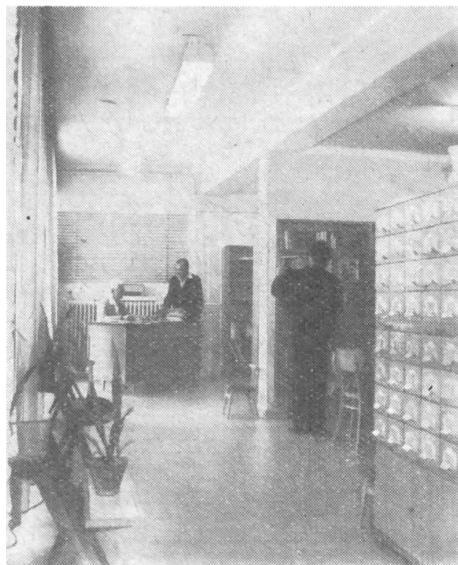
Borsodban nyolcezer építőipari munkás él munkásszállásokon. A központi, nagy szállókban átlagosan 800—1200 dolgozó lakik. Az Észak-magyarországi Állami Építőipari Vállalat 60 000, a Borsod megyei Állami Építőipari Vállalat pedig 85 000

Ft-ot fordított az *állandó szállók* könyvtárának berendezésére, felszerelésére, mivel sok esetben az egyedüli szórakozást a könyvtár nyújtja a lakók számára. A *selyemréti* szálló most átadott három helyiségből álló, 90 négyzetméter alapterületű, központi fűtéses könyvtárának átalakítására és berendezésére a vállalat még az év elején kollektív szerződésben kötelezte magát. E könyvtár bútorait a Sátoraljaúj helyi Ktsz készítette el, az *özdi* és a *tiszaszederkényi* szállók könyvtárait pedig saját készítésű bútoraival rendezte be a vállalat.

Szegeden a Textilművek nagyarányú építkezései során új könyvtárhelyiséget alakítottak ki a szakszervezeti könyvtár számára. — *Csanyteleken* a tanács az eddig egyetlen helyiségből álló 6000 kötetes könyvtár részére olyan épületet alakított át, amelyben olvasóhelyiség és kéziratár is lesz.

A Fejér megyei *Sárkeresztesen* augusztus 20-án avattak fel Fejér megye első, központi típusú alapján készült klubkönyvtárat. Ugyanezen a napon az 1100 lelkes *Tabajdon* is klubkönyvtárat adtak át a község lakosságának.

A Hajdú megyei *Egyeken*, a község most kialakításra kerülő központjában a tanács és a takarékszövetkezet összefogásával olyan épület készül, amelynek földszintjén a takarékszövetkezet, emeletén

Az Építők Miskolc-selyemréti munkásszállójának könyvtára (Bucsi Jenő felv.)

pedig a községi könyvtár kap otthont. A 900 000 Ft-os építkezést a község lakossága társadalmi munkával segíti.

Az *Egri Megyei Könyvtár* ideiglenesen a Gárdonyi Géza Színház épületének emeletére költözött. Itt fogadja olvasóit körülbelül egy esztendeig, miközben kb. 3,5 millió Ft-os költséggel korszerűsítik a könyvtár műemléképületének belsejét.

A *Komáromi Járás* Könyvtár új székházának átépítéséről már beszámoltunk. A könyvtárban most újabb átalakítások kezdődtek: az év végéig befejeződő további korszerűsítés során a felszabadult — eddig lakásnak használt — helyiségek átépítésével igazgatói szobával, feldolgozóval és kutatószobával egészül ki a könyvtár. A költségek 40 000 Ft-ra rúgnak. — Augusztus 20-án *Tardosbányán* a Tatabányai Szénbánya Vállalat segítségével új pártszékházat avattak; ebben a KISZ-szervezet és a könyvtár is helyet kapott. — A *tatai kórház* sebészetének udvarán levő modern épület egyik szárnyában, két szomszédos helyiségben új, szép otthont kapott az orvosi szakkönyvtár és a betegek könyvtára. A betegek

rendelkezésre álló 1600 kötetes könyvtár könyveit minden osztály fekvő betegeknek ágyhoz szállítják. — A *Magyar Viscosagyár* Ady Endre művelődési otthonában elkészült az új szabadpolcos könyvtár, melynek berendezését — 70 ezer Ft értékben — a SZOT adta.

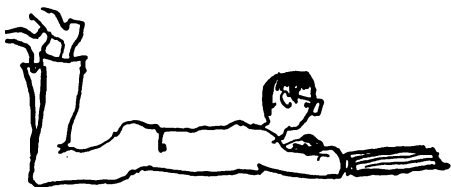
A 260 lakosú *Újvárfalván* Somogy megye egyik legszebb klubkönyvtárát építették fel. A községfejlesztésből, a tsz anyagi segítségével és a lakosság társadalmi munkájával — 150 000 Ft-ból — létesített könyvtár számára a járási tanács 20 000 Ft-ot, a megyei könyvtár pedig tévé-készülékét ajándékozott. Ugyancsak klubkönyvtár készül *Potonyban* is, ahol a volt iskolát alakítják át népművelési célokra.

A Szabolcs-Szatmár megyei *Vaján* 2,5 millió Ft-os beruházással új művelődési házat építettek, amelyben a 8000 kötetes könyvtárt is elhelyezték. Az épület felavatásáról a televízió híradója riportot készített.

Az ország egyik legrosszabb helyiség-körülmények között tengődő járási könyvtára, a *bonyhádi* új otthont kapott a Perczel-kastélyban, amelyet most építenek át többszáz ezer Ft-os költséggel művelődési objektummá. (Reméljük, hogy a hasonlóan rossz elhelyezésű Tamási Járási Könyvtár több mint tízéves helyiségmizériáira is talál végre megoldást az érdekelt járás és a megye.)

A Vas megyei *Toronyban* és *Gencsapátiban* új klubkönyvtárt avatnak a közeljövőben. Veszprém megyében a *Tapolcai Járási Könyvtár* kinötte épületét. Mivel Veszprém megye legfiatalabb városában „városi színvonalú” megoldásra van szükség, azt tervezik, hogy a volt zsinagóga épületét alakítják át könyvtári célokra.

Zala megyében a réginél háromszorta nagyobb helyiségbe költözött a 4000 kötetes *Türzei Községi Könyvtár*. — A *Lenti Járási Könyvtár* 10 000 kötete számára azelőtt mindössze egyetlen, 40 m² alapterületű helyiség jutott. A tarthatatlan helyzet megváltoztatása érdekében a tanács egy lakóházat vásárolt, amelyre az átalakítással együtt fél millió forintot költött. A berendezés további százezer forintba került. A berendezés költségeihez, valamint a gyermekkönyvtár állományának bővítéséhez a községi tanács és a földművelésügyi minisztérium hozzájárult. A 180 m² hasznos alapterületű épületben az irodahelyiségben és a raktáron kívül külön hírlapolvasó, gyermekkönyvtár és olvasószoba is van. A szabadpolcos kölcsönző 70 m² alapterületű. A 3600 lakosú községben a tavalyi 780 olvasó helyett az új épületben 850-re számít a könyvtár.

Winkelbauer Pál rajzai

EMLEKIRATOK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL

„És azután kimentünk ismét megnézni a csillagokat...” — E töredékmondattal tulajdonképp kettős idézőjelbe kíváncskozna, hiszen az eredeti Dante-sort már Károlyi Mihály is úgy citálja, 1928-ban, Quo vadis, Europa c. cikkében, amely a faszálódó országok ellen kiált, s amely magában hordozza azt a hitet is, hogy érdemes rákiáltani a szélsőjobb örvényeiben sodródó kontinensre; meg azt is, hogy „ezután” — bármi is jöjjön — lesznek még csillagok s azokra felnéző emberek. A Dantét idéző politikai cikkében pedig felsejlik és összeötvöződik a bibliai, baljós „Quo vadis, Domine?” csakúgy, mint a horatiusi „Hová, hová rohantok, szerencsétlenek...” félelmeintelve, az arisztokratából forradalmárrá lett gondolkodó antifasizmusa és a világok változásának határútján élő Alighieri hite, aki maga is, személyében éli át — Ady későbbi szavaival — „fordulását élt s volt világnak”, a középkori dogmák és a humanizmus első összecsapásának szemléletváltó konfliktusát. A nagymajtényi Károlyitól, aki letette Rákóczi zászlaját a császár előtt, aligha választja el kisebb szakadék az első magyar köztársaság földosztó elnökét, mint a humanizmus korát a középkortól, mint azt a két szemléletet egymástól, amely Dante művében ütközik meg s szitizálódik korképpé.

Korkép és lélekrajz: érzelmek és a gondolkodás formálódása összekapcsolódva a történelmi mozgás nagy „vetődéseivel” és „gyűrődéseivel”, az érzelmek megfoghatatlan lenyomatainak és a tektonikus tömegmozgásoknak egybekopírozása — ez a feladata minden emlékiratnak. Megszólaltatni a legszemélyesebbet és a legbelsőt úgy, hogy közben a legtárgyilagósbabban ragaszkodjunk a történelemhez. Egy lírikus őszintesége és egy történettudós ítélőképessége kell ahhoz, hogy az emlékirat megérdemelje nevét-rangját. Ilyen mű *Károlyié*, az *Egy egész világ ellen*. Az 1918. október 31-i események bemutatásával ez a kötet ugyan lezárul (folytatása kéziratban s töredékben maradt), de mégis ennek az emlékiratnak a felidézésével kell kezdeni az 1918/19-es memoárok sorát, hiszen a főtí kastély könyvtárában a francia Enciklopédiát, Louis Blanc-t, Guizot-t, Fourier-t, Proudhont, Darwint, Spencert és Marxot olvasó fiatalember, majd a Tiszával elvi okokból párbajozó radikális ifjú politikus és a későbbi államelnök, száműzött forradalmár önarcképe jellegzetesen bontakozik ki a műből. Érdekes optikájú kettős tükörképben, a „belül” és a „kívül” aspektus-váltásában, összehasonlító vizsgálatában szemlélhetjük Károlyi Mihály történelmi alakját, ha saját önéletírása mellé feleségét is odatesszük (*Együtt a forradalomban*). „A magyar arisztokráciát még nem irták meg, s az én gyöngye tollam nem fogja pótolni a nagy író művét, mely még hiányzik” — véli Károlyi. Nos, *kettejük* emlékirataiból — ha nem is a klasszikus regény módszereivel és szintjén — összeáll ez az osztályvagy kaszt-portré hiteles ember és történelmi dokumentumként.

Emberi dokumentum — folytassuk a gondolatot —, ez minden, e korból származó emlékirat erénye, s ez teszi őket fontossá számunkra. Ahogyan sorra lapozgatjuk őket, rátalálunk a történelemtankönyvekből ismert epizódokra, a ludovikási lázadásra, az első május elsejére —, de ezek az adatok akkor kezdenek el „lélegzeni”, apró rezdülésekben is elképzelhetővé, felidézhetővé válni, amikor megtudjuk, hogy „az Oktogon téren 16. Rácz Laci, a muzsikus cigánykirály és legalább száz főre felgyülemlt bandája húzta az Internacionálét és a Marseillaise-t” az 1919-es Munka Ünnepe (*Nógrádi Sándor: Emlékeimből*), s hogy 133 nap után az intervenciók parádéja így festett: „augusztus 2-án, mikor éppen kijöttem a kórházból, az Üllői úton láttam bevonulni a románokat. Elöl jól szabott egyenruhájukban tisztak mentek, többnyire kishűvű, barna fiatal emberek. Kinevettük őket, mert valami kores, beteg divat következtében mindegyik ki volt festve, mint valami nő. Az arcukon festékfoltok, a szájukon rúzs... Később hallottuk, hogy fűzöt is hordtak a karcsúság érdekében meg a katonás tartásért”. (*Komáromi Lajos: Emlékeim a Tanácsköztársaság idejéből*) — Az emlékeken is átsütő groteszkéget nem tűrhetné meg lapjain — jellegénél, természeténél fogva — egyetlen történelemtudományi kézikönyv sem, pedig mennyit elárul a gumirozott derekú álkatonák rajza a lovastengerészt hatalomra segítő intervenció-sokról, vagy a cigányzenekarra hangszerelt Internacionálé a nép ünneperől!

„A tudományos témába talán bele-belebotlik még majd valaki más is, de az én élményeim tisztára az enyémekek... soha senki át nem élheti, fel nem újíthatja az én élményeimemet, az én emlékeimet...” írja *Lőrinc Péter Válságok és erjedések* c. könyvében, indokolva is a műfaj jogosságát, meg is határozva jellegét, el is különítve alkotómódszerét a leíró-elemző történettudomány logikai metódusától és strukturájától. Am ugyanakkor ezeknek az emlék-morzskáknak, szubjektív életrsorsoknak kanyargásai-ban olyan megdöbbentő események leírásával is találkozunk, amelyek az adatfeltárás pusztai tényével mellbevágnak. Gondolom, minden olvasót elképeszt Nógrádi közlése arról, hogy amikor Peyer Károly, a jobboldali szociáldemokrata vezető belelővetett a salgótarjáni munkástömegbe, akkor egyidejűleg volt a szénmedence „rendcsinálási célból” kinevezett *kormánybiztosa is, meg a Bányamunkások Szövetségének titkára is!* Meglepődhetünk hát Bethlen és Peyer néhány évvel későbbi összepaktálásán? S egyáltalán: ha ilyenek előfordulhattak, meglepődhetünk-e, hogy miképpen alakult Európa sorsa a következő évtizedekben? („Quo vadis, Europa?”!)

Végiglapozva az 1919-es tavaszról—nyárról szóló emlékiratokat, a különböző időkben megjelenteket most egymás mellett, egymás után el- és újraolvasva, az összképből néhány érdekes tanulság kezd kifermálódni: olyanok is, amelyek a memoár-műfaj klasszikus szabályrendszerébe nem férnek bele, olyanok, amelyek perlekednek a bevezetőben általam leírtakkal is. Olvasom Nógrádi előbb idézett könyvét, életútját a Szécsényben töltött gyermekkortól a II. világháború partizánharcaiig, *Münnich Ferencét (Viharos út)* az orosz fogságról, a Kolcsak elleni harcról, a salgótarjáni csatáról, emigrációjáról, *Szántó Zoltánét (Vég és kezdet)* a világháborúról, *Hevesi Gyuláét (Egy mérnök a forradalomban)* az összeomlásról, s rátalálok bizonyos sztereotípiákra: áruhás menekülés, titkos megbízatások, rejtekhely, szerepcsere fordulatai ismétlődnek újra meg újra, mintha a romantikus színművek dramaturgiájából másolatot volna ide néhány jelenet, s köröttük ott a XX. század naturalista színpada: lövészárkokkal, barrikádokkal, katonaszökevények kivégzésével. S ki kell mondanom: mindez — regényesen hat. Eposzi mesék sorakoznak előttünk: — maga a történelem. Ez volt a történelem. S hiányzik a „csodás elem” és az „isteni beavatkozás” a históriák végéről. De nem is volt rájuk szükség. Földönjáró eposzhősök generációja volt ez, az ő üzenetüket olvasgatjuk: krónikájuk regényesebb a regénynél, eposzibb az eposznál. Nem maguk-mutogató vallomások ezek a művek, a szó ágostoni, rousseau-i értelmében, nem mazochista seb-felvakarásokat, mártírkodást, utólagos igazolásokat keresekes nem is a történelem műsájának, Clionak kései kikozmetikázását célozzák. *En-regények* ezek tulajdonképp (még akár a szó XIX. századi értelmében is): egy-egy ember belső fejlődésének a *történelmi sodrásból ki nem szakított rajzai* (s ez már sajátosan XX. századi karaktervonás, korunk többlete a múlt századi önviszekción). Közülük nagyon sokban — ellentmondásos korunk következményeképp — benne rejlik a népi írók szociográfiái szemlélete (lásd Nógrádi leírásait Szécsényről, a pékek élet- és munkakörülményeiről, Szántó nagykanizsai társadalomrajzát stb.), szerkezetükben a belső ön-fejlődést feltáró én-regény sajátosságai tapinthatók (nem egy esetben a legjobb értelemben vett, egy társadalmi osztály fel-emelkedését bemutató „karrier-regény” elemeivel vegyülve), történelemtudományi elemzés, szubjektív átéltségű riport, helyenként majdhogynem líra bukkán fel a sorokban. A heterogén szemléleti és művészeti elemek túlcsapnak a memoár-műfaj hagyományos korlátain, s kiterjeszkednek a regény, a tényirodalom, az önéletrajz, a politikai publicisztika irányába. Biztos, hogy nem lehetne belőlük megszerkeszteni a 133 nap teljes és hiteles történelmi krónikáját. De az is biztos, hogy nélkülük sem.

Bölc s István

A Z I S M E R T E T E T T M Ű V E K

Hevesi Gyula: Egy mérnök a forradalomban. 2. kiad. Kossuth, 1965.
 Károlyi Mihály: Egy egész világ ellen. Gondolat, 1965.
 Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban. Európa, 1967.
 Komáromi Lajos: Emlékeim a Tanácsköztársaság idejéből. 1959.
 Lőrinc Péter: Válságok és erjedések. Novi Sad, Forum, 1962.
 Münnich Ferenc: Viharos út. Szépirodalmi, 1966.
 Nógrádi Sándor: Emlékeimből. Kossuth, 1961.
 Szántó Zoltán: Vég és kezdet. Szépirodalmi, 1964.

Régi olvasmányok ismétlése a legbiztosabb próbaköve a hasznos továbbképzésnek.

Friedrich Hebbel

VÁC KÖNYVEKBEN, KÉPEKBEN

A hajó lassan megérkezik s feléd int a *Migazzi* kardinálistól építtetett katedrális, az öreg ferences klostrom, és ahol kiköt, a fegyház vakszemű épülete. Fölhaladsz a partnak futó kis mellékutcák egyikén, a hepe-hupás járdán. Hányszor siettél erre téli szombat esteken önképzőkori délutánok után. Az utcasarkon elkapott a téli szél, s meg akart rabolni köpenyedtől. Nem törődél vele, benned egy édes verssor muzsikált, s minden homályon át távoli életfény csillogott.

Ifjúságod tört darabjai kísértének itt minden fordulón, és úgy ver föl az emlék lelked mélyén, mint elsüllyedt harang. Megkoppintod botoddal a követ és szivedet is, a régi-e még? Tovatűnt napokat, elmúlt éveidet keresed e városkában, mely végzetedhez tartozik.

A tavaszi eső finom párázatán át ma is úgy int feléd, mint egykor, a *Naszály*. Hányszor láttad különböző árnyalatban arcát, ma a hegy kék vonalai belemosódnak az enyhe, finom ködbe.

Most alkalmasint köhint egyet, s erre eltűnik — mint *Mikszáth* írja valahol — egy pár bocskor. Újra köhint, és újra kevesebb van a világon egy derék palóccal. Ezzel az érdekes, eredeti, furcsa emberváltozattal, amely a magyar józanág és a szlávok fantasztikum olyan vonzó keveréke. Az ő betelepülésük hozta létre az egész mai *Felsővárost*. A régi, ősi Vác a fegyházig se terjedt.

Áthaladsz a diadalkapun, mely *Mária Terézia* plakettjét emeli, s megállsz a főtéren. Barokk házacsákak bújnak elő a siketnéma intézet mellett, és szemben, pajkos puttóikkal, a régi papi házakon. *Barokk szépség* ez is, mind majdnem minden, ami vidéki városkáinkban szép. Talán mégsem szabadna annyit bántanunk a XVIII. századot. A százados veresztések után az erőgyűjtés csendes ideje volt az itt is, egyebütt is.

Milyen kicsinyek is lettek a házak! Csak a Szent Antal a régi az egykori fehérbarátok templomán. Most is olyan játékosan tartja Jézuskát, eleven galambjai között...

Milyen kevés, egy galambszárny-csatogás is elég ahhoz, hogy egyszerre derült kék ég és örökre tovatűnt szépség mosolyogjon rád. Az öntudat milyen mélységéből dobod át most a téren álmodozót egy minden valónál valóbb álomvilágba? Hová lettek ezek az álmok, és hová lettek a régi gesztenyefák a dóm előtt? S hová lettek álmai azoknak az egykori iskolatársaknak, akikkel előttük siettél valaha a gimnáziumba?

A régi iskola sem sokat változott azóta, csak egyemeletes kopott falán di-

csekszik ott a *Madách Imre* emléktábla. Egyébként a gimnázium folyosóinak boltívei ma is tompán döngnek vissza, mint amikor reszketően sietett rajtuk végig komor tanári intelem után egy kisdíák. Időn, távolságon, életküzdelmeken át hallik tanításuk: ne tagadj meg semmit, ami rajtad épített, még azt se, ami rontott volna. Életedhez tartozik az is.

Milyen józanságra hangol egyszerre a püspöki palota magasa. Ablakainak üvegfénye olyan, mint a jámborság és emberismeret ritka együttesével bíró egykori gazdájának aszketikus, tiszta, hideg tekintete. Hányszor nézted az oldali házból, teli *Ady*-versek mámorával, e nagy papi ház körvonalait. Hányszor néztél innen a tavaszi éjbe, mely mint egy nagy szív, szerelemtől dobogott, majd őszi délutánokon pókhálós, ködös világfájdalom hangulatától elborítva.

A *Hétkápolnához* siettél vele. Hétkápolna, váci liget, minden váci diák álmainak színhelye. Tisztásaid ma is megvannak még, májusaid ma is megjönnek még! Ott találom-e valahol a *Reviczky*-idézeteket, amiket fiatal hangom a vi-

A diadalfv

rágba boruló fák menyasszonyos gallyai-
ra aggatott? Az ódon kis kápolna, mely-
nél olyan friss forrás bugyog. Régi for-
rás vize, régi kőből. Csak valaki, valami
izléstelen kutat kerített köréje.

A fák közül kicsillan a tó békanyálas
vize.

Milyen jó volna megállni, visszanézni,
elpihenni egy délutánra, milyen jó lenne
visszahozni azt, ami örökre vissza-
hozhatatlanul elmúlt. Saját szépségétől
volt beteg szellemünk, és önképzeletünk
fonta koszorúval koszorúztuk kedvesün-
ket. Csak annyi szépség volt tebenned,
amennyit szívem belédhelyezett.

Őrizkedj az apró emlékektől, amelyek
rabul ejtik és örökre fogva tartják szí-
vedet. Minden a korai tavaszi szélben
megrezdülő falomb, minden tovasiető fel-
hőfoslány ezekről beszél. Egy ezüstös
hátú nyárfa — tövében olvastam először
Gárdonyi Ábel és *Eszterjék* egy unalmas
ünnepély unalmas frázisainak hallgatása
helyett — ide-oda leng a szélben szo-
morúan és kísértetiesen. Csak te tudod,
miért.

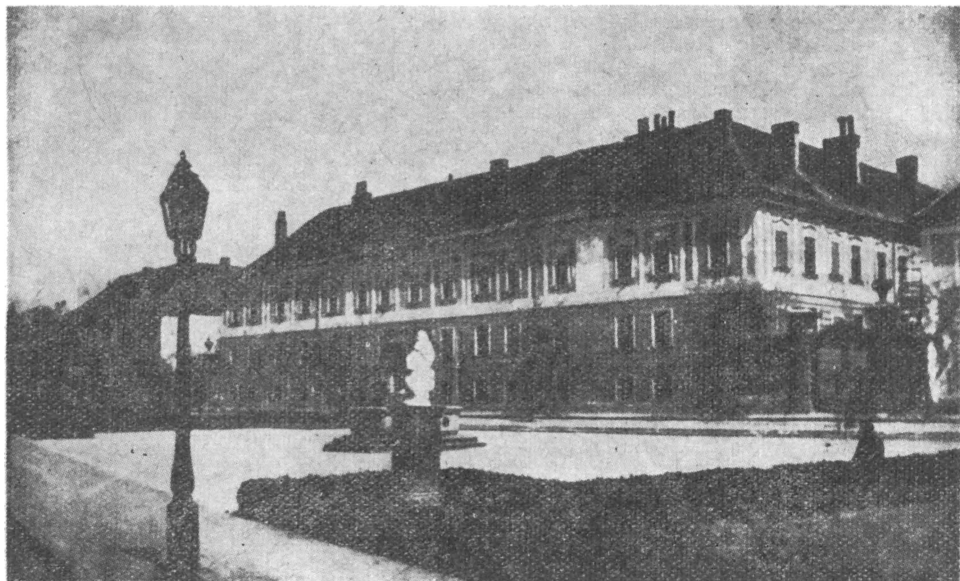
Távolabb fönséges verssorok időtlen
köszöntéseként a Duna egymásról omló
hullámai adnak kísérezénét a váci csata,
Görgey híres ütközete itt nyugvó halot-
tainak álmához. A távoli szigetről a *Po-
kolcsárda* int feléd. Így nézett akkor is,
amikor téli délutánokon hidegtől gémbere-
dett kézzel kedves költőidet olvastad
itt. Irodalom, minden kisvárosban az
élet fölötti élet, ahol megszépül és jóra
válík, ami itt lent alatt sebez és fáj...

Milyen csendes, elpihent nyugodal-
mas vasárnapi délután jön itt is szorgos,
munkás hétköznapokra. A várost ilyen-
kor még inkább belengi a nógrádi he-
gyek tiszta fuvalma, temetőjének áhitata
és lakóinak békés kedélye. Még a korzó,
a *Dunapart* is olyan csendes. A szemere-
gni kezdő esőben alig jár itt valaki.
Szinte várom, hogy valahol mégis szem-
betalálkozzom azokkal, akik egykor itt
voltak, akik közül már annyian eitávoztak...

A leszálló este végleg megrabolja szí-
neiktől, majd alakjuktól is a tárgyakat.
Vác város kedves, ismert sziluettje bele-
vész az éjszakába. A hajó tovasiet. Már
csak a Dunasor kigyuló lámpái csillan-
nak vibráló fényükkel feléd. Mintha
múltba vesző ifjúságod integetne....

*

Vác a kő- és bronzkortól kezdve lakoti
hely volt; a honfoglalás idején szlávok
éltek területén. A város a *Szent István*
alapította püspökségek egyikének szé-
khelye. A tatárjárás után *IV. Béla* újjá-
építtette. 1541-től 95-ig és 1684-től 86-ig
török uralom alatt volt. *Mária Terézia*
1777-ben — *Migazzi* bíboros meglátoga-
tásakor — nemesi kollégiumot alapított,
melynek épülete 1857-től fegyház. 1849.
január 5-én a városban adta ki *Görgey*
Artúr híres váci kiáltványát, melyben
tiszttikarának álláspontját tette közhírré.
A tavaszi hadjárat során, az 1849. április
10-én vívott váci ütközetben *Damjanich*
fényes győzelmet aratott.

A Fő-tér

Ma Vác már *gyárváros*, 26 700 lakossal. Textilipara, vízibuszokat gyártó hajógyára, fotokémiai ipara és híradástechnikai gyára a várost erősen ipari jelle-gűvé változtatta. A *Dunai Cement- és Mész-mű*, továbbá a kőbányák sok váci lakosnak adnak kenyeret. Vác emellett *iskolaváros* is, több középiskolával, erdő-gazdasági és közgazdasági technikumával. A csendes, kissé álmos kisvárosból az utolsó negyedszázad alatt erősen fejlődő, forgalmas ipari város lett.

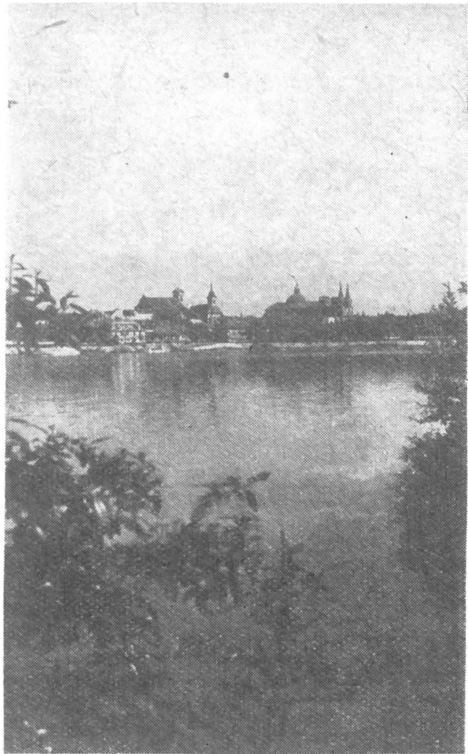
*

Feltűnően gazdag irodalom foglalkozik Vác város múltjával. Vácott a mil-lenium évében alakult meg a *Múzeum Egyesület*, melynek titkára, majd elnöke *Tragor Ignác* volt. A *Múzeum Egyesület* sokat tett az igen gazdag helytörténeti irodalom létrejöttéért. A helytörténeti irodalom tiszteletre méltó adatgyűjtés, de a feldolgozás történeti szempontjai és a szerzők egy részének műkedvelő volta miatt már megjelenésekor sem volt korszerűnek mondható. Forráskritika, történeti kritika nem nagyon erős oldala e kiadványoknak, valamint a várostörténet ez időben már hazánkban is ismert módszernek alkalmazása sem. Sokat pótol azonban a rajongó szeretet városuk iránt, továbbá a lelkes adatgyűjtés, mely sajnos csak ritkán fordul a ki nem adott források felkutatása és közzététele felé. Ezeket az ellentmondásokat és hiányosságokat *Mályusz Elemér* rendkívül alapos és részletes bírálat formájában már a húszas évek elején megállapította. (Századok, 1923—24.)

Vác nagy irodalomtörténeti múlttal rendelkezik. Itt jelentek meg először — *Ambró Ferenc Ignác nyomdájában* — Csokonai Vitéz Mihály versei, Dorottya-ja, valamint Kármán József munkája, a Fanni hagyományai. Kaposi József: *Dante Magyarországon* című műve szerint *Dante is Vácott jelent meg először magyar nyelven*.

Szépirodalmi műveinkben számtalan utalás van Vácra és környékére. A Salamon, Géza, László király személyéhez fűződő mondák egy része itt és a város környékén játszódik. A tatárjárás váci pusztításait Rogerius nagyváradi kano-nok örökítette meg *Carmen miserabile* című művében. E sirató ének beszámol a tatárok kegyetlenkedéseiről, akik a városban talált férfiakat kardéltre hányták, a nőket pedig tűzhalállal végezték ki.

Íróink műveikben a tatárjáráson kívül Mátyás király látogatásait, a török idők és a szabadságharc váci eseményeit dol-

Dunaparti látkép

gozták fel. Itt Jósika Miklóst, Jókai Mórt, Arany Jánost, Mikszáth Kálmánt, Eötvös Károlyt és Krúdy Gyulát kell megemlítenünk. *Mikszáth* szükebb hazáját, Nógrádot abban az időben csak Vác-on át tudta megközelíteni. Nem csoda, hogy Vácról annyi szép részlet akad műveiben, elsősorban a *Vén gazemberben*, vagy a *Sipsiricában*, az unokahúgait időnként változtató váci kanonok rajzával. De mindenek előtt *Petőfi és Vác kapcsolata* az, amit ki kell emelnünk. Petőfi a váci szüretetek hatására annyira megszerette a várost, hogy később szü-leit is ide hozta. Így közelebb voltak egymáshoz. Kevesen tudják, hogy Vácott írta az *Anyám tyúkja* című bájos versét. Itt írta *A tintásüveget* is, Megyeri Károly nagy komikus színészünk tragikomikus históriájával. A színészek Vácott búcsú-fellépésre készültek, mert a polgárság csak nagyon szűkmarkúan támogatta őket. Az utolsó színlap megírását Megyeri vállalta. A segédjegyzőtől kapott tintásüveg azonban kifolyt zsebéből. Megyeri leszaladt a Duna partjára, és szorgalmasan mosni kezdte a foltot. A műveletnek az lett az eredménye, hogy a folt még jobban szétterült. Petőfi az iro-

A Gombás híd

dalmi halhatatlansággal kárpótolta Megyerit, akinek ez a szürke öltöny volt egyetlen ruhája.

A pesti—váci vonat megindulása utáni nyolcadik napon Petőfi is felszállt és többször ide-oda utazott. Akkor kapott összes verseiért nagyobb összeget, elsőosztályú fülkét váltott, és drága szivarokkal felszerelve magát, élvezte az utazást. Első vonaton tett útját *Vas-úton* című versében meg is örökítette.

Az írókon kívül a Vác felett lebegő megindító, bűbájos hangulat meghihlette a festőket is. Canzi Ágoston: *A váci szüret* című, szép reformkori festménye mellett Lotz Károly váci témájú képeit említjük meg. Lotz gyermekéveit Vácott töltötte, és a *Váci fiakker* című, egy-szamaras talyigát ábrázoló képével Lauka Gusztáv hasonló című humoros költeményét illusztrálta 1862-ben.

Katona Jenő

KÖNYVEK VÁCROL

Karcsú András Arzén: Vác város története I—IX. Vác, 1880—1888.

Szerzője váci ferences szerzetes volt. Műve igen hasznos, mert az általa fontosnak tartott írott forrásanyagot úgyszólván teljes egészében közli.

A helytörténetírás másik ága az egyházi mellett, mint már említettük, Tragor Ignác és a köréje csoportosult lelkes múzeumbarátok tevékenységével függ össze. A váci Múzeum Egyesület a második világháborúig, pontosabban Tragor Ignác haláláig csaknem 40 kötetet-füzetet adott ki váci témákról. E gazdag sorozatból kiemelünk néhányat:

Tragor Ignác: Vác vára és képei. Vác, 1906.

— —: Vác története 1848/1849. Vác, 1927.

— —: Vác lakossága a XVIII. sz. elején. Vác, 1921.

— —: Vác utcái és terei. Vác, 1927.

— —: Vác története. Vác, 1927.

— —: Vác múltja és jelene. Vác monográfiája. Vác, 1928.

— —: Vác műemlékei és művészei. Vác, 1930.

— —: Vác és határának hely- és ingatlan nevei. Vác, 1935.

— —: Az emberi élet Vácán és vidékén. Vác, 1936.

Farkasfalvi Imre: A váci országgyűlés története. Vác, 1911.

Duray Kálmán: A váci céhek. Vác, 1912.

Kispartfi János: A váci Terézlátnum története. Vác, 1922.

Bónisné Vallon Emma: Vác művészete a XVIII. században. Bp. 1935.

Adatanyagának gazdagsága, forráskritika és művészettörténeti meghatározások szempontjából igen jó mű.

Pest megye műemlékei II. Akadémiai, 1958.

A műemléki anyag leggazdagabb és legrészletesebb leírása.

Dercsényi Dezső—Granasztói Pál: Vác. Műszaki, 1960.

Végig vezet bennünket a város életén, megismerjük kialakulásának fázisait és a településformáló erőket. A város fejlődésének és a város műemlékeinek ismertetése, valamint a városképek esztétikai elemzése a Városképek—Műemlékek sorozat kialakult szerkesztési alapelvei szerint történik.

Huba László: Vác és környéke. Pest megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala, 1959.

Bán Márton: Váci képeskönyv. Officina, é. n.

VITA A KÖNYVTÁR SZÓRAKOZTATÓ SZEREPÉRŐL

Imre Lajosnak a Könyvtáros 7. számában közzétett cikke lényeges, vitatott kérdéseket tárgyal, melyek a közművelődési könyvtárak munkáját, az egész népművelést és a tömegkommunikáció problémakörét érintik.

A gondolatokban és gondokban gazdag fejtegetés néhol vitára készlet. (Úgy vélem, ez célja is.) Megítélésem szerint Imre Lajos a szórakoztatás és a közművelődési könyvtár funkciója között túlságosan nagy ellentétet vél felfedezni. A könyvtárak és a szórakozás teljes szétválasztása a „szórakozás” fogalmának mind nagyobb mérvű devalválásával függ össze. Számos publikációban kibékíthetetlen ellentmondásba kerül a művészet és a szórakozás. Ez a felfogás nem egyeztethető össze a művészet kialakulásával, történelmi fejlődésével, társadalmi szerepével, személyiség alakító hatásával. Szórakoztató műsornak hovatovább a televízióban is csak olyasmit nevezünk, ami a legcsekélyebb értékes gondolatnak is híjával van, ami felszínes, giccses. Mind kevesebb szó esik a nemesebb értelemben vett szórakozásról, s a probléma gyökere — úgy vélem — ebben keresendő.

Azt hiszem, erre tekintettel kell lennünk, amikor az állomány összetételének meghatározásáról, bizonyos alsó és felső szint megállapításáról beszélünk. Az alsó szint meghatározásáról *Könczöl Imre* is szólott cikkében (a Könyvtáros 6. számában). A könyvtár funkciója eltér a könyvkiadásétól s ezért az állomány megválogatása igen nagy felelősséget ró a könyvtárosra. Bár a könyvtáraknak feladatuk, hogy a színvonal alsó határát megállapítsák, nem szabad az alacsony igényű olvasót, vagy a még könyvtárba nem járók nagy táborát figyelmen kívül hagyniok. Nem követhetünk olyan gyakorlatot, hogy könyvesboltba küldjük azt, aki értéktelen műveket akar olvasni. Már csak azért sem, mert nehéz elképzelni olyan embert, aki csak értéktelen művet akarna olvasni.

A közművelődési könyvtárnak a művelődést elmélyíteni segítő szolgáltatásai (a reference szolgálat, kézikönyvek, folyóiratok kézbeadása, az ismeretterjesztő és bizonyos fokú szakirodalom feltárása) mellett igen komoly feladata a szépirodalmi izlés fejlesztése. Előzők mind fontos részei a közművelődési könyvtárügynek, azonban e vitával csak közvetve függnek össze, s mivel e téren véleményem Imre Lajosétól nem különbözik, ezért ezekre bővebben nem térek ki.

Az írószövetség is az izlésfejlesztés feladatát szánta mindenekelőtt a könyvtáraknak, amikor az „Olvasó népert” mozgalmat elindította.

Az ismeretet adó egyéb művek mellett a klasszikus és mai irodalom tárháza a közművelődési könyvtár. Ezt kell hozzáférhetővé tenni azok számára, akik a könyvekben keresik a szórakozást. (S ezek körét bővíteni kell.) A szabad idő növekedése szükségessé teszi valamennyi korosztály tartalmas szabadidő felhasználásra való nevelését, ebben a könyvtárosok szerepe igen fontos, mivel az olvasás a művelődésnek vitathatatlanul legjobb lehetősége. Növekednek a tanulás, az önképzés lehetőségei, de a szórakozásra fordítható idő is. És ez utóbbit számításba kell vennünk. Nem a különféle szórakoztató iparágak tudomásulvételével, hanem a művészet, az irodalom nevelő, emberformáló és ezzel összefüggésben szórakoztató hatásának érvényesítésével.

A szórakozás szónak pejoratív használata már csak azért sem helyes, mert a szatirikus, komikus irodalom értékeinek, halhatatlan művek egész sorának hatását is kétségessé tesszük akkor, amikor a *szórakozás szó hallatán azonnal a ponyvára, giccsre gondolunk*.

Véleményem szerint tehát a szórakoztatás funkcióját nem lehet és nem is kell kiüznünk a közművelődési könyvtárakból, hanem az igények és az izlés differenciáltabb feltárásával nevelőmunkánkat kell hatékonyabbá tennünk.

Gálné Ballagi Agnes

Újságolvasó. Winkelbauer Pál rajza

AZ EMBERI KÖZÖSSÉGEK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI

Szociológiai kiadványok

A szociológia önálló tudománnyá — az önálló és tudomány szavakat egyaránt hangsúlyozzuk — a múlt században lett; a filozófiából és a történettudományból vált ki akkor, mikor az ember társadalmi világát, természettudományos' módszerekkel — melyek közt hamarosan a kísérlet is szerepet kapott — kezdte vizsgálni. A polgári forradalmak után kialakult társadalmi viszonyok, még pontosabban: az ember minden addigitól eltérő, az egyént és a közösséget egyaránt új helyzet elé állító termelési mód hívta életre.

Röviden: a szociológia, mint aktív, nem csupán a tényeket megállapító s törvényszerűségeket feltáró, hanem a valóság alakulására befolyást gyakorolni kívánó és tudó diszciplína az ipari forradalom, az ipari termelés társadalmának szülötte. Mai rendkívüli felvirágzását pedig — mely a szociológiai munkák számának hirtelen felszökkenésében is megnyilvánul — a napjainkban zajló tudományos-technikai forradalomnak s mindannak, ami ezzel együtt jár — pl. az urbanizációnak — köszönheti. A társadalmi jelenségek eltömegesedtek, miáltal nemcsak jelentőségükben súlyosbodtak, de a statisztika kimunkált eszközeivel mérhetőkké, feltárhatókká és értékelhetőkké váltak, s ily módon tudományosan előreláthatók. A szociológia tehát meglepően gyakorlati tudománnyá lett, nincsen olyan társadalmi-termelési probléma, melynek megoldásában hasznos segítséget ne nyújthatna. Jól vezetni, akár egy általános iskolai osztályt, akár egy nagyüzemet, akár országot — nélküle már nem lehet.

Az előttünk fekvő hét kötetet nem mi, hanem a különböző kiadók válogatták össze azzal, hogy az utóbbi időben jelentették meg őket — az egymástól igen eltérő igények és szükségletek szerint. Van közöttük általános jellegű munka, pl. Bauman *Általános szociológiája* és Kulsár Kálmántól *A szociológiai gondolkodás fejlődése*, egy speciális problémával foglalkozó (Durkheim: *Az öngyilkosság*), két tanulmánygyűjtemény a munkával kapcsolatos egyéni-társadalmi kérdésekről, s két kisebb lélegzetű, de egyáltalán nem jelentéktelen tanulmány, melyek különböző eszközökkel — az egyik számítógépet is igénybe véve, a másik kizárólag közvetlen élményeket elemezve az 'életre készülő' mentalitásába, körülményeik és sorsuk alakulásának kérdéseibe hatol be.

Kériné Sós Júlia Diákevek, diákorsók címen összefogott tanulmányaival kezdenők az ismertetést. Ezek az írások férköznek a legközelebb 'tárgyukhoz', egészen az érzelmi azonosulásig, és emelkednek a legkevésbé absztrakciókba. Magyarán: Sós Júlia olyasmiről ír, amiről nem a vizsgáló és vizsgálandó közé iktatott eszközök — felmérés, kikérdezés, kísérletek, tesztek, statisztikák stb. — segítségével szerzett tudomást, hanem amit két évtizedes pályafutása során személyesen tapasztalt és átélt; mindezt jelenség-körök szerint csoportosítja, s ily módon vonja le belőlük az általános tanulságokat, okosan és megszívlelendően. Tanulmányai ezért nemcsak az észre hatnak, hanem olvasóinak érzelmeit is befolyásolják. Tekintve, hogy diákokról szól pedagógusokhoz, vagyis olyan kis közösségek vezetőihez, akik a legközvetlenebb kapcsolatban vannak a vezetettekkel, ez igen nagy erény. Témai, még azok is, melyek történelminek tűnnek, (pl. a népi kollégiumok életéből merítettek.) rendkívül időszerűek a különböző osztályokból és rétegekből származó fiataloknak az iskolai közösségbe való beilleszkedéséről, a beilleszkedni nem tudóknak, az elmagányosodóknak, lemorzsolódóknak bennük és körülményeikben fellelt okairól, az iskolai pályafutásnak az életben való elhelyezkedésre gyakorolt hatásáról, diákoknak iskolán kívüli tevékenységéről ír, és keresi azokat a törvényszerűségeket, melyek ismerete a pedagógusok számára hozzáférhetőbbé és irányíthatóbbá teszi a rábizottakat. A könyvecskét nem csupán pedagógusok olvashatják élvezettel és tanulsággal, hanem mindenki, felnőtt és fiatal egyaránt, akinek az iskolával valamilyen kapcsolata van.

Varga Károly tanulmánya, mely a magyar egyetemi hallgatók életfelfogását hasonlítja össze az amerikai, norvég, japán, indiai és lengyel diákok szemléletével, a legmagasabb rendű és legmodernebb tudományos összevető és elemző módszerek segítségével készült. Az összehasonlítás alapját egy nemzetközileg kimunkált és egysegésített 'mérőműszer', a Morris-féle kérdőívre adott számjegyes válaszok képezték.

A kérdőív 13 röviden jellemzett „életutat” (apollóit, buddhistát, krisztusit stb-it) tár a kikérdezett elé, aki az egyes életutak rá gyakorolt vonzereje szerint 1—7-ig terjedő osztályzattal látja el őket. A vizsgáló ezekből az osztályzatokból különböző matematikai elemző módszerek segítségével — számítógép igénybevetésével — deríti ki a vizsgált csoport életfelfogását, s az ugyanezzel a kérdéscsoporttal, különböző országokban végzett vizsgálatokkal egybevetve von le következtetéseket a nemzeti karakterre vonatkozóan. A munka két szempontból is figyelemre méltó és érdekes: magának a hatékonynak látszó és önellenőrző módszernek megismerése szellemi élvezetet okoz; a vizsgálat eredményei pedig elmélyítik önismeretünket, más nemzetekével egybevetve pedig bizonyos mértékig a fejlődés irányát: jövőnket tárják fel és adnak módot befolyásolására.

Émile Durkheim az öngyilkosságról és okairól szóló művét több mint 70 esztendővel ezelőtt írta, azóta is a szociológiai kutatás módszertani iskolájának tekintett, klasszikus értékű munka. Megjelentetésével könyvkiadásunk minden bizonnyal adóságot törlesztett. Durkheim módszere élő, ma is alkalmazható és alkalmazandó, kivált körültekintése és tudományos lelkiismeretessége példamutató.

Mindaz, amit az öngyilkosságok okairól elmond, ma is helytálló — bár statisztikai múlt századbeli társadalmi folyamatokról adnak képet. Megkülönböztet altruista és egoista öngyilkosságot: az előbbi a túl erős közösségi hatások alatt — ahol az egyéni lét elveszti értékét — jön létre; utóbbi a közösségek felbomlásának, az egyén elmagányosodásának terméke. A közösségből való kiszakadás, a gyors urbanizáció, a családi élet bomlása erős oka az öngyilkosságoknak; Durkheim könyvéből értjük meg, hogy hazánk e téren miért áll ma világviszonylatban a második helyen, s hogyan függ össze pl. a válások és az öngyilkosságok arányszáma.

A *műszaki haladás problémái* tanulmánygyűjtemény. Nyugat-európai és amerikai szociológusok írásaiból *Adám György* válogatta össze azzal a céllal, hogy megismertesse azokat a problémákat, melyeket a termelőerők fejlődésében végbemenő forradalmi változások okoznak a fejlett tőkés országokban. A kötet különböző beállítottságú szerzői választ keresnek rá, hogy az új körülmények között növekedett-e a munkásosztály társadalmi súlya, változott-e a szerkezete, beilleszkedett-e a tőkés társadalomba, részt vehet-e a gazdaság irányításában, ellenőrizheti-e a nemzetgazdaságot? Több tanulmány az automatizálás következtében megváltozott foglalkozási szerkezetet vizsgálja, s a műszaki fejlődésnek a szakképzésre, a szakmai mozgékonyaságra, a munkaerő-gazdálkodás tervezésére gyakorolt hatását. Más tanulmányok az alkalmazottakat, az ún. fehérgallérosok helyzetével, munkájukhoz való viszonyukkal foglalkoznak. A könyv egészében képet ad arról, hogy a tőkés társadalom milyen hatások közt és milyen módszerek segítségével kísérli meg a technikai és tudományos változásokhoz való alkalmazkodást.

A *Munkaszociológia* című gyűjteményt ugyancsak *Adám György* állította össze. E kötetben nyugati szerzők tanulmányain, illetve műveikből vett szemelvényeken kívül a szocialista országok munka-szociológusainak írásai szerepelnek, így kétoldalúan ismerkedhetünk meg azzal a problémával — és megoldási kísérleteivel —, melyet a termelőerőkben a legutóbbi időkben végbement forradalmi változások okoztak a dolgozók munkához való viszonyában.

Az elemzésekből nyilvánvalóvá válik, hogy az embernek nemcsak munkájával kell azonosulnia — ez csupán teljes emberségének egyik feltétele —, hanem számára kielégítően alkalmazkodnia kell a szervezethez is, melyben munkáját végzi, ehhez pedig az szükséges, hogy a dolgozóknak minél teljesebb áttekintésük legyen a rendszer egészéről, melyben csupán részmunkát láthatnak el. Egyik vagy másik feltételnek, kivált mindkettőnek hiányáért semmi sem — a legmagasabb bér sem — kárpótol. A dolgozó — munkás vagy alkalmazott — munkájától elidegenedve csonka, elégedetlen személyiséggé válik, s hogy elviselhesse életét, kóros módokon — egyéniségétől és a körülményektől függően: éber álommal, munkalassítással, apátiával, elközyönösödéssel vagy éppen agresszióval — védekezik. De bármelyik módot válassza is, teljesítménye visszaesik. Tehát éppen a termelékenység fokozását célzó intézkedések: a munkafeladatok véletlekig való felaprózása, szalag-gyorsítás, automatizálás, hatalmas vállalatok szervezése stb. egy bizonyos fokon a termelékenység fékezőjévé válnak. A munkaszociológiának ezért legfőbb feladata; hogy megtalálja a technicizálás helyes mértékét s kidolgozza azokat az intézkedéseket, melyek megőrzik a dolgozó ember voltát. Az új gazdasági mechanizmus bevezetése megszívlelendővé teszi e tanulmányok eredményeit.

Az *Általános szociológia* a lengyel *Zygmunt Bauman* munkája; mint műve címeiből is kiderül, nem a szociológia részletkérdéseinek alapos kidolgozása volt a célja, hanem a marxista társadalomelmélet lehetőség szerint teljes, átfogó és áttekinthető rendszerbe foglalása. Munkája kiváló és alapos bevezető a marxista szociológiába. Megírás módja — ezen nem csupán közérthető s szakmai zsargonmentes stílusát

értjük — példamutató. Megértéséhez a középiskolák nyújtotta általános műveltség elegendő. Minden új, a köznyelvben nem használatos vagy más értelmű kifejezést megmagyaráz, az elvont fogalmakat konkrét példákkal szemléletessé teszi, az egyes problémákat sokoldalúan vizsgálja és világítja meg, s az egyszerűtől fokozatosan, lépésről lépésre követhetően halad a bonyolultabb felé.

Mindez könyvének szerkezeti felépítésére is vonatkozik: előbb az ember társadalmi létének kérdéseivel foglalkozik: a társadalmi környezettel és változásaival, osztály-szerkezetével, az osztályok egymáshoz való viszonyával és a hatalom kérdéseivel, majd a társadalmi környezetnek mind jelentősebbé váló alkatrészeit, a tudomány és az ideológia szerepét vizsgálja. A könyv második része háromoldalúan világítja meg a társadalmat, a gazdasági, a politikai és az ideológiai nézet felől. A harmadik rész alkatrészeire bontja a társadalom egészét s feltárja a különböző csoportok, szervezetek és a bennük helyet foglaló egyén jellemzőit, funkcióit és egymáshoz való viszonyukat. Végül a szociológia szerepét, a különböző szociológiai irányzatokat és módszereket ismerteti.

Kulcsár Kálmán munkáját utolsónak hagytuk. *A szociológiai gondolkodás fejlődése* az ismertettek közül a legátfogóbb jellegű. Történeti munka, de — mint címe is utal rá — a szociológia tudományának nem — pontosabban: nemcsak — külső történetét tárja az olvasó elé, hanem éppen belső fejlődésére, szemléleti és tartalmi változásaira helyezi a hangsúlyt, ennek folytán a társadalmi problémák és a társadalmi tudat változásait is nyomon követve tárja fel a szociológia keletkezését, a társadalmi viszonyok hatását a szociológiai elméletek fejlődésére, a mai polgári társadalom és a modern szociológia jellemző vonásait, a szociológia szakosodását, végül a marxista szociológia történeti kialakulását, fejlődését, problematikáját és a polgári szociológiával való szemléletbeni és probléma-megoldó ellentéteit. A könyv tehát nem csupán történeti, még kevésbé merőben elméleti ismereteket nyújtó munka, hanem — miként ez a szerző célja volt — gyakorlati hasznosságú is.

Zolnay Vilmos

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Kériné Sós Júlia: Diákevek, diáksorsok, 1968, Tankönyvkiadó. 106 l. (A pedagógia időszerű kérdései hazánkban.) 6,40 Ft
Varga Károly: Magyar egyetemi hallgatók életfelfogása. (Nemzetközi összehasonlítás.) 1968, Akadémiai, 178 l. (Szociológiai tanulmányok 5.) 18 Ft
Durkheim, Émile: Az öngyilkosság. Szociológiai tanulmány. Ford. Józsa Péter. 1967, Közgazdasági és Jogi, 397 l. 51 Ft
A műszaki haladás problémái. Összeáll. és a fordítást az eredetivel egybevetette: Adám György. 1967, Közgazdasági és Jogi, 349 l. 48 Ft
Munkaszociológia. Összeáll. és a fordítást az eredetivel egybevetette: Adám György. 1968, Közgazdasági és Jogi, 397 l. 53 Ft
Bauman, Zygmunt: Általános szociológia. Ford. Andorka Rudolf. 1967, Kossuth, 601 l. 65 Ft
Kulcsár Kálmán: A szociológiai gondolkodás fejlődése. 1966, Akadémiai, 607 l. 75 Ft

„AZ ÉPÍTÉSZET IGÉZETÉBEN”

„Mindennapi környezetünk, lakásunk és munkahelyünk, de közeli és távoli kirándulásaink is épületekkel hoznak bennünket kapcsolatba, amelyekről általában keveset tudunk. Az építészet, gyakorlati célján túl, művészet is — szépségének felismeréséhez, történeti, esztétikai értékeinek megbecsüléséhez kívánunk az olvasónak némi támogatást nyújtani. Nemcsak a világhírű emlékek érdemesek a figyelemre, mint például az athéni Akropolisz együttese; az egyszerűség dicséretéről is szeretnénk szólni, valamint a jellegzetesen építészeti látásról... Beszélni fogunk a városképi környezetről, a történelmi együttesekről, és ennek kapcsán arról, hogy a kis műemlékek fenntartásán, a környezet szép és egészséges kialakításán keresztül mindenki alkotó módon részt vehet szülővárosa, tája szépségének kialakításában...”

Így ír Gerő László egyik könyvének előszavában. Célját — az építészet értékeivel szemben megnyilvánuló közöny elleni harcot — sok más könyv szerzője is magáévá tette. Munkáinkból az alábbiakban egy kis csokrot állítottunk össze.

A bensőséges műélvezet egyik elengedhetetlen feltétele a művészettörténelem legalább vázlatos ismerete. Az utolsó két évtizedben megjelent művészettörténetek közül Rados Jenő *Magyar építészettörténetét* ajánljuk elsősorban az építészet iránt érdeklődőknek, mert ez a magas tudományos színvonalat olvasmányossággal egyesíti. Modern szempontú, dialektikus szemléletű mű, amely az esztétikai elemzések mellett a földrajzi, gazdasági és történelmi összefüggéseket éppúgy nem téveszt szem elől, mint a magyar fejlődés sajátosságait és a helyi jellegzetességeket. A gazdagon illusztrált könyvben külön fejezetek olvashatók a népi építészetről és a műemlékvédelemről. A további útbaigazítást 727 tételes bibliográfia szolgálja.

Az építészeti stílusok leglényegesebb jellemzőit Gerő László *Az építészeti stílusok* című munkájából ismerhetjük meg. Sokoldalúan vizsgálja az épületeket, mert az egyes szerkezeti elemek (kupola, félköríves ablak, oszlopfejek stb.) több stílusban is megtalálhatók. Felhívja az olvasó figyelmét a tagozódás külső és belső elemeire, az alaprajzra, a nyílások lezárására, az oszlopok, pillérek, ajtók, ablakok formájára, sőt még az épületek és a táj kapcsolatára is. Figyelmeztet, hogy a stílusok nem változatlanok, van kezdeti, virágzó és késő korszakuk, és fellelhetők bennük a népek sajátos kultúrájának megfelelő változatok is. Aki ezt a sok rajzzal illusztrált művet figyelmesen végigolvassa, az nemcsak az egyes épületek építési idejét és stílusát tudja meghatározni, hanem a későbbi átépítéseket is, számára nyitott könyv lesz egy-egy város: építéstörténetét a felismert épületek mozaikjából össze tudja állítani magának.

A modern építészettel szemben sokan előítélettel viseltetnek. Ezek eloszlatására a legalkalmasabb Jürgen Joedicke *Modern építészettörténetének* tanulmányozása. A szerző megismerteti a forma, a funkció és a szerkezet modern szintézisével és szépségeivel. A tárgyalást a XIX. század acélvázás, vasbetonos építkezésével kezdi, majd Walter Gropiusszal, Mies van der Roheval, Le Corbusier-val folytatja, és tizenegy nemzetnek a modern építéssel kialakításában vitt szerepét analizálja. A könyv a szakemberekhez és a tágabb érdeklődésű közönséghez egyaránt szól.

Korunk égető lakáshiányát csak nagyüzemi gépi technikával lehet megszüntetni. A házak a hagyományos anyagok helyett előre gyártott elemekből készülnek, s ezek előállítását a gazdasági-műszaki feltételek szabják meg. Ez a módszer alapjában rendítette meg az építészeti jellegéről kialakult hagyományos fogalmakat. Az építészek azonban művészeté eszmei-ideológiai tartalmát a tömegtermelés körülményei közt is kifejezésre kell juttatnia. Adódhatnak az emberi érdekek és a gépi megvalósítás között ellentétek, de ezek nem megoldhatatlanok, szintézisük megvalósítható. Erről a problémáról olvashatunk Bonta János *Építészeti és tömegtermelés* című könyvében.

Egy építészeti alkotást nem elég külsőleg szemlélni, mint a képeket vagy szobrokat. A házak, templomok, paloták homlokzatai, bármily szépek is, csak burkolatok, amelyek magukba zárják a lényegét, a belső teret. Ez hozza igazán közel az alkotást az emberhez. A belső térrel eddig kevesen foglalkoztak; mélyreható és az olvasót lebilincselő esztétikai elemzését Pogány Frigyes egyik művében, a *Belső terek művészetében* találjuk meg. (Kár, hogy ez az „alapkönyv” hosszú évek óta nem kapható: újrakiadása feltétlenül indokolt.)

Bruno Zevi olaszul eddig 6 kiadást megért könyve, *Az építészeti megismerése* ugyancsak a belső térrel foglalkozik. Fejtegetései elvontabbak, mint Pogányé, nem mélyed bele annyira bizonyos kimagasló alkotások elemzésébe. Szerinte az építészeti egyetlen kielégítő és mindent magában foglaló látásmódja a belső tér szerinti értelmezés és megítélés.

Pogány Frigyes másik munkája — *Szobrászat és festészet az építőművészetben* — igen érdekes, s tárgya teljesen újszerű: a három művészeti ágban az épületeken való egybeolvadását vizsgálja. A szobrok, festmények néha csak külső díszek, de gyakran a kompozíció szerves részei; hiányuk megváltoztatná egy-egy alkotás egész jellegét. A szerző az egyiptomi épületektől kezdve a barokk templomokig és kastélyokig a legszebb műemlékek beható és szellemes ismertetésével mutatja be a képzőművészeti ágak stílusok szerinti változó társulását.

A városesztétika egyik leghivatottabb és legszebb stílusban író magyar mestere, Granasztói Pál *Város és építészet* című kötetében nem az épületekkel foglalkozik, hanem a városok egészét tekinti műalkotásnak, nagy történeti kompozíciónak. Többek közt a tér és idő szerepét analizálja. A régi városok szépségének egyik magyarázata az, hogy érzékelteik az idő múlását, azt, hogy miként viszonyulnak egymáshoz a városkép különböző korból származó elemei. Részletesen foglalkozik a magyar városok fejlődésével, szerkezetével, vizuális sajátágaival, a tájjal való összefonódásával. Másik kötetében — címe: *Az építészeti ígészetében* — olyan tanulmányokat találunk, amelyek áttekintik az építészeti formanyelv változásait, lehetőségeit, és megrajzolják a jövő városának eszményi képét. Granasztói elkalandozik a kultúra más területeire is, az építészeti problémákat széles történelmi és társadalmi aláfestéssel teszi világosabbá. A kötet második felében lírával ötvözi mondanivalóját, és így fest hangulatos városképeket. Elolvasásuk után több szépséget találunk a budai Krisztinaváros, Vízi-város utcáiban, templomaiban, más szemmel nézzük a Duna-partról a túlsó oldal házsorait, az új lakótelepeket, az árkádosított Rákóczi utat, a Fehérvári út rendelőit, gyárait, a régi és új Pécsét, a kecskeméti Aranyhomok szállodát, a megújuló Salgótarjánt...

Gerő László könyvéből — *Felfedező úton épületeink között* — mindent megtanulhatunk, amit műemlékekről, helyreállításukról és korszerű felhasználásukról, a

hangulatos, de a rongálásoknak állandóan kitett „kis műemlékek”-ről, a magasházakról, a városkép javításáról, a történelmi együttesbe illeszkedő új épületekről a nagyközönségnek tudnia érdemes. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a szép alkotások nemcsak a múltban keletkeztek, ismerje meg tehát a közönség a formaalkotás mai módját is. Gerő László azt akarja, hogy mindenki zárja szívébe azt a várost, ahol lakik, hogy érdeklődjék mindennapi környezete iránt, és hogy feltő gonddal őrködjék fölötté. Ez annál is fontosabb, mert a magyar műemlékek tekintélyes hányadát az egyszerű emlékek tömege alkotja.

Pogány Frigyes a *Terek és utcák művészetében* ugyancsak a város szépségeinek érzékelésére nevel. Az olasz, francia, cseh, lengyel, német, és magyar városok terein, utcáinak szerkezeti jellegzetességeinek bemutatása révén ismerteti meg a városépítés művészetének sajátos jellegével, a kis részletektől az egész városra kiterjedő kompozícióval. A különféle tér- és tömeghatások olyan szerepet játszanak itt, mint a szavak a költeményekben, önmagukban csupán elemi hatások, művészi élménnyé csakis az építészeti alkotás többi tényezőjének kölcsönhatása révén válnak. Azt, hogy a terek hogyan hatnak a feljük közeledőre, különböző helyekről felvett fényképekkel illusztrálja.

A könyveknek egy másik csoportja nem általánosságban beszél az építészetről, hanem egy-egy várost mutat be, ennek építészettörténetével, városképével, műemlékeivel foglalkozik. Olyanok ezek a művek, mint a jó idegenvezetők, akik városuk kőbe vésett gazdag múltját, nagyszerű, de gyakran rejtett értékeit mutatják be hallgatóinknak. Ha utunk idegen városba vezet, utazás előtt feltétlenül vegyünk kézbe egy ilyen „idegenvezető”-t, mert máskülönben sok élvezetől fosztjuk meg magunkat.

Fővárosunkat nagy szakismerettel mutatja be Borsos Béla, Sodor Alajos és Zádor Mihály közös munkája a *Budapest építészettörténete, városképei és műemlékei*. Igen sok újat, soha nem hallottat tud mondani még a város régi lakóinak is. Akit részletesebben érdekel a főváros utcáinak keletkezése, a közlekedés, közművek és a lakosság számának fejlődése, a különböző korok városrendezési terve, az olvassa el Preisich Gábor három kötetesre tervezett könyvét, *Budapest városépítésének történetét*. (A harmadik kötet eddig még nem jelent meg.)

Vidéki városainkat két, igen gazdagon illusztrált monográfia sorozat ismerteti, a *Magyar műemlékek* és a *Városképek — műemlékek*. Az utóbbi kötetek nagyobb terjedelműek, s így lényegesen többet mondanak a városszerkezetek kialakulásáról, a városok történetéről, továbbá a növekedést előmozdító elsődleges gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőkről. A két sorozatban Debrecen, Eger, Esztergom, Kécskémét, Keszthely, Kőszeg, Miskolc, Pápa, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szentendre, Szombathely, Tata, Vác, és Veszprém monográfiája került ki a sajtó alól. Közülük néhány második kiadásban, bővített tartalommal, sorozaton kívül is megjelent, így a Pécsről, Székesfehérvárról, Szombathelyről szóló.

A mondottak a külföldre is érvényesek. Az oda látogató turista művészi élményt is fokozza, ha a sablonos útikalauzokon kívül elolvassa a programjába vett városokat tárgyaló esztétikai elemzéseket. Ilyenek Pogány Frigyesnek Párizst, Rómát bemutató írásai és Szauder József *Ciprus és obeliszk* című esszégyűjteménye. Ez utóbbi az irodalmár szemével láttatja a cseh, lengyel, francia, és olasz városokat és tájakat.

Vértesy Miklós

kézikönyvtár

MŰVÉSZETI LEXIKON I—IV. KÖTET

Az utóbbi évtized nevezetes a magyar lexikon-kiadás történetében: soha ennyi lexikon nem jelent meg nálunk ily rövid idő alatt, általános lexikonok, szak-lexikonok, egyik a másik után, majd minden tudományágban. Ami e nélkülözhetetlen kézikönyvek színvonalát illeti, siker váltakozott gyenge teljesítményekkel, közepes eredmény alapos munkával. A *Mű-*

vészeti Lexikon négy kötete sikerültebb lexikonaink közé tartozik.

Dicsérhetjük először is illusztrációit. Igaz, színes nyomatok, nagyobb méretű képmellékletek nincsenek benne; a kiadó a lexikon árának tetemes növelése helyett a szerényebb megoldást választotta. Ennek ellenére a lexikont leggazdagabb művészeti képeskönyvünknek mondhat-

juk: csaknem minden lapján van illusztráció, a négy kötetben összesen talán ötezer is, ha nem több; általában jó minőségű reprodukciók. Tematikájuk igen változatos: világhírű épületek, festmények, szobrok mellett kevésbé ismert alkotásokat is bemutatnak, ha érdemesek arra. Megható szemlélni például, a sunioni antik Poseidón-templom és a Kreml Kongresszusi Palotájának szomszédságában, a csikdelnei kökereszt vagy egy szovátai faragott kapu fényképét. Tiziano remekei mellett, néhány lappal odébb, egy ódon isztambuli lakóház vagy egy ősemberi barlangrajz reprodukcióját. Térben, időben, műfajban változatos gazdagságot tárnak elénk az illusztrációk: nemcsak a középkori katedrálisok méltóságát mutatják be, hanem a római nagy sportcsarnok modern szépségét is, kis népek és elfeledett kultúrák alkotásait éppúgy, mint a reneszánsz mesterek büszke hagyományát.

És ezzel ez a lexikon missziót teljesít. Magyarországon a művészettörténeti oktatás és népszerűsítés, következőképp a közönség művészetszemlélete, ízlése hosszú ideje és még mindig egyoldalú: korlátozottan (vagy akár korlátoltan) reneszánsz-központú, s még a reneszánszban is főképp Itáliához igazodik. Ez egy cseppet sem kívánatos állapot. A reneszánsz — senki sem vitatja — a művészetek történetének páratlan fénykora, valóságos csoda, tavasz és nyár egyszerre, újjászületés, virágzás, beérés. Am ha valaki az ember művészi erőfeszítéseinek sokféleségéből csak ezt veszi tudomásul, csak erre tud visszhangozni, igen sajnálatos módon szegényíti magát; aki a reneszánsz elveit és teljesítményeit tartja egyetlen mércének, megfosztja magát más elvű művészetek — a románkori, a gótikus, az ősi-primitív és a modern művészetek — élvezetének lehetőségétől. S aligha tagadható, hogy nálunk ez a szegényes, egyirányú (hogy ne mondjuk: együgyű) ízlés uralkodik a közönség nagyobb felében. Botticelli, a velencei paloták, Donatello közismertek, rajongás tárgyai, és joggal; de hányan ismerik az ikonok vagy a flamand, spanyol, katalán primitívek nem kevésbé csodálatos világát, hány rajongója van a Třeboňi mester döbbenetes, lángoló gótikus festészetének, a bretagne-i népi-barokk kálváriáknak vagy a középkori délszláv és bolgár freskóművészet remekeinek?

Megismételjük: változatos illusztrációival művészeti lexikonunk missziót teljesít vagy teljesíthet legalább: tágítja a közönség szemhatárát, szoktatta ízlését szokatlanabb szépségekhez. E tekintetben még nagyobb fordulat, nagyobb erőfeszítés is elkelt volna. Mert ha a lexikon-

cikkek arányait nézzük, azok még mindig nem elég méltányosak. Csak néhány példát, ötletszerűen, az aránytalanságra: Andrea Schiavone középszerű reneszánsz festészetét tizenkilenc sor ismerteti, a Třeboňi mester remekműveit csak nyolc, s ez a nyolc sor is milyen semmitmondó. Az ikonokról huszonhárom soros cikk áll a lexikonban, fél Európa több évszázados művészetéről huszonhárom sor! S a példákat sorolhatnók tovább.

Egyébként a lexikon szakmai színvonalára többnyire kielégítő. Mintegy másfél száz munkatársa — bár listájukban hiába keresünk néhány nevet, éppen a legjobbak közül! — sokrétű ismeretanyagot dolgozott fel. A lexikon nemcsak a művészek életrajzi adatairól s főbb alkotásairól tájékoztat, hanem felöleli a stílusok, technikai tudnivalók, fontosabb szakkifejezések, múzeumok, műemlékeikről és gyűjteményeikről nevezetes városok és a művészeti szakírók ismertetését is. A legnagyobb mestereknek, mint például Brueghel, Dürer vagy Tintoretto, két-három hasábnyi szöveg és három-négy illusztráció jutott, olyan művészeknek, mint Braque, Cimabue vagy Toulouse-Lautrec körülbelül negyven sor, egy-két képpel. Sok az egészen rövid, néhány soros (jó esetben tömör, rossz esetben semmitmondó) címszó; de ez tette lehetővé, hogy a lexikonban „minden benne van”, vagy legalább is nincsenek kirívó hiányai. A magyarországi művészet tárgyalása bővebb a külföldinél, nagyon helyesen. A fontosabb címszavak alatt rövid bibliográfiát is találunk, és ez az egyik legfőbb értéke a lexikonnak;

hogy a könyvészeti adatok közt ritkán szerepel magyar mű, erről nem a szerkesztők tehetnek: szomorú jele ez művészeti szakirodalmunk elmaradottságának.

Legkevésbé az összefoglaló jellegű címszavak kidolgozása sikerült, ezek többnyire túlonról rövidke is. Mit lehet mondani a *cinquecentóról* — tíz sorban? Semmit; hiszen ennyi még egy kisebb téma, például a *dunai iskola* ismertetésére sem elég: jóformán csak annyit tudunk meg róla, hogy a „gótika és a német reneszánsz átmeneti korának jellegzetes festészi iránya”. — Jellegzetes? Minden művészeti irányzat jellegzetes! Ezt a szót egyébként nagyon kedvelik a lexikon szerzői; az „Utolsó ítélet” Hieronymus Bosch *jellegzetes* műve, *jellegzetesek* Pieter Aertsen paraszttípusai, Avercamp téli tájképei s a jó ég tudja mi minden. Ennél is sűrűbben virít a lexikon másik szó-kedvence: Benczur Gyula

la a történeti festészet *jelentős* alakja, Nicolaes Berchem *jelentős* tájképfestő, a salamancái Városháza *jelentős* épület, Fra Bartolomeo rajzai *jelentősek*, Domenichino freskóstílusa *jelentős*, Beccafumi kartonjai *jelentősek*, ő maga a sienai manierizmus *legjelentősebb* mestere és így tovább. Az efféle hibák nem pusztán a stílus szeplői, hanem a jellemző erőgyengeségéről, sőt az esztétikai mondanivaló homályosságáról árulkodnak.

Részletekbe hatoló bírálatnak volna még mit kifogásolnia a lexikonban. A kritika mérlege azonban végülis kedvező: Zádor Anna és Genthon István főszerkesztők, Lajta Edit szerkesztő és munkatársaik hasznos, jóra hivatott művet adtak a közönség kezébe. (Akadémiai, 125+130+145+140 Ft. Új Könyvek 650 879, 660 917, 670 942, 680 827.)

Lukácsy Sándor

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI KÉZIKÖNYV

E kézikönyv, amelynek munkatársai, szerkesztője és lektorai gyakorlati szakemberek, tíz fejezetre oszlik. Használatát a fejezeteken belül betűrendes tárgymutató igyekszik megkönnyíteni. Az első két fejezet történeti bevezetőt tartalmaz, majd a társadalombiztosítás szervezetét mutatja be. A következő fejezet a társadalombiztosításban részesülők körét határozza meg. Ezt követik a bejelentési és járulékfizetési kötelezettséggel kapcsolatos tudnivalók. A további fejezetek a különböző szolgáltatások tartalmi kérdéseivel foglalkoznak. (Betegség, szülés és elhalálozás esetén járó szolgáltatások; Családi pótlékra való jogosultság; Nyugdíj; Üzemi baleset esetén járó szolgáltatások; A csökkent munkaképességű dolgozókról való gondoskodás, beleértve a rehabilitációt, az anyagi támogatást és a társadalombiztosítási kedvezményeket.)

A kézikönyv tartalmának ismertetése azt is mutatja, hogy az összeállítók kettes célt tűztek maguk elé: az állampolgárok tájékoztatását s ezen kívül társadalombiztosításunk jelentőségének tudatosítását, politikai fontosságának alátámasztását. A kötet tehát segítséget nyújt azok számára, akik tanácsadással vagy ismeretterjesztéssel foglalkoznak, így a tájékoztató könyvtárosoknak is.

A tárgyi anyag ismertetésének szerkesztési módszere a kérdés-feleletre való tagolás, ami — kétségtelenül — megkönnyíti a használatot. Ezt a célt szolgálja a tárgymutató is. Kár, hogy nincs bevezető: hiányzik annak közlése, hogy a ké-

zikönyv kikhez és hogyan szól, hogyan kell anyagában eligazodni, a válaszokat megkeresni. A történeti rész szerkesztése nem követi a kérdés—felelet módszerét. A népszerűsége való törekvés helyes, de hasznos lett volna a további eligazítás érdekében, ha a szerkesztők a kérdések részleteit rendező jogszabályra is utaltak volna. Ugyanakkor — bár csak szórványosan — a magyarázat helyett csak jogszabályra utalást látunk (pl. 35. old.). Az eligazodást zavarja az, hogy a szövegben más-más pontokra utalnak, holott a kérdések számozása nem folyamatos, hanem fejezetenként újból kezdődik. A tárgymutatónak fejezetekre törése logikusnak látszik, ám megnehezíti a visszakeresést, mert a kötet népszerű stílusával, hangjával és szerkesztési szempontjaival ellentétben feltételezi az olvasó tájékozottságát a jog területén és azt a képességet, mellyel meg tudja különböztetni a különböző fejezeteket. Az eljárásra és jogorvoslatra vonatkozó általános tudnivalók közlése szerkezetileg nem egységes.

Bíráló megjegyzéseink között azonban a legfontosabb: az eligazodást rendkívül megnehezíti az úgynevezett „Kiegészítésekben” közölt anyag. Ebben szerepelnek az időközi módosítások, amelyeknek ismerete nélkül a kérdés—felelet formájában közölt szabályok nem használhatók fel biztonsággal. A szerkesztőnek legalább arról kellett volna gondoskodnia, hogy az egyes pontoknál felhívja a figyelmet a kiegészítésre is. Ennek hiánya annál veszélyesebb, mert bevezető

hiányában az olvasó a kézikönyv használatáról, az elrendezés szempontjairól egyáltalán nem kap eligazítást. Ily módon a népszerűnek szánt könyv használata

bizonyos fokú rutint is igényel. (Kossuth, 447 old. 25,— Ft Új Könyvek 680 573 sz.)

Dr. Takács József

könyvtári szakirodalom

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE XIII.

1966—67

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyvsorozata fontos helyet foglal el szakmai kiadványaink rendszerében. Ez a sorozat közli a legrészletesebb információkat legnagyobb közművelődési könyvtári hálózatunk helyzetéről, fejlődéséről, és — főként — ez ismertet meg rendszeresen bennünket azoknak a munkálatoknak az eredményeivel, amelyek a közművelődési könyvtári szolgálat színvonalasabbá tétele érdekében a hálózaton belül folynak.

Az 1966-tal és 1967-tel számot vető legújabb kötet alábbi megjegyzésekre ösztönzi az ismertetőt:

A beszámoló részből, amely áttekinthetőbb lett volna, ha a két esztendő munkájáról nem külön-külön szól, mindezekelőtt az tűnik szembe, hogy a hálózat — az előfeltételeket és a hatókör kibővülését illetően — lassabban fejlődött, mint azt az 1970-ig érvényes könyvtárfejlesztési irányelvek megkívánják. Tanuskodjanak erről a globális mutatók:

1. táblázat

Év	A könyvtárak száma a kölcsönzők nélkül	Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut		
		km ²	1000 lakos	kötet	beiratkozott olvasó	kölcsönzött kötet
1965	116	4,53	16,7	758	92,5	3360
1966	113	4,65	17,3	790	93,0	3300
1967	115	4,56	15,7	820	95,3	3340
Irányelvek	.	.	.	1000	100,0	,

A két tárgyév folyamán az új, nagy befogadóképességű könyvtárak helyett általában meg kellett elégedni a meglévő kisebb-nagyobb (nem egyszer hosszú ideig elhúzódó és az olvasási intenzitás 1966. évi csökkenésében is tükröződő) korszerűsítésével, a könyvvállománynak a kívánatos fejlődést csak kb. 65%-ban kielégítő növekedésével. Dicséret illeti a hálózat dolgozóit, hogy az olvasótoborzási irányelvekben meghatározott célok időarányos részét ennél jobban elérték, mivel mindössze két tizednyi az elmaradás.

Budapesten szinte kerületenként mások és mások az előfeltételek illetve az eredmények. Hasznos lett volna, ha — mintegy az arányosabb fejlesztést ösztönzendő — az évkönyv kerületi bontásban is közölte volna a legjellemzőbb ellátottsági és olvasói mutatókat. Természetes kíváncsiságból az ismertető maga pótolja a hiányt. (Lásd a 2. táblázatot.)

A táblázat mindenképpen sejteti a „féhér foltokat”, az ellátás „áttetszővé” vá-

lásának irányait. Sejteti, de meghatározni nem engedi, mivel a kerület nem feltétlen ellátási egység, és a Szabó Ervin hálózat (113 intézmény, 1 685 270 kötet állomány, 175 537 beiratkozott olvasó, 6 274 836 kölcsönzött kötet) mellett a fővárosban a legerősebb a szakszervezetek könyvtári szolgálata. (Lásd a 3. táblázatot.)

A szakszervezeti hálózatok főbb adatainak ide iktatásával arra szeretnénk figyelmeltetni, hogy Budapest esetében mennyire szükség lenne az összes közművelődési könyvtárak eredményeinek — természetesen: kellően differenciált — „együttnézésére”. Lehet, hogy ez nem valószínű meg a beszámoló hagyományos formájában, a jelentéseket olvasván mégis lépten-nyomon éreztük hiányát. Például értékelhető-e a szakszervezeti könyvtárak eredményeinek ismerete nélkül az a tény, hogy 1965-ben 25 209, 1966-ban 24 396 és 1967-ben 25 243 munkásolvasójuk volt a fővárosi könyvtáraknak?

Kerület	A lakosság száma	A könyvtárak		Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut	
		száma	ebből fiók	km ²	lakos	kötet	beiratkozott olvasó
I.	44 000	5	2	0,6	8 800	1380	185
II.	100 000	3	2	12,2	33 333	472	65
III.	86 000	4	—	9,6	21 500	836	79
IV.	80 000	4	2	4,6	20 000	891	110
V.	63 000	4	1	0,7	15 750	1140	138
VI.	88 000	2	—	1,4	44 000	752	115
VII.	121 000	3	1	0,7	40 333	791	95
VIII.	147 000	6	2	1,1	24 500	856	92
IX.	114 000	10	4	1,2	11 400	1138	133
X.	75 000	4	3	8,2	18 750	659	73
XI.	134 000	4	2	8,1	33 500	467	66
XII.	75 000	4	3	6,9	18 750	499	63
XIII.	155 000	8	2	1,9	19 375	729	80
XIV.	130 000	7	3	2,5	18 571	775	89
XV.	64 000	6	4	4,5	10 667	782	67
XVI.	61 000	5	3	6,7	12 200	801	85
XVII.	49 000	6	4	10,3	8 166	1044	97
XVIII.	89 000	5	3	6,3	8 400	464	64
XIX.	68 000	5	3	1,8	18 000	743	105
XX.	111 000	8	4	6,6	13 875	639	72
XXI.	72 000	4	—	6,5	13 600	660	65
XXII.	42 000	5	4	6,8	17 800	614	65

E megjegyzések ellenére a beszámoló rész áttanulmányozása nyomán igen sokoldalú munka, számos le nem becslhető eredmény bontakozik ki előttünk. Különösen a kiadói tevékenység sokszínűsége, a tartalmi munka fokozását célzó vállalkozások ötletgazdagsága érdemel kiemlést.

Az évkönyv tanulmányait három történeti jellegű írás nyitja meg. Közülük elsősorban Remete László „Szabó Ervin szocialista könyvgyűjteménye a Fővárosi Könyvtárban” című dolgozatának befejező közleménye számíthat sokak érdeklődésére. Ez a gyűjteményrekonstrukció lényeges adalék Szabó Ervin sokrétű tájékozódásának, tudatos könyvgyűjtő voltának, élénk harcostársi és szaktudósi kapcsolatainak bizonyításához.

„A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ősnymontatványai” címet viselő tanulmány és jegyzék Klinda Mária gondos munkája.

Arató Antal „A közművelődési könyvtárak szépirodalmi könyvanyagának kialakítása Szabó Ervin korában” címmel publikált közleménye történelmi háttérrel vázol fel — hasznosan — azokhoz a vitákhoz, amelyek a lektőrök, a beszállók közművelődési könyvtári beszerzéséről és forgalmazásáról éppen napjainkban folynak. Madzsar József 1913-ból származó kérdésfeltevését — józansága miatt — itt is érdemes megismételni: „Mit csináljunk azokkal a kisebb rendű írókkal, akik az irodalomtörténetbe, de még a kritikába sem kerülnek bele — műveik nem is nagyon rosszak, nem

	Száma	Az összes szakszervezeti könyvtárak adatainak %-ában
A szolgálati helyek	1 508	45
Az állomány (kötet)	3 040 000	60
A beiratkozott olvasók	298 000	56
A kölcsönzött kötetek	5 118 000	57

hasznosak, de nem is ártalmasak? A nyilvános könyvtáraktól... joggal megkívánhatja a szórakozást az, aki nem akar tanulni, de még gondolkodni sem nagyon, hanem napi súlyos munkája után pihenni egy-egy órát olyan könyv mellett, amelyet másnapra elfelejtett. Ezért kellett felvenni (ti. a városi nyilvános könyvtárak mintajegyzékébe) maradó érték nélküli könyveket is. Minden kereskedő tart olyan portékát, amelyen alig nyér, de nem engedi ellustulni az alkalmazottakat és megakadályozza, hogy a vevő másfele menjen. A nyilvános könyvtár sem tehet egyebet, mint-hogy *bőségesen és kényelmesen nyújtja a legjobbat, de tart a raktáron egyebet is, nehogy a közönséget oda kényszerítse, ahol a legrosszabbat kapja*".

„A szépirodalmi állomány feltárásának problémái a közművelődési könyvtárakban” címmel Dobos Piroska és Meiszner Tamásné kísérleti jelentése nyitja meg a gyakorlatról beszámoló közlemények sorát.

Ez az a közlemény, amellyel fontossága és problematikussága miatt, az ismertetés szokott kereteit meghaladva, kell foglalkoznunk.

A csepeli, 46. számú kerületi könyvtárban „a művek lényegét szem előtt tartó” feltárásra tértek át a következő kódrendszer alkalmazásával. (Lásd a 4. táblázatot.)

„Ilyen feltárás mellett az olvasói érdeklődés kielégítése, az olvasó és a mű optimális találkozásának szervezése az eddigieknél sokkal kedvezőbb feltételek mellett lehetséges” — gondolták a szerzők. Elgondolásaikat — s erről több vonatkozásban nagyon tárgyilagosan számolniuk be — a gyakorlat nem nagyon igazolta. A buktatók már a művek kódolásánál jelentkezték. A fenti rendszer ismérveit látva (nem minden tagjuk egynemű és egymást kizáró fogalom), ezt előre meg lehetett volna mondani. A kísérletből az állomány és a forgalom összefüggéseire levont következtetéseket talán kevesebb munkát adó módszerrel is el lehetett volna érni.

A szerzők módszerüket tovább kívánják fejleszteni. Ehhez sok sikert kívánunk nekik. Bár lenne minél előbb igazán alkalmas arra, hogy segítségével megbízható réteg-vizsgálatokat végezhessünk a szépirodalmi állományban és annak használatában. A jelenlegi ismérvsorokat azonban ehhez is meg kellene változtatni.

A szerzők továbbra sem tekintenek el módszerük olyan univerzális alkalmazásának szándékától, mint azt a tőlük vett fenti idézet érzékelteti. Nevezetesen azt szeretnék, ha egyszer ez, vagy valamiféle ehhez hasonló kódolás válnék a szépirodalom könyvtári feltárásának, forgalmazásának, a róla való adatszolgáltatásnak alapjává, továbbá, hogy segítségével „legalább nagy vonalakban húzzuk meg a határvonalat az eszmeiség tekintetében is” „a könyvtárosok ezrei számára”, az olvasó és a mű már említett optimális találkozásának céljából. Mindennek megvalósítása — állítja a szerzőpár — jogos elvárás a felettes szervektől.

Bizonyára az lenne, ha a könyvtárosok informálását nem sikerült volna a szépirodalom természetének sokkal megfelelőbb módon megoldani az *Új Könyvek* kiadásával. Úgy véljük, hogy általa az eszmeiség tekintetében sincs magára hagyatva a könyvtáros, sőt olvastatási tanácsokat is kap. S ezen kívül még mennyi ösztönzést, segítséget találni a szépirodalomban való tájékozódásra! Ilyen helyzetben térjünk át egy ennél doktrinéresebb, szükségképpen korlátozott számú és merev kategóriával operáló módszerre?!

Nem hisszük azt sem, hogy a szépirodalom beszerzéséről és forgalmazásáról szükségünk lenne ilyen bő adatszolgáltatásra. Pl. a politikai témájú szépirodalmi művek olvasására vonatkozó fővárosi hálózati adat aligha mond többet, mint 5–6 könyvtárnak ugyanaz az adata! Mind reménytelenebb vállalkozás akár-milyen központból keret-direktívákön túl szabályozni az életet. Ez azt jelenti, hogy az irányításhoz ennek megfelelő mértékű rendszeres alapatszolgáltatás

Kor és stílus 1.	Műfaj 2.	Értékjelzés 3.	Téma megjelölés 4.	Nyelvterület, nemzetiség 5.
Ókor	Regény	Klasszikus, magas művészi érték	Társadalmi, szociális	Régi magyar (1945 előtti művek)
Középkor	Kisregény	Történelmi érték	Erkölcsei, lélektani	Szovjet és orosz
Romantika	Egyéb próza	Alkalmi érték	Politikai (1939-től)	Népi demokráciák
Polgári realizmus, naturalizmus	Dráma, színmű	Lektűr érték	Történelmi (1939-ig)	Német nyelvterület
Polgári avantgarde és „izmusok”	Költészet	Nem kódolható érték	Életrajzi	Angol nyelvterület
Külföldi szoc. realizmus	Egyéb: esszé, publicisztika stb.		Fantasztikus, kalandos	Olasz nyelvterület
Szocialista eszmiségű magyar művek	Antológia		Ifjúsági	Spanyol nyelvterület
Egyéb mai magyar művek			Humoros, satirikus	Skandináv nyelvterület
Antológiák több szerzővel			Egyéb témájú	Egyéb
				Új magyar (1945 utáni művek)

és időnkénti reprezentatív speciális információ szükséges.

A kódrendszer — ha történetesen jelen formájában az adatszolgáltatás alapjává válnék — tetszőleges értékelésekre serkentene. Pl. a lektűr értékű művek (róluk mondta Madzsar, hogy másnapra elfelejtjük őket!) beszerzésének és használatának adatai esetleg éppen azoknak a kategóriáknak adatait növelnék meg, amelyek a rendszerben az állomány és az olvasás eszmiségének alakulását hivatottak jelezni. S csak a fél szemünket kell akkor becsukni ahhoz, hogy a nem-eredményt eredményként könyveljük el.

A könyvtáros kötelessége, hogy hivatása gyakorlásához megfelelően tájékozódjék, hogy használja az e célból rendelkezésre bocsátott eszközöket. Ne becsüljük le és ne lustítsuk el a könyvtá-

rosok ezreit azzal, hogy a minden szépirodalmi műhöz odarendelt öt fogalommal ütjük őket az olvasás szervezésének lovagjaivá.

G. Ballagi Ágnes közleménye (*A kerületi könyvtárak reference-munkája*) 32 kerületi könyvtárban felvett 847 kérdést dolgoz fel. Az általa kimutatottak azt bizonyítják, amit tudunk, de amivel nem vagyunk elégedettek: hogy tudniillik a kerületi könyvtárak állományának és szolgálatának felső szintje egyelőre csak a középiskolát végzők és végzetek igényeit képes kielégíteni. Ezt nemcsak a kérdésfeltevők iskolai végzettségének megoszlása bizonyítja, hanem a kérdésfeltevések célja is, ahol 54,5%-ot tesz ki a tanulás, 34,8%-ot az egyéb (pl. hobby) és csak 10,7%-ot a munka. A munkával kapcsolatos kérdések több mint 41%-a

viszont pedagógusoktól származik, s ez megint visszautal az előbb meghatározott szintre.

Két tanulmány értékeli az 1964. évi reprezentatív felmérés adatait (Rudas Klára: *A társadalomtudományi művek forgalma könyvtárainkban*; Szecsődi János: *A természettudományos és műszaki könyvek forgalma hálózatunkban*). Hasznos és megbízható munkák. Jellegüknél fogva a beszámoló alapadatainak értékeléseként foghatók fel, mégha egy korábbi adatfelvétel is a bázisuk. Speciális információk az előbb irtak értelmében.

Barta Andrásné „*Az ismeretterjesztő irodalom forgalmának alakulása a gyermekkönyvtárban*” címmel a 2. számú gyermekkönyvtár felmérési tapasztalatait veti össze egy 1936-ban végzett hasonló felmérés tapasztalataival. Benkőné Bartha Ilona dolgozatából (*Folyóiratok és olvasók a gyermekkönyvtárakból*) két dolgot emelünk ki. Az egyik az, hogy még mindig milyen szegényes a fővárosi gyermekkönyvtárak periodikarendelése (pl. hiányoznak a napilapok és a rangosabb irodalmi folyóiratok, de különösen az utóbbiak, holott

ezekkel — maga a felmérő mutatta ki — otthon sem találkozhatik a gyermekek nagyobb része). A másik az, hogy az úttörőmozgalom örvendetesen magas arányban (27,8%) serkenti a gyermekeket a periodikák olvasására.

Érdekes Paál Éva tudósítása a 6. sz. gyermekkönyvtárból (*Szemléltető propaganda a gyermekkönyvtárban*). Megszokott, egyszerű, nagyon sok helyütt alkalmazható propagandamódszerek hatásságát mutatja be egzakt mérések alapján.

Rubinyi György írása (*Duplumositás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban*) lényegében beszámoló a könyvtár egyik szervezeti egységének tevékenységéről.

Az évkönyvet a dolgozók szakmai, tudományos és társadalmi munkásságának felsorolása, illetve a hálózat — telefonszám nélküli! — címjegyzéke zárja le.

Végül még egy megjegyzés: szeretnénk, ha az évkönyv következő kötete az idegen nyelvű tartalommutatók mellett már idegen nyelvű rezüméket is közölné. (FSZEK, 236 l.)

F u t a l a T i b o r

A TÁRGYSZÓ ÉS A TÁRGYSZÓKATALÓGUS (SZEMLE)

A könyvtári katalógusokról szóló módszertani szakirodalom nem valami bőséges. Ezért is örvendetes a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Kiadványai c. sorozat 25. darabjaként megjelentetett összeállítás, amely fontos tájékoztatói segédeszközzel gazdagítja a katalógusokról szóló magyar nyelvű szakirodalmat.

A kiadvány szerkesztője, Szilágyi Tibor a könyv előszavában indokolja a kiadvány időszerűségét és fontosságát, megemlítvén a tárgyszó-katalógus közvetlenebb kapcsolatát az olvasóval, a tárgyszó rendszerű feltárás kedvező alkalmazási lehetőségeit az állományfeltárás gépi megoldásaiban, továbbá a tárgyszó-katalógus kevés számú, de sikeresnek bizonyult hazai alkalmazását. Indoklásával egyetérthetünk: a tárgyszó-katalógus valóban hasznos eszköze lehet az állományfeltárásnak, kisebb és nagyobb, tudományos jellegű vagy közművelődési könyvtárakban egyaránt.

A könyv tömörített fordításban közli a tárgyszó alkotásról, a tárgyszó-katalógus szerkesztéséről szóló, nemzetközi vonatkozásban legismertebb és az alapsmeretek megértése és elsajátítása szempontjából legfontosabbnak tekinthető három művet illetve ezeknek a tárgyszó-katalógusra vonatkozó részét. E három mű a következő:

CUTTER, Ch. A.: *Subjects.*—Rules for a dictionary catalogue. Washington 1904..

Washington. *Library of Congress.* Subject headings. A practical guide. By J. Haykin. Washington, 1951.,

COATES, E. J.: *Subjects catalogues: headings and structure.* London, 1960.

A közölt tömörített fordításokon kívül lehetővé teszi a kiadvány a tárgyszó-katalógus és a tárgyszó-rendszerű feltárás csaknem teljes nemzetközi irodalmáról szóló áttekintést is C. J. Frarey és H. J. Aschenborn irodalmi szemléin, J. Drtina tanulmányának irodalomjegyzékén és a Library Literature-ben, Frarey szemléjének lezárása óta megjelent irodalomjegyzéken keresztül.

A kiadvány egyaránt hasznos azoknak, akik gyakorlati munkájukhoz keresnek útmutatást és azoknak, akik a tárgyszó-katalógus elméletével akarnak foglalkozni. Igen fontos feladat a szakirodalom feltárása és közvetítése az eredeti nyelven nem olvasó könyvtárosoknak. Ez első lépése a szakkérdések elméleti megközelítésének. Jól tette tehát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, hogy ezt a könyvet kiadta, és elismerés illeti a fordító-szerkesztőt feladatának sikeres megoldásáért. (KMK—NPI, 228 l. 16,50 Ft.)

N. R á c z A r a n k a

AZ ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOM ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SZEGEDEN

A szegedi Somogyi Könyvtár kiadványai c. sorozat 6. számaként megjelent munkában Péter László húsz szöveghasonmást válogatott össze, általában a szegedi sajtóban 1918 októbere és 1919 áprilisa között napvilágot látott írásokból, de szerepel közöttük néhány röplap is. A válogatás jól érzékelhető szempontja a forradalmi fejlődés bemutatása volt.

A dokumentumok első (1—8) csoportja a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásától a proletárdiktatúra kikiáltásig terjedő időből származik. Ezek közül is kiemelkedik a Szegedi Napló 1918. október 31-i számából a felhívás, amely a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásra szólít fel minden társadalmi szervezetet. Érdekesen mutatják a proletárdiktatúra felé való fejlődést a 8-as szám alatt jelölt röplapok, amelyek közül az egyik a proletariátus felfegyverzésének szükségességéről beszél, a másik pedig a proletárdiktatúrát élteti. A dokumentumok második (9—20) csoportja főként a proletárdiktatúra szegedi eseményeit tükrözi. Különösen érdekes közülük a Szegedi Nap-

lóban 1919. április 1-én megjelent *Mentő* című Móra vezércikk kéziratának első lapja.

A további dokumentumok fényt vetnek a francia megszállás, s ezzel párhuzamosan a szegedi direktórium távozása nyomán beállott zavarokra, az ellenforradalmi erők növekedésére is. Ezt pregnánsan szemlélteti a *Proletár* című kommunista lap április 8-i számának Tisz-tul a helyzet c. vezércikke. Ugyancsak nagyon érdekes és értékes a Szeged és Vidéke c. esti lap április 16-i száma, amelyben a szegedi munkás-, katonai- és földművestanács frissen megválasztott tagjainak névsorát közli. Az írók és újságírók választott képviselői között szerepel Juhász Gyula és Móra Ferenc is. Az érdekes dokumentum-válogatás közreadása jó és példamutató kezdeményezés, felhívja a figyelmet a Somogyi Könyvtár feltehetően gazdag 1918—1919-es anyagára, amelyet a most következő ünnepi évfordulók kapcsán sokan fognak keresni.

Ónódy Miklós

KÉT BIBLIOGRÁFIA AFRIKÁRÓL

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendkívül időszerű témát tűzött napirendre, hiszen a függetlenné vált afrikai országok politikai és társadalmi változásai, gyakran meglepő eseményei, a még gyaratlan uralom alatt álló területek népeinek szabadságmozgalmi állandóan foglalkoztatják a közvéleményt, és az aktuális kérdéseken túlmenően felkeltik az érdeklődést Afrika földrajza, története, művészete, gazdasági élete és világméretű problémái iránt is. Az érdeklődőket egyszerre két kiadvánnyal lepte meg a könyvtár: a bibliográfiai osztály *Afrika*-bibliográfiája az 1960 óta megjelent magyar irodalmat dolgozza fel analitikusan; az olvasószolgálat *Fekete Afrika* c. ajánló jegyzéke a központi könyvtár állományában található külföldi műveket mutatja be.

A maga nemében mindkét összeállítás kitűnő. A magyar irodalmat feldolgozó bibliográfia mintegy 300 kézikönyvet és monográfiát, valamint nagyszámú folyóiratcikket tár fel, azzal a mélységi feltárást biztosító analitikus módszerrel, amellyel annak idején a gyermekkönyvtári tájékoztató tárgyszókatálogosuk is

készült: azaz a nagy kézikönyvekben és monográfiákban található anyagot — egy-egy részletet vagy fejezetet — a maguk tematikus helyén, analitikus címléírással és az illető részletet ismertető annotációval szerepelteti. A bibliográfia szerkezete logikusan adódik a tárgyból: első részében tematikus csoportok szerepelnek (felfedezések, földrajz, természeti viszonyok, néprajz, gazdasági élet, történelem), a szükség szerint további tárgyköri vagy földrajzi bontásban; második része a különböző országokra vonatkozó információkat tárja fel. Függelékbe került a kézirat lezárása óta megjelent irodalom felsorolása, az anyagot színesen kiegészítő útleírások és riportkönyvek jegyzéke. A mutató a földrajzi, néprajzi, történelmi, gazdasági stb. fogalmakat, az országok, szervezetek, személyek stb. nevét egységes betűrendben tartalmazza. Hasznos újítása, hogy a legfontosabb kézikönyvek oldalszámát közvetlenül adja meg, nem kell tehát előbb magában a bibliográfiában keresni, hanem közvetlenül a forráshoz lehet nyúlni. Az annotációk tömörek, tényközlőek: kerülnek a sokszor kárhozottat lírai hangvételt,

ehelyett a téma és a hivatkozott mű pontos leírására törekszenek. Sajnálatos, hogy terjedelmi okokból több elkészült, fontos mellékletnek ki kellett maradnia (kronológia, térképek stb.), semmiképpen nem lett volna szabad a részletes tartalomjegyzéket elhagyni és beérni a borítón található vázlattal.

Az ajánló jegyzék 319 külföldi művet mutat be, melyek 1960 óta jelentek meg, s a könyvtár állományában megtalálhatók. Tárgyköre a bibliográfiánál valamivel szűkebb: csak a „fekete” Afrikával foglalkozik, az arab országokkal nem. Szerkezete tisztán tematikus (az egyes országokra vonatkozó irodalmat az országok és tájegységek mutatója tárja fel), nagyjából megegyezik a másik bibliográfia első részének felépítésével, de feltár számos olyan kérdést is, amelyről magyar irodalom szinte egyáltalán nincsen (a társadalom mai szerkezete, közoktatás, közművelődés, egészségügy, kultúra, életrajzok stb.). Annotációi rövidek, pontosak, tényközlő jellegűek; az előző munkánál már említett mutatón kívül szerzői és címmutató, valamint részletes tartalomjegyzék egészíti ki.

Lényeges kifogást csak egyet tudunk felhozni, bár ezt rendkívül fontosnak tartjuk: miért kellett *ugyanarról* a témáról két, egymást kiegészítő bibliográfiát szerkeszteni? Külön-külön mindkét mű jó, pontosan kielégíti a maga elé tűzött célokat, de a kettőt együtt kézbe véve óhatatlanul azt a benyomást kapjuk, hogy a két kiadvány *egybeszerkesztve* lényegesen hasznosabb és színvonalasabb referenz-eszköz lenne a kezünkben, nem is beszélve a használat könyvnyebbségéről.

Az egyesítés mellett nyomós érvet találhatunk mindjárt a bibliográfia előszavában, mely szerint a magyar könyvek „választéka kicsi... Sok témáról teljesen nélkülözzük az irodalmat... az egyes forrásmunkák tematikája sem egységes...” Ebbe a problémába szinte minden területen beleütközünk: kis ország vagyunk, irodalmunk szükségképpen hézagos. Nem kézenfekvő-e hát ezt a hézagos irodalmat külföldi munkákkal kitölteni? Egész közművelődési könyvtárügyünk ebbe az irányba halad (ha lassan is), s kifejezetten retrográd nézet lenne azt állítani, hogy a „közművelődési” olvasónak úgy sincs szüksége az ide-

Bor István rajza

gen nyelvű művekre. Gazdasági érvek felmerülhetnek ugyan a kettéosztás mellett, de — azonkívül, hogy súlyos eszmei és bibliográfia-technikai érvek is az egységes kiadvány mellett szólnak — ezeket sem fogadhatjuk el teljesen: az 500, illetve 1000 példányban való megjelentetés között nincs olyan áthidalhatatlan különbség.

Összefoglalva: szívesebben láttunk volna egy inkább szerényebb, sokszorosított köntösben megjelenő, de egységes szerkezetű, s az irodalom teljességéből válogató bibliográfiát, mely — meggyőződésünk szerint — az olvasók *minden* rétegének hasznosabb lett volna. (Csomor Tibor: Afrika. Bibliográfia. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 392 l. 25,— Ft — Fekete Afrika. Összeáll. Hornyánszky Sára. 213 l. A Központi Könyvtár Ajánló Jegyzékei 2.)

Szilágyi Tibor

Mit nem adnánk érte, ha lopva bepillanthatnánk egy-egy könyvbe, melyből az elemi iskolás gyermekek fognak tanulni száz év múlva.

Ernest Renan
1823—1892

Könyvtári kiadványok

TÁJÉKOZTATÓT

ADOTT KI szolgáltatásairól a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Az igényes köntösben megjelentetett, szépen tipografizált füzet a könyvtár új otthonába hívja az olvasókat és kalauzolja azokat, kik a könyvtári szolgáltatások terén még járatlanok. Ismerteti a könyvtárhasználat módját és feltételeit, bemutatja az egyes részlegeket (klubóvezet, kölcsönző, olvasóterem, zenei részleg stb.), és felhívja a figyelmet a tájékoztató szolgáltatásra. A kiadvány a 60 000 kötetes könyvállomány tematikai gazdagságát is felvillantja és bemutatja a folyóirat gyűjteményt is.

AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSRÓL 1968. első negyedének végéig megjelent könyvekről és a folyóiratokban illetve napilapokban publikált fontosabb cikkekről adott ki bibliográfiát a Közlekedési Szakszervezet kultúrnevelési és sport osztálya. A kiadvány használhatóságát erősen rontja a rossz tördelés. (—w—)

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT kiadásában megjelenő ajánló bibliográfia sorozat (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven) 30. és 31. számú füzet a földgáztermelés, felhasználás és szállítás, illetve a klimatizálás témakörének irodalmát tartalmazza.

HELYREIGAZÍTÁS. Az 1968. évi 8. számunk 504. lapján közölt ex libris rajzolójaként tévesen Kőhegyi Gyulát tüntettük fel. A rajzot Winkelbauer Pál készítette.

A KORSZERŰSÉG néhány tartalmi jegyének vizsgálata a 37. sz. könyvtárban címmel adta ki Halmai Istvánné tanulmányát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az olvasásszociológiai vizsgálatok c. sorozat 5. füzeteként megjelentetett tanulmány három hónapig tartó vizsgálat megállapításait összegezi. A szerző a könyvtár kb. 4000 olvasójából kiválasztotta azokat, akik az adott időszakban legalább háromszor kölcsönöztek természettudományos művet — 122 ilyen olvasó volt —, s ezeknek összes olvasmányait figyelve, kutatta az egyéneknél kialakult olvasási képben a korszerűség jeleit. A felmérés tapasztalata szerint nem kell tartani természettudományos szakbarbárságtól, legalább is a könyvtár olvasóinak nem, hiszen még a természettudományi olvasmányok között is a regényes állattörténetek vezetnek, éppúgy, ahogy a társadalomtudományokba sorolt művek között az útleírások.

AZ ÚJONNAN BESZERZETT mezőgazdasági szakönyvekről közös, negyedévenként megjelenő annotált jegyzéket bocsát ki a Szekszárdi Megyei Könyvtár és a Tolna Megyei SZMT könyvtár. A kiadvány a mezőgazdasági üzemek és tsz-ek vezetőinek folyamatos tájékoztatását hivatott szolgálni.

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI HÍRADÓ ez évi 3. száma ismerteti a szegedi városi könyvtár terveit a közeledő nagy történelmi évfordulók megünneplésével kapcsolatban. A tervekben kiadványok, kiállítások és rendezvények szerepelnek.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1968. évi 1. száma az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ könyvtári hálózatának 1967. évi munkájáról készített jelentés mellett egyebek között a könyvtári munkafolyamatok gépesítéséről közöl cikkeket.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJA idei 2. számában értékeli a mezőgazdasági oktatási intézmények (egyetem, technikumok), valamint a kutatóintézetek könyvtárainak 1967. évi munkáját, közli továbbá a Gépesítés és automatizálás az amerikai könyvtárakban című beszámoló 3. folytatását.

JEGYZÉKET ÁLLÍTOTT ÖSSZE a hálózatához tartozó könyvtárakról a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. A felsorolás a tanszéki könyvtárak pontos címén kívül állományuk nagyságáról és kiadványfajta szerinti megoszlásáról, valamint a használat lehetőségeiről — kölcsönzés, olvasóterem — is tájékoztatja az egyetemi hallgatókat.

A BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM hálózati könyvtárainak jegyzéke c. kiadvány 111 tanszéki, intézeti és diákkotthoni könyvtár legfontosabb adatait közli. A jegyzék a kiterjedt hálózat könyvtárait — az egyetem szervezeti rendjének megfelelően — karonként csoportosítja. Ismerteti a könyvtárak főbb állományadatait és használatuk feltételeit (katalógusok, raktározási rend, olvasótermi férőhely stb.), végül a nagy budapesti könyvtárak címadatairól is tájékoztatja a tanszéki könyvtárosokat. (M. L.)

Szabadpolcos gyermekkönyvtár és olvasósarok a Lenti Járási Könyvtárban

A felnőtt szabadpolcos kölcsönző (Horváth Ferenc felvételei)

